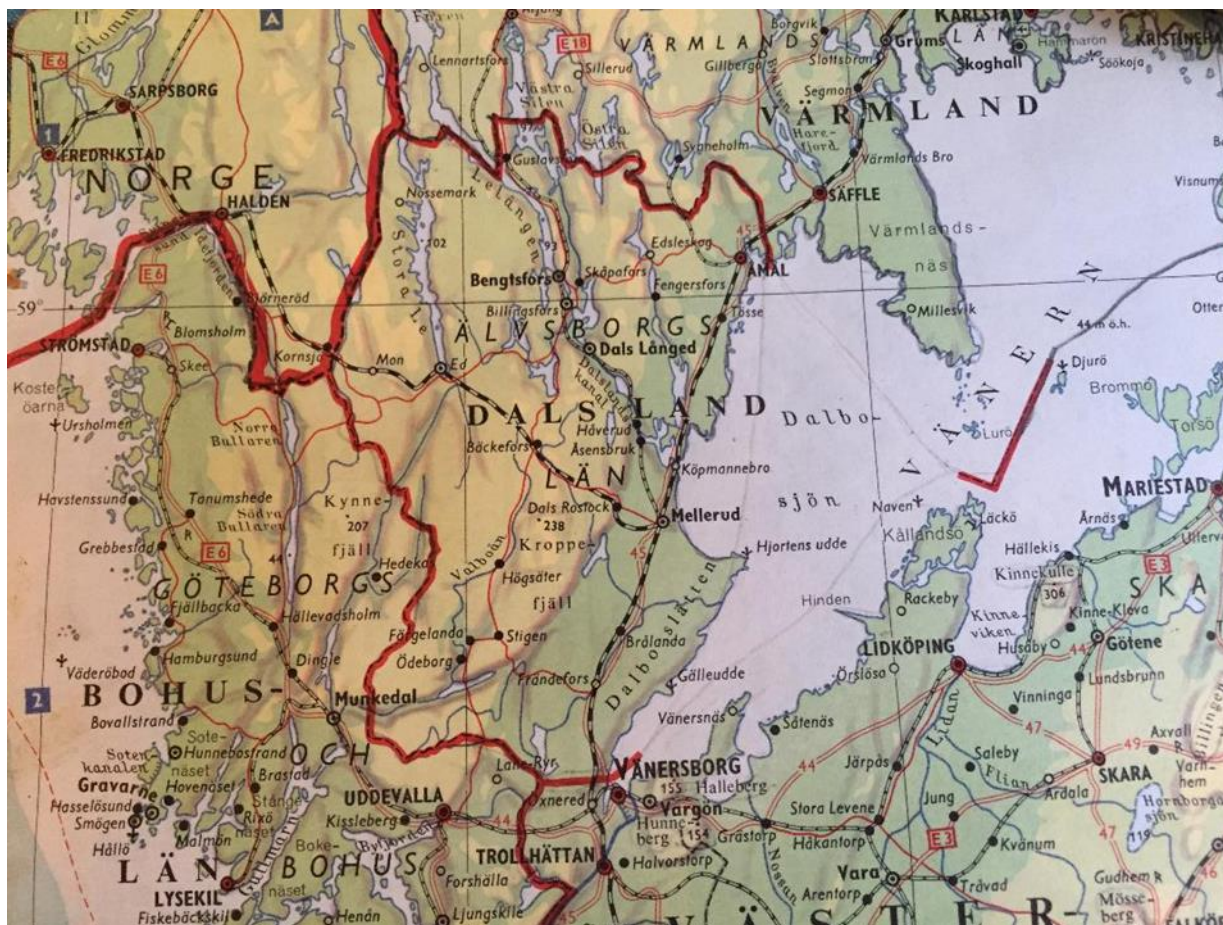

DET GODA LIVET I DALSLAND

DISKUSSIONSUNDERLAG FÖR EN STRATEGI FÖR LÅNGSIKTIG UTVECKLING I DALSLAND

Västkustbygd/kring Vänern

Bergvalls Atlas 1964

Innehåll

Figurer och tabeller	5
Förord	7
 Sammanfattning och slutsatser	 8
Den långsiktiga utvecklingen i Dalsland	8
Hur ser Dalslänningarna på sina liv och levnadsförhållanden?	9
Hur nöjda är Dalslänningarna med sina liv och vad avgör välbefinnandet?.....	10
Dalslands förutsättningar och resurser.....	11
Förslag till strategi för Dalslands framtid – Det goda livet i Dalsland	12
 1 Utveckling i Dalsland	 16
Befolkning – färre och äldre invånare, fler migranter men negativa prognoser	16
Hälsa – Medellivslängd	19
Delaktighet – Valdeltagande.....	20
Trygghet – relativt sett låg brottslighet	20
Arbete och arbetsmarknad – Långsiktigt negativ utveckling.....	21
Stat och region behöver öka sin närvaro i Dalsland	23
Utanförskap – hög andel invånare försörjs av ersättningar och bidrag	25
Inkomster och ekonomi – mycket låga disponibla inkomster	26
Kommunalekonomiska förutsättningar och skatteuttag.....	28
Befolkningens utbildningsnivå och resultat i utbildningssystemet	28
 2 Dalslänningarnas syn på sina liv och levnadsförhållanden	 33
Hälsa – upplevd hälsa, psykisk hälsa, oro	33
Meningsfullhet – varit till nytta	35
Inkomster och ekonomiska resurser.....	35
Sociala relationer och delaktighet	36
Aktiviteter – Vardagsaktivitet, Träning, Museum/Konst, Bio/Teater	38

Sociala relationer – bo ensam eller tillsammans	38
Personlig frihet och mänskliga rättigheter	39
Religiositet	40
Hög livstillfredsställelse ger framtidstro	40
 3 Det goda livet i Dalsland – vad betyder mest för hur nöjda Dalslänningarna är med livet	41
Vad avgör människors långsiktiga välbefinnande?	41
Lycka i Sverige och Västra Götaland	42
Lycka på kommunnivå –Dalslands invånare är mindre nöjda	43
10 levnadsförhållanden som avgör Dalslänningarnas lycka	46
Varje faktors egen betydelse för upplevt välbefinnande	49
 4 Dalslands förutsättningar och resurser.....	51
Dalslands historiska utveckling	51
Institutioner inom utbildning, kultur, besöksnäring och aktiviteter på Dal	51
Regionala resurser inom utbildning, näringslivsutveckling, innovation etc.	55
Dalslands är glest bebott, stort antal bruksorter försvårar arbetspendling och ger höga kostnader ..	55
Fastighetspriserna ger en mycket negativ bild av Dalslands attraktivitet	58
 5 Förslag till inriktning på regional utvecklingspolitik för Dalsland	60
Dags för en mer experimentell och systempåverkande utvecklingspolitik	60
Forskning om välbefinnande och ekonomisk geografi utgör utgångspunkter	61
Strategi för Det goda livet i Dalsland	62
A Fördjupade satsningar med grund i ordinarie utvecklingsarbete	63
B Dalslandssäkra implementeringen av ordinarie utvecklingsarbete	63
C Dalsland som testarena - fem förslag för ökad attraktivitet, omställning och långsiktig utveckling	63
 Litteraturförteckning	67
Appendix 1 Kommentarer till beräkningarna	69
Appendix 2 Faktorer som påverkar invånarnas upplevda hälsa	70

Figurer och tabeller

Figurer

Figur 1 Schematisk bild av förslaget till underlag för strategi för det goda livet i Dalsland	13
Figur 2 Befolkningsutveckling 1998-2018 i kommuner i Västsverige	16
Figur 3 Nettoflyttning totalt per år i Dalsland, 2000-2020	17
Figur 4 Nettoflyttning Dalsland ettårsklasser Figur 5 Nettoflyttning ettårsklasser. 00-09, 10-19	17
Figur 6 Andel invånare ettårsklasser, Dalsland och Västra Götaland, 2019	18
Figur 7 Andel invånare per kön ettårsklasser, Dalsland, 2019	18
Figur 8 Medellivslängd kvinnor Figur 9 Medellivslängd män	19
Figur 10 Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 per valdistrikt	20
Figur 11 Anmälda brott, Dalsland 2000, 2019 Figur 12 Anmälda brott per invånare, 2000, 2019 ...	21
Figur 13 Sysselsättningsgrader och utveckling jobb Figur 14 Sysselsättningsgrader/utrikesfödda ..	21
Figur 15 Utveckling av jobb i Dalsland fördelat på branscher 2013 – 2018	22
Figur 16 Struktur på Dalslands arbetsmarknad, branscher, 2018	23
Figur 17 Utveckling jobb per sektor 2010-2018 Figur 18 Jobb per sektor per 1000 invånare	23
Figur 19 Utveckling jobb kommuner 2008-2018 Figur 20 Utveckling sysselsättning	24
Figur 21 Arbetslöshet i kommunerna i Västra Götaland, augusti 2020.....	25
Figur 22 Försörjda av bidrag per kommun Figur 23 Försörjda av bidrag – utveckling per kommun....	26
Figur 24 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet per kommun i Västsverige, 2018.....	27
Figur 25 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet.....	27
Figur 26 Utbildningsnivå i kommunerna i Västsverige	29
Figur 27 Övergång till högre utbildning tre år efter gymnasiet per kön, %	30
Figur 28 Elever med godkända betyg i samtliga ämnen från högstadiet, kön och kommun, %.....	31
Figur 29 Elever med godkända betyg för yrkesgymnasium från högstadiet, kön och kommun, %	31
Figur 30 Invånarnas bedömning av sitt hälsotillstånd Figur 31 Invånare med dålig hälsa, %	34
Figur 32 Invånare nedsatt psykiskt välbefinnande Figur 33 Invånare som är oroliga/nedstämda	34
Figur 34 Invånarnas syn på om de varit till nytta, %	35
Figur 35 Invånarnas syn på möjligheten att klara sina löpande utgifter	36
Figur 36 Samhörighet Figur 37 Saknar emotionellt-, praktiskt stöd, tillit.....	37
Figur 38 Deltagande i sociala aktiviteter Figur 39 Inte gjort någon av 13 aktiviteter på ett år	37
Figur 40 Gjort olika kulturella aktiviteter Figur 41 Träning och vardagsaktiviteter	38
Figur 42 Personer som lever i olika typer av hushåll, %.....	39
Figur 43 Invånare avstår från att gå ut Figur 44 Invånare som känner sig illa behandlade/kränkta	39
Figur 45 Deltagande i religiös sammankomst	40
Figur 46 Invånarna syn på sin framtid.....	40
Figur 47 Övergripande modell – förhållanden som påverkar livstillfredsställelse	41
Figur 48 Nöjda med livet, Kommuner i Västra Götaland 2018	43
Figur 49 Samvariation lycka/sysselsättning Figur 50 Samvariation lycka/medellivslängd kvinnor ...	44
Figur 51 Samvariation nöjd med livet per kommun i Västra Götaland, socio-ekonomiska faktorer ...	45

Figur 52 Andelen invånare per regiondel som inte är särskilt eller inte alls nöjd med livet 2018	45
Figur 53 Faktorer i analys av samband mellan livsförhållanden och levnadssätt och invånarnas subjektiva välbefinnande	46
Figur 54 Otto Hesselbom, Vårt Land	52
Figur 55 Karta över kanaler i Sverige	53
Figur 56 Invånare i tätorter och huvudorter i Dalsland, procent av befolkningen	56
Figur 57 Pendlare i Västsverige 2008 och 2018, %	57
Figur 58 Restid till regionala noder med bil Figur 59 Restid till regionala noder - kollektivtrafik	57
Figur 60 Fastighetspriser för småhus i Västsverige 2018, tusentals kronor	58
Figur 61 Samlad bild av förslaget till underlag för strategi för det goda livet i Dalsland.....	62

Tabeller

Tabell 1 Faktorer med avgörande betydelse för Dalslänningarnas välbefinnande	47
Tabell 2 Faktorer med avgörande betydelse för välbefinnande för olika grupper i samhället	49
Tabell 3 Faktorer som samvarierar hur nöjda invånarna i Dalsland är med livet.....	50

Förord

Dalsland, Västergötland och Bohuslän är de landskap som bildar Västra Götaland. Den långsiktiga samhällsutvecklingen i Dalsland är problematisk. De starka drivkrafter som gynnar mer urbana och befolkningsrika platser har succesivt lett till minskande befolkning, färre jobb, ett högt bidragsberoende i arbetsför ålder, en struktur i näringslivet som avviker från omgivande kommuner i storstadsregionen Västra Götaland och ett något lägre välbefinnande. Dalslandskommunerna ingår som enda kommuner i Västra Götaland i nationellt stödområde B. Omfattande insatser har gjorts och görs för att stärka landskapets attraktivitet och konkurrenskraft. Att insatserna inte varit tillräckliga för att vända utvecklingen är uppenbart. Frågan som ligger till grund för denna rapport är om det finns nya eller andra vägar att gå för att vända utvecklingen, men också vilka av dagens satsningar som är viktigast att utveckla för Dalslands framtid.

Västra Götaland har sedan bildandet 1998/99 en vision som sätter invånarna i centrum. I Västra Götaland ska det gå att leva Det goda livet. Långsiktigt förutsätter det givetvis en hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling. Fokus i utredningen ligger på att analysera vilka frågor som är viktigast för att öka välbefinnandet i Dalsland. Underlaget är delvis unikt. Registerdata kombineras med den bild som invånarna själva ger av sina liv. Fler än 1500 dalslänningar kommer till tals genom Västra Götalandsregionens enkät Hälsa på lika villkor. En omfattande analys av vad som påverkar Dalslänningarnas välbefinnande har gjorts. En kort genomgång av vilka andra förutsättningar som finns i landskapet och av några av de satsningar som görs kompletterar bilden. Teoretiska utgångspunkter är drivkrafter som identifierats som avgörande för regioners utveckling inom ekonomisk geografi samt forskningen om subjektivt välbefinnande, i populära termer lycka.

Förslaget har tre delar. Viktiga satsningar för omställning i Dalsland inom ramen för dagens utvecklingspolitik identifieras och behovet av att dalslandssäkra satsningarna som sker vid regionala noder poängteras. Den tredje delen innebär att Dalsland blir testarena för genomförande av åtgärder inom områden som har förutsättningar att utveckla landskapets synlighet och attraktivitet samtidigt som de är centrala för omställning och samhällsutveckling i Dalsland. Fem förslag presenteras i principiella termer som utgångspunkt för fortsatt utredning, diskussion och precisering. De är experimentella och ska fungera som katalysatorer för systemförändring/omställning. Att befolkningen i Dalsland bara utgör 2,5 procent av Västra Götalandsregionens befolkning gör dessa satsningar möjliga. Motiven för att de ska genomföras i någon form är starka. Förslagen berör kommuner, region och statliga aktörer.

Initiativ till utredningen har tagits av regionutvecklingsdirektören som tillsammans med presidiet vid regionutvecklingsnämnden i Västra Götalandsregionen identifierat behovet av en analys som kan utgöra en grund att arbeta vidare från för en strategi för långsiktig utveckling i Dalsland. För Västra Götalandsregionens del är ambitionen att arbetet ska utmynna i ett samlat förslag med konkreta åtgärder inom den regionala utvecklingspolitiken från regionen. Rapporten har tagits fram som en fristående utredning av Tomas Ekberg vid enheten för samhällsanalys och Agneta Mårdsjö vid staben för regional utveckling i regionen. Barbara Rubinstein, samhällsanalys, har lagt ner ett stort arbete för att göra data från enkäten Hälsa på lika villkor tillgängliga. Per Karlsson har gjort kartor.

Ånimmen 2021-01-21

DET GODA LIVET I DALSLAND

DISKUSSIONSUNDERLAG FÖR EN STRATEGI FÖR UTVECKLING I DALSLAND

Sammanfattning och slutsatser

Denna rapport utgör ett diskussionsunderlag för en strategi för långsiktig utveckling i Dalsland med betoning på sociala och ekonomiska frågor. Förslaget har tagits fram som en fristående utredning inom Västra Götalandsregionen på initiativ av regionutvecklingsdirektören som identifierat behovet tillsammans med presidiet vid regionutvecklingsnämnden. Teoretiska utgångspunkter är de drivkrafter som identifierats som avgörande för regioners utveckling inom ekonomisk geografi samt forskningen om subjektivt välbefinnande. Den senare forskningen handlar om vad som gör människor nöjda med sina liv eller lyckliga och hur insatser kan utformas för att ge störst påverkan på välbefinnandet. Kopplingen till den gemensamma visionen i Västra Götaland – Det goda livet är därmed direkt. Förslaget ska stärka förutsättningarna att nå målsättningarna i visionen i Dalsland.

I underlaget analyseras data som beskriver den långsiktiga sociala och ekonomiska utvecklingen i Dalsland men också Dalslänningarnas egen bild och beskrivning av sina liv och levnadsförhållanden. Till detta kommer en beskrivning av Dalslands utvecklingsförutsättningar och resurser. En av de viktigaste tillgångarna och en utgångspunkt för rekommendationerna är Dalslands identitet som ett landskap med gemensam historia från 1600-talet och framåt.

Utvecklingen i Dalsland kan beskrivas i termer av successivt minskad attraktion och konkurrenskraft. En utveckling som efterhand lett till en hög andel äldre i befolkningen, en begränsad bredd i näringslivet, svag jobbutveckling, låg utbildningsnivå, hög arbetslöshet, låga inkomster och ett stort bidragsberoende i aktiva åldrar. Analysen visar också att invånarna i Dalsland på flera områden lever väl, att förutsättningar och resurser finns för en bättre utveckling. För att vända situationen krävs dock satsningar med större förmåga att påverka samhällsutvecklingen i stort än de som görs i dag.

Den långsiktiga utvecklingen i Dalsland

Dalslands befolkning har minskat kontinuerligt och blivit allt äldre. Unga lämnar landskapet, äldre flyttar in. Den vanligaste åldern i Dalsland är 75 år jämfört med 29 år i Västra Götaland. Utvecklingen har också lett till ett överskott av män. Det gäller särskilt i 20-årsåldern där det, genom en kombination av nettoimmigration av unga män och utflyttning av unga kvinnor, finns 40 procent fler män än kvinnor i flera årgångar. Andelen utrikesfödda ökade dessutom mycket snabbt under andra halvan av 2010-talet och är nu bland de högre i Västra Götaland i Åmål, Bengtsfors och Mellerud.

Betydande satsningar behövs inom utbildningssystem och på arbetsmarknaden för att behålla de nya invånarna i landskapet och för att jämna ut könsbalansen. SCB:s befolkningsprognoser per kommun förutspår i kontrast till detta en än snabbare minskning av Dalslands befolkning mot 2040.

Dalslands arbetsmarknad har som helhet utvecklats svagt de senaste trettio åren. Landskapet hade strax före Corona ca 20 procent färre jobb än 1990. Sambandet mellan den långsiktiga utvecklingen av jobb och nivån på sysselsättning är också tydligt. Bengtsfors, Åmål och Mellerud har ihop med Gullspång Västra Götalands lägsta sysselsättningsgrader. Den snabba ökningen av migranter 2015/16 spelar in.

Strukturen på arbetsmarknaden utvecklas dessutom i oväntad riktning i Dalsland. Näringar som generellt växer i en allt mer urban svensk ekonomi har minskat. Det gäller också verksamhet med koppling till turism som restaurang och hotell och även innan Corona. De jobb som blivit fler i Dalsland under de senaste fem åren med data (2014-2018) är offentliga jobb inom utbildning och de som har med fastigheter och byggverksamhet att göra. De statliga jobben och regionjobben är dessutom få i förhållande till befolkningen och har blivit färre. Den enda sektor där Dalsland har hög andel anställda jämfört med Västra Götaland är den kommunala. Strukturellt är Dalsland specialiserat på jord och skogsbruk med en relativt hög andel tillverkning, utbildning, vård och omsorg. Arbetslösheten var i december 2020 mycket hög också i ett svenskt perspektiv, mellan 11 och 13 procent, i Åmål, Bengtsfors och Mellerud trots att Dalsland i skrivande stund inte drabbats lika hårt under Coronapandemin som Strömstad och Göteborg vars utveckling sticker ut i regionen.

Mot denna bakgrund kommer det inte som en överraskning att den disponibla inkomsten per person är mycket låg och växer långsammare än i omgivningen. Dessutom har flera av kommunerna i Dalsland bland den högsta andelen i landet i så kallad arbetsför ålder (20-64) som försörjs av olika former av bidrag. Även här är utvecklingen negativ de fem åren fram till 2019. Något som inte gäller andra kommuner i Västra Götaland i motsvarande situation som till exempel Gullspång.

Utbildningsnivån är med tanke på den ekonomiska utvecklingen och strukturen på arbetsmarknaden förväntat låg jämfört med de flesta andra kommuner i Västsverige. I Åmål har en något högre andel högre utbildning. Någon uppenbar ljusning är inte i sikte. Andelen unga som klarar grundskolan med godkända betyg är låg i Dalslandskommunerna med undantag för Dals-Ed. Ambitioner saknas dock inte. Andelen unga kvinnor som går vidare till högre utbildning efter avslutat gymnasium är relativt hög och det gäller i någon mån även unga män i Åmål, Bengtsfors och Mellerud. I de minsta kommunerna – Dals Ed och Färgelanda med en fjärdedel av befolkningen – är skillnaderna mellan andelen unga kvinnor och män som läser vidare störst i Västra Götaland, ca 20 procentenheter.

Hur ser Dalslänningarna på sina liv och levnadsförhållanden?

När dalslänningarna själva beskriver sina liv och levnadsförhållanden blir skillnaderna mot övriga delar av regionen klart mindre.¹ På ett antal för välbefinnandet viktiga områden också till Dalslands fördel. En något mindre andel av befolkningen i Dalsland har lågt psykiskt välbefinnande eller känner sig oroliga/nedstämda. De som lever i Dalsland är också mer trygga och bemöter varandra på ett bättre sätt, färre känner sig kränkta. Antalet anmälda brott är relativt lågt. Och visst finns det framtidstro bland Dalslänningarna. Två av tre är mycket eller ganska optimistiska om sin egen framtid, färre än en av tio är negativa.

Men det finns också flera områden som är viktiga för välbefinnandet där situationen i Dalsland är mindre bra än i andra delar av Västra Götaland. Dalslänningarna upplever sitt allmänna hälsotillstånd som något sämre. Med tanke på en befolkning med betydligt högre medelålder är det dock inte särskilt förvånande och bara en av tio beskriver sin hälsa som dålig eller mycket dålig. Mer allvarligt är att det är färre i Dalsland än i Västra Götaland som känner att de varit till nytta (gjort något meningsfullt) eller känner samhörighet med andra. Något fler saknar dessutom emotionellt stöd,

¹ 1500 Dalslänningar har svarat på frågor i enkäten Hälsa på lika villkor. Resultaten är signifikanta per kommun och har stratifierats för att efterlikna verklig befolkning. Möjligheten att leva på olika sätt med olika resurser, utbildning, ambitioner och mål i livet är viktigt. Det är det goda livet för alla invånare som är Visionen för Västra Götaland, inte det lika livet. vgregion.se/ov/data-och-analys/projekt-uppdrag/folkhalsoenkaten/

praktiskt stöd och känner tillit till andra. Alla dessa frågor har var för sig en direkt påverkan på hur nöjda invånarna är med sina liv. Att fler har haft svårt att någon eller flera gånger under det senaste året klara sina löpande utgifter ger också en klart negativ påverkan på livstillfredsställelsen.

Dalslänningarna är dessutom genomgående mindre aktiva än invånarna i Västra Götaland. Färre Dalslänningar deltog 2018 i sociala och kulturella aktiviteter, tränade eller gjorde vardagsaktiviteter som att promenera. Undantaget var offentliga tillställningar som dans, marknadsbesök och liknande. Fler än en av tio hade inte gjort någon av tretton föreslagna aktiviteter under det senaste året. I många kommuner i Dalsland bor också en av fem ensam. Det kan jämföras med en av tio i kommunerna runt Göteborg. Även ensamhet påverkar människors välbefinnande negativt.

I absoluta tal är några av resultaten glädjande, andra mer oroande. Att femton procent av befolkningen bedöms ha nedsatt psykiskt välbefinnande och en tredjedel känt sig orolig eller nedstämd under de senaste veckorna är absolut oroande. Detsamma gäller att en av sex haft svårt att klara sina löpande utgifter det senaste året. Att en av fem säger att de gjort mindre än en halvtimmes vardagsaktiviteter som promenader den senaste veckan under det gångna året är inte bra i något hänseende. Tre av tio säger att de saknar tillit till andra. Det är höga värden men har med frågans utformning att göra. I Västra Götaland är en av tio så kallad "lågglitare" enligt SOM-institutets data, med små skiftningar de senaste 20 åren. Allt tyder på att Dalsland ligger på i stort sett samma nivå.

Hur nöjda är Dalslänningarna med sina liv och vad avgör välbefinnandet?

Med bakgrund i den strukturella utvecklingen och Dalslänningarnas egen beskrivning av sina liv och levnadsförhållanden kommer det inte som en överraskning att Invånarna i Dalsland är något mindre nöjda med livet än de i många andra delar av Västra Götaland. Åmål och Bengtsfors har lägst värden i regionen tillsammans med Göteborg, Lilla Edet, Svenljunga och Götene. Skillnaden till övriga delar handlar dock framförallt om hur många som är mycket nöjda med livet. För de som inte är särskilt eller alls nöjda är skillnaderna små. Knappt en av tio i Dalsland tillhör den senare gruppen vars förutsättningar är allra viktigast att stärka i en region med det goda livet som vision.

En omfattande analys har gjorts av hur Dalslänningarnas levnadsförhållanden och levnadssätt samvarierar med hur nöjda eller lyckliga de är med livet. Resultaten ligger i linje med de i den snabbt växande internationella lyckoforskningen. Hälsa och inte minst psykisk hälsa är avgörande för Dalslänningarna liksom för människor över hela världen. På samma nivå kommer frågan om att ha något meningsfullt att göra och att känna samhörighet med andra. I stort lika betydelsefullt är det att ha en ekonomi som gör att en klarar vardagens utgifter på ett bra sätt. Andra viktiga frågor är att ha emotionellt och praktiskt stöd, känna tillit till andra och att inte leva ensam. Dessutom är det så i Dalsland att de som är äldre (över 65 år) är mer nöjda med livet även när hänsyn tagits till levnadsförhållanden och levnadssätt. Sammantaget förklaras en stor del av Dalslänningarnas välbefinnande av ovanstående faktorer.

Resultaten pekar tydligt ut betydelsen av goda sociala relationer. De pekar också mot att dagens vuxengeneration i Dalsland har och upplever en sämre situation än de äldre (+65 år). I normalfallet är inte grupptillhörigheter som ålder, kön, utbildning eller födelseland det som avgör hur nöjda invånarna är med sina liv utan hur livet faktiskt levs och med vilka förutsättningar. Det gäller även i Dalsland men då med undantag för den äldre generationen. När analysen görs för olika grupper visar

det sig också att en svag ekonomi främst påverkat mäns välbefinnande och att möjligheten att få praktisk hjälp vid behov naturligt nog betyder mest för de som är äldre.

Det är i första hand inom vart och ett av ovanstående områden som det är viktigt att situationen förbättras för att fler Dalslänningar själva ska kunna känna att de lever ett bra liv. Den noggranne läsaren kan säkert sakna en del frågor i denna uppräkningslista. Ett givet exempel är att av olika skäl vara utanför arbetsmarknaden. Och visst har utanförskap på arbetsmarknaden betydelse för lyckan. Det avgörande för dalslänningarna är dock att känna att en har något meningsfullt att göra. För många innebär det ett meningsfullt arbete, men det finns också mindre meningsfulla arbeten. För de som till exempel har aktivitetsstöd eller är sjukskrivna innebär det någon annan meningsfull aktivitet.

Om vi istället för att studera vilka frågor som är avgörande när ett stort antal faktorer värderas i ett sammanhang ser på de som var för sig samvarierar med hur nöjda invånarna är med livet blir det tydligt att ett aktivt liv är viktigt. I en samlad analys är det inte aktiviteterna i sig som avgör välbefinnandet men kompletterande beräkningar pekar på att de har stor betydelse för en bättre hälsa och starkare sociala relationer. Andra förhållanden som påverkar välbefinnandet är att känna otrygghet eller känna sig kränkt av andra. Analysen pekar här mot att bra sociala relationer i övriga dimensioner kan fungera som stötdämpare i dessa situationer.

Det är också viktigt att konstatera att Dalslänningarnas välbefinnande inte alls är så dåligt i ett omvärldsperspektiv. Sverige har år efter år en befolkning som är bland de tio lyckligaste i världen. Dalslands värden är något lägre än de för Västra Götaland och Sverige men skillnaderna är inte dramatiska. Lyckotalen ligger dessutom i stort sett still i Västra Götaland de senaste 20 åren, liksom skillnaderna i lycka mellan invånarna. Tolkningen är att de kriser vi upplevt före Corona inte satt några djupare spår i välbefinnandet för större delen av befolkningen. Samtidigt vet vi att det oftast är de som redan har en svagare situation som drabbas.²

Dalslands förutsättningar och resurser

Dalsland har betydande resurser. Dalsland är ett sammanhållet landskap som härstammar från 1500-talet med egen historia och med en tydlig identitet. Dalsland har en stark kulturell tradition och ett antal framstående kulturella institutioner och utbildningsinstitutioner. Dalsland har också unika natur och turismupplevelser, delvis utnyttjade, inte minst med koppling till Dalslands kanal, sjösystemen och Väneren. Västra Götalandsregionen stödjer via sitt ansvar för regional utveckling och kultur ett stort antal institutioner och aktiviteter.

Dalslands ekonomisk-geografiska läge är i grunden starkt med närhet till befolkningsrika och diversifierade regionala arbetsmarknader och kvalificerad regional infrastruktur inom områden som högre utbildning, kvalificerad vård, innovationer och företagsutveckling. Dalsland har också direkt närhet och kopplingar till Norge, den norska marknaden och de norska konsumenterna av varor och tjänster. Dalsland har samtidigt en fastighetsmarknad med mycket låga priser vilken på sikt bör

² Att klara att behålla lyckonivåer i tider av kris är ingen självklarhet. Välbefinnandet i Venezuela, Grekland, Italien och Spanien för att ta några exempel har minskat drastiskt under det senaste decenniet (WHR 2020). Också när det gäller de stora migrantströmmarna under andra halvan av 2010-talet är forskningsresultaten intressanta. I normalfallet sker en ganska snabb anpassning till lyckonivån i det samhälle migranten söker sig till. I data från Gallup gäller det även för Sverige vars invandrare också är bland de tio mest nöjda bland migranter till olika länder (World Happiness Report 2019). Forskarna varnar samtidigt för att allt för stora strömmar under korta perioder riskerar bryta detta förhållande (ibid).

kunna locka än fler investerare och som gör det enklare att leva ett bra liv med relativt sett lägre inkomster. De låga fastighetspriserna är samtidigt ett tydligt tecken på dagens låga attraktivitet. Ingen annan del av Västsverige har motsvarande situation och grannkommunerna bedöms överlag som betydligt mer attraktiva av invånarna.

Dalsland har goda förutsättningar (och kvalificerad verksamhet) inom jord- och skogsbruk och därmed bioekonomi, men också för mer kvalificerad industriell verksamhet. Det senare framförallt i Åmål och i några av de kvarvarande bruksmiljöerna. Ortstrukturen i Dalsland med ett pärlband av nuvarande eller tidigare bruksorter innebär dock att befolkningen är mycket utspridd i landskapet och att centralorterna med undantag av Åmål och Ed har en låg andel av invånarna i kommunerna. Bilberoendet är mycket stort. Dalsland har sammantaget 14 invånare per km² något som bara gäller en handfull andra kommuner i Västra Götaland. Göteborg har 1 300 invånare och Västra Götaland som helhet har 74 invånare per km².

Dalsland tillhör landets näst största region med drygt 1,7 miljoner invånare, med omfattande resurser, ett uttalat ansvar för regionens utveckling och med en vision som handlar om att alla, i alla delar av Västra Götaland, ska leva det goda livet. Dalsland har förutsättningar att på sikt bli en integrerad del av den storstadsregion landskapet faktiskt tillhör.

Förslag till strategi för Dalslands framtid – Det goda livet i Dalsland

Dalslands negativa utveckling behöver och kan brytas. Satsningar som gör verklig skillnad för landskapets långsiktiga utveckling behövs. De särskilda initiativ som tagits under mer än fyra decennier av regionalpolitik har varit vällovliga men inte räckt till. De har inte sällan haft formen av tidsavgränsade projekt för en begränsad målgrupp. Mer långsiktiga regionala satsningar som stödjer institutioner i Dalsland har dock skett och sker för ett antal utbildnings- och kulturinstitutioner, inklusive Dalslands kanal, Dalslands folkhögskola, utbildningar inom konst och konsthantverk, mm.

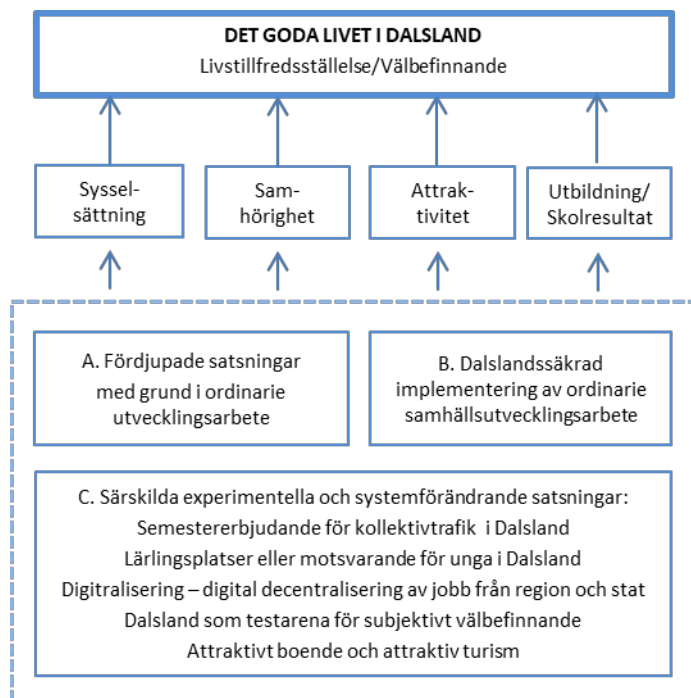
Dalslands potential är bättre än dess utveckling under senare decennier. Att bryta en långsiktig negativ samhällsutveckling är dock inte enkelt. Fokus behöver ligga på åtgärder som bidrar till att landskapet i sig och dess förtjänster uppmärksammas mer och bättre än vad som sker i dag och på sådant som kan lyfta välbefinnandet långsiktigt för invånarna. Dalslands synlighet och attraktivitet måste stärkas. Dessutom behöver den ordinarie utvecklingspolitik som regionen, Fyrbodalen och andra aktörer driver och olika villkor anpassas och specificeras från Dalslands förutsättningar.

Det förslag som arbetats fram innehåller som en central del experimentella inslag och breda programinsatser som normalt inte förekommer i regional utvecklingspolitik i Sverige. I ett regionalt perspektiv blir dock kostnaden begränsad. Dalsland har som konstaterats bara 2,5 procent av Västra Götalands befolkning (drygt 13 procent av ytan). Det gör landskapet lämpligt för att testa nya och/eller okonventionella lösningar. Den långsiktigt svaga strukturella utvecklingen och ett något lägre välbefinnande motiverar satsningarna. Ingen annanstans i Västra Götaland finns ett sammanhållet område med en utveckling eller situation som i Dalsland. En förutsättning för ett framgångsrikt genomförande är att kommuner, region och statliga aktörer är överens om grunderna i en strategi, att den är långsiktig och i möjligaste mån resurssatt.

I figuren presenteras en schematisk bild av förslaget och dess innehåll. Det övergripande målet har en direkt koppling till Visionen om Det goda livet och är att öka dalslänningarnas välbefinnande. Det görs genom att levnadsförhållanden och utvecklingsförutsättningar i landskapet stärks. Fyra

områden är viktiga att följa: sysselsättning, samhörighet, attraktivitet och utbildning/skolresultat. Medlen för att nå mål och delmål består dels av fördjupade satsningar med grund i ordinarie utvecklingsarbete och att "dalslandssäkra" implementering av det mer "komplexa" samhällsutvecklingsarbete som sker vid Västra Götalands regionala noder. Till detta kommer den experimentella delen med Dalsland som testarena för breda satsningar som har förutsättningar att ändra de grundläggande förutsättningarna för omställning och utveckling långsiktigt och som i flera fall visat sig framgångsrika i andra länder eller i andra miljöer tidigare. De fem förslagen presenteras i principiella termer som en utgångspunkt för fortsatta diskussioner, utredning och preciseringar.

Figur 1 Schematisk bild av förslaget till underlag för strategi för det goda livet i Dalsland

A Fördjupade satsningar med grund i ordinarie utvecklingsarbete

Inom ramen för det ordinarie utvecklingsarbetet finns ett antal prioriterade frågor som behöver extra uppmärksamhet i Dalsland. Den analys som gjorts pekar ut följande områden som centrala:

- En intensifierad och fördjupad satsning på fullföljda studier i grundskolan
- Ett utvecklat system för att stimulera distansutbildning för högskolestudier – Campus Dalsland?
- Extra resurser för snabbare utbyggnad av den digitala infrastrukturen
- Omställning till en bioekonomi – Dalslands förutsättningar och utveckling
- Intensifierat påverkansarbete för dubbelspår järnvägen Öxnered/Ed
- Särskilda satsningar på att minska könsuppdelningen i studie- och arbetsliv
- Fortsatt utveckling av verksamheten vid Steneby och Dalslands folkhögskola

B Dalslandssäkra implementeringen av ordinarie utvecklingsarbete

Utöver detta kommer betydelsen av att utveckla och anpassa övriga regionala och statliga satsningar på bästa möjliga sätt. Det gäller insatser för stärkt företagande och innovation – det mer direkt näringslivsinriktade arbetet och kan gälla insatser för att stärka de redan aktiva insatserna inom kultursektorn. Det gäller definitivt besöksnäringen. Det viktiga inom alla dessa områden är att se till att Dalsland får tillgång till de resurser som finns och de satsningar som görs och att det sker utifrån förutsättningarna i landskapet.

C Dalsland som testarena - fem förslag för ökad attraktivitet, omställning och långsiktig utveckling

Fem förslag har valts ut som om de genomförs kommer öka Dalslands synlighet, attraktivitet och kunskapen om landskapet samtidigt som genomförandet får stor betydelse för att stärka de långsiktiga utvecklingsförutsättningarna på centrala områden. Förslagen berör kollektivtrafikens utveckling och betydelse för klimat och hållbar turism, kopplingarna mellan utbildning och arbetsliv, etablering av fler och inte minst fler kvalificerade offentliga arbetstillfällen, Dalsland som testarena för samhällsutveckling med grund i subjektivt välbefinnande och ökad attraktivitet i boendemiljö och för turism. Anslaget är experimentellt, uppföljning och utvärdering är viktigt. Samtliga förslag behöver utredas och preciseras. Organisatoriska resurser behöver avsättas för genomförandet.

1 Semestererbjudande för kollektivtrafik i Dalsland

Ett försök med semesterbjudande för kollektivtrafik i semestertider i Dalsland ger förutsättningar för fler Dalslänningar och andra att prova på och upptäcka kollektivtrafikens fördelar samtidigt som Dalsland kan marknadsföras mer aktivt som ett attraktivt turistmål. Ett kontrollerat försök under ett antal år ger rätt utformat även möjlighet att utvärdera utfallet av denna typ av projekt i mer glesbefolkade bygder, också ur klimatsynpunkt. Dalslands synlighet och attraktivitet ökar under besöksnäringens viktigaste period i landskapet och den subvention som behövs förväntas bli mycket begränsad. Förslaget genomförbarhet behöver utredas vidare.

2 Lärlingsplatser eller motsvarande för unga i Dalsland

Både när det gäller arbetslöshet bland unga och integration av flyktingar är det länder som Tyskland, Nederländerna och Österrike som har någon form av system med lärlingsplatser som visar de bästa resultaten. I Sverige finns inget sådant system etablerat. Med relativt få berörda i aktuella åldrar är Dalsland idealiskt för ett mer långvarigt försök eller experiment i denna riktning. Systemet ska garantera en plats under hela utbildningstiden och ersättning för utfört arbete. Effekterna av satsningen utvärderas i förhållande till dess samhällsekonomiska effekter och för effekter på välbefinnandet i förhållande till relevanta grupper i andra delar av landet utan försök. Näringslivet i Västsverige driver via Handelskammaren denna fråga aktivt. Förslaget behöver givetvis utredas vidare och precis i samverkan med berörda aktörer.

3 Digitalisering – digital decentralisering av jobb från region och stat

Västra Götalandsregionen och staten har mycket få anställda i Dalsland i förhållande till landskapets befolkning. Genom utvecklingen inom digitalisering och hemarbete finns nu starka motiv och goda möjligheter att decentralisera fler och mer kvalificerade arbetstillfällen utan att det påverkar produktiviteten i verksamheten negativt. Digitala tjänster är ett särskilt intressant område för Dalsland som behöver en påfyllnad av den typen av kompetens och jobb. Andra områden är natur och miljöfrågor och kultur/turism. En lokalisering av tjänster i bra kommunikationslägen för spårbunden trafik gör det möjligt att pendla till en huvudarbetsplats de dagar det behövs. Förslaget behöver utredas vidare och preciseras. En förutsättning är ett succesivt och plansatt införande.

4 Dalsland som testarena för samhällsutveckling med grund i subjektivt välbefinnande

En snabbt växande forskning om de viktigaste frågorna för att vi ska vara nöjda med våra liv ger förutsättningar att efterhand ändra prioriteringar och utformning av insatser när det gäller att utveckla samhället än tydligare i riktning mot visionen om Det goda livet. Dalsland kan bli pilotregion och försöksområde. Det skulle också ge betydande uppmärksamhet och ökad attraktivitet. En given

åtgärd är att skolorna i Dalsland mäter och gör tydliga satsningar på elevernas välbefinnande. Insatser för bättre praktiskt och emotionellt stöd, mot ofrivillig ensamhet och för att öka det psykiska välbefinnandet är viktiga. Samverkan kan sökas med brittiska What Works Centre for Wellbeing. Förslaget behöver diskuteras och utvecklas i nära samverkan mellan kommunala och regionala aktörer.

5 Attraktivt boende och attraktiv turism

Dalsland har i förhållande till sin folkmängd och yta mycket stora naturresurser. Fastighetspriserna är låga. Behovet av att öka attraktiviteten och få fler att flytta in är stort. Det nuvarande strandskyddet leder ofta till konflikter mellan investerare, kommuner och stat. Två frågor bör utredas skyndsamt. Det gäller dels möjligheten att bygga nya eller utveckla befintliga samhällen med form av tydligt avsatta och planlagda områden i mer attraktiva och strandnära lägen i de fem kommunerna. För det andra att skapa möjligheter att utveckla idén bakom "72-hour cabin" som gett Dalsland omfattande positiv uppmärksamhet nationellt och internationellt för första gången på decennier. Förslaget ligger helt i linje med strandskyddsutredningens förslag (december 2020) och ger förutsättningar för Dalsland att fungera som pilotregion.³ Förslagets genomförbarhet och utformning behöver diskuteras vidare mellan berörda aktörer.

³ <https://www.dn.se/debatt/det-ska-bli-enklare-att-bygga-strandnara-pa-landsbygden/>

1 Utveckling i Dalsland

I detta kapitel ges en bild av utvecklingen och läget i Dalsland med grund i officiell registerbaserad statistik. Redovisningen omfattar förutom en genomgång av befolkningsutveckling och befolkningsstruktur centrala sociala och ekonomiska indikatorer med koppling till människors långsiktiga välbefinnande och landskapets utveckling som hälsa, delaktighet, trygghet, arbete, arbetsmarknad, inkomster, försörjning och utbildning. I det följande kapitlet ges en bild av Dalslänningarnas egen syn på sina liv och beskrivning av sina livsförhållanden.

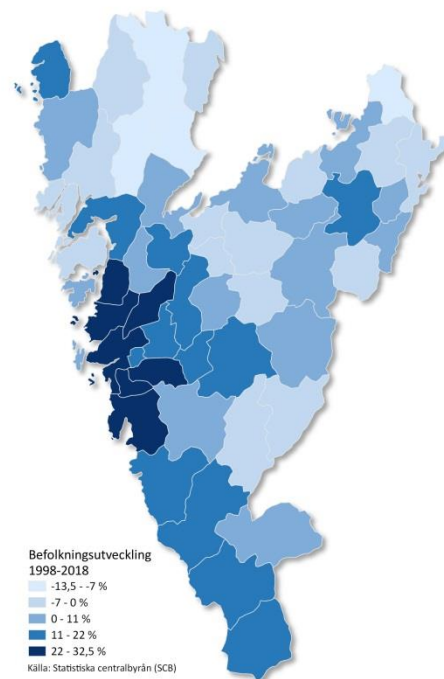
Befolkning – färre och äldre invånare, fler migranter men negativa prognoser

Befolkningsutvecklingen i Västsverige de senaste 30 åren visar tydligt hur jord- och skogsbruksbygder med mer traditionell industri och på något längre avstånd från regionala centra förlorar i attraktionskraft (figur 2). Starka drivkrafter i ekonomin har under lång tid gynnat befolkningsrika platser där förutsättningarna är bättre för en ekonomi baserad på specialiserad arbetskraft med bättre förutsättningar att dela olika former av resurser, skapa bra matchning på allt mer mångsidiga (diversifierade) arbetsmarknader och lära av varandra. Platser som då blir attraktiva och lockar många med karriärambitioner.

Samtliga kommuner i Dalsland har, trots den stora inflyttningen av migranter i Bengtsfors, Åmål och Mellerud mellan 2013 och 2016, minskat sin befolkning de senaste 30 åren. Skillnaderna i befolkningsutveckling i Västsverige är mycket stora. Minskningen är minst sju procent i de ljusast blå kommunerna i kartan medan den är mer än 22 procent plus i Göteborg med kringliggande kommuner - de mörkast blå.

SCBs prognos för perioden 2020-2040 spår en fortsatt utveckling i denna riktning. För hela Fyrbodalen beräknas enbart de över 65 år öka i antal till år 2040. För Dalsland väntas utvecklingen bli särskilt bekymmersam. De senaste femtio åren har Dalslandskommunernas befolkning minskat med tio procent till 43 000 invånare. SCB räknar med att befolkningen minskar med ytterligare 3 000 personer eller sju procent bara till 2030 och med totalt 5 200 personer motsvarande totalt tolv procent till år 2040. SCBs prognos för Västra Götaland för motsvarande period är att befolkningen ökar med 150 000 invånare och närmar sig två miljoner år 2040. Dalslands andel av befolkningen i Västra Götaland skulle med en sådan, i praktiken ohållbar utveckling, fortsätta att minska från 2,5 till 2 procent. För 30 år sedan var andelen 3,7 procent.

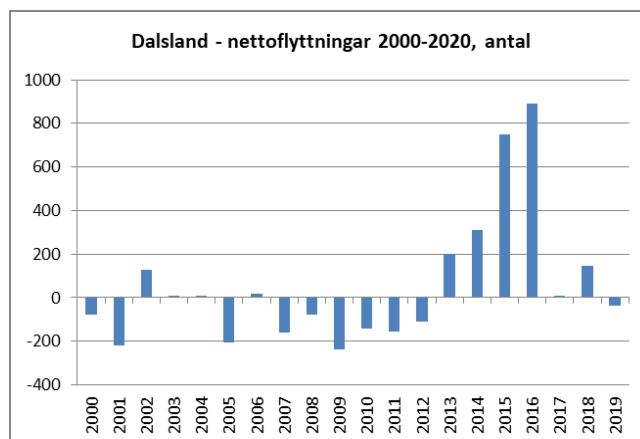
Figur 2 Befolkningsutveckling 1998-2018 i kommuner i Västsverige

Stor utflyttning för studier och arbete men positiva tal i övriga åldrar

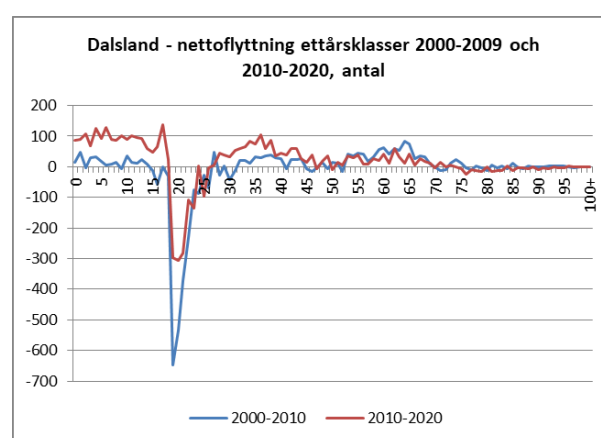
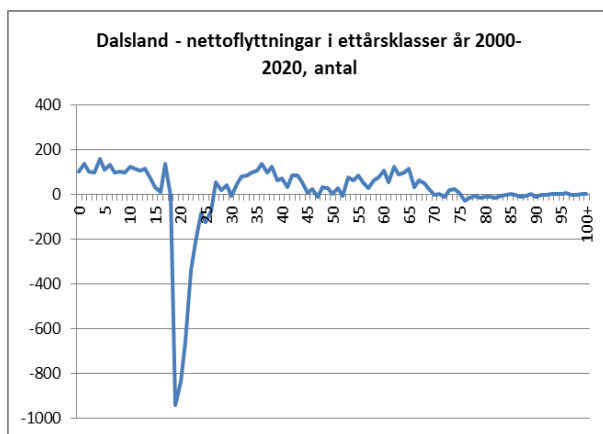
Den långsiktiga befolkningsutvecklingen inom ett land bestäms i huvudsak av invånarnas flyttmönster. Figur 3 beskriver utvecklingen på 2000-talet för Dalsland. En period där den samlade nettoflyttningen varit positiv med nästan 1100 fler in- än utflyttare. Huvudförklaringen till detta är migrantströmmarna från 2013 och framåt och då särskilt 2015/16. Om vi istället studerar en mer "normal" period som 2000-2009 är nettoflyttningarna oftast negativa och det negativa nettot för de första tio åren på 2000-talet blir -800.

Figur 3 Nettoflyttning totalt per år i Dalsland, 2000-2020

Oavsett tidsperiod uppkommer i stort sett hela det negativa flyttnettot i åldrarna 17/18-27/28 år. Kombinationen av en relativt sett smal arbetsmarknad och avsaknaden av mer omfattande högre utbildning är huvudorsaker. Det finns dock en annan sida av myntet. Från 30 år och uppåt är inflyttningen netto oftast positiv. Det för också med sig en nettoinflyttning i åldrar upp till 15 år. Även mellan åren 2000 och 2009 var den positiva nettoinflyttningen till Dalsland relativt stor i åldrarna 35-45 år och framförallt mellan 55 och 70 år med ett netto på ca 300 respektive 700 personer. Det är betydande inflöden. Sammantaget är det dock uppenbart att det med nuvarande förutsättningar är svårt att bryta den negativa befolkningsutvecklingen. De strukturella förutsättningarna behöver förändras och satsningar som tilltalar grupper som faktiskt kan tänka sig att stanna i eller flytta till Dalsland behövs. Attraktionskraften behöver öka. (Viktigt att Dalsland ligger i en attraktiv storstadsregion och inte ska behöva utvecklas på detta sätt! Vårt uppdrag.)

Figur 4 Nettoflyttning Dalsland ettårsklasser, 2000-2020

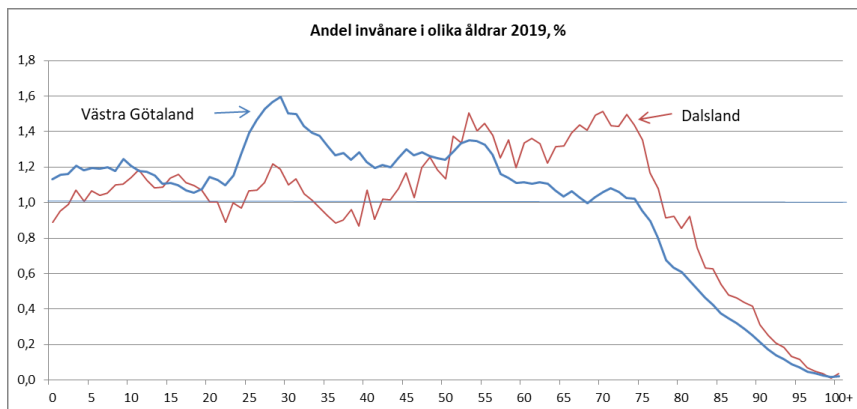
Anm: Källa SCB i samtliga fall där inget annat anges

Om tio år kan 80-åringar vara den vanligaste åldern i Dalsland

Den beskrivna utvecklingen har lett till en åldersstruktur i Dalsland som markant avviker från den i Västra Götaland som helhet. Följande figur visar andelen invånare i olika åldrar i Dalsland och Västra Götaland. Medan Västra

Götaland har högst andel invånare i åldersgrupperna från 25 till 35 år och runt 50-årsåldern – där varje åldersklass rymmer mer än 1,3 procent av befolkningen – är flest invånare i Dalsland, förutom de runt 50 – i åldern 65 till 75 år. Åldersgruppen med flest invånare i Västra Götaland

Figur 6 Andel invånare i ettårsklasser, Dalsland och Västra Götaland, 2019

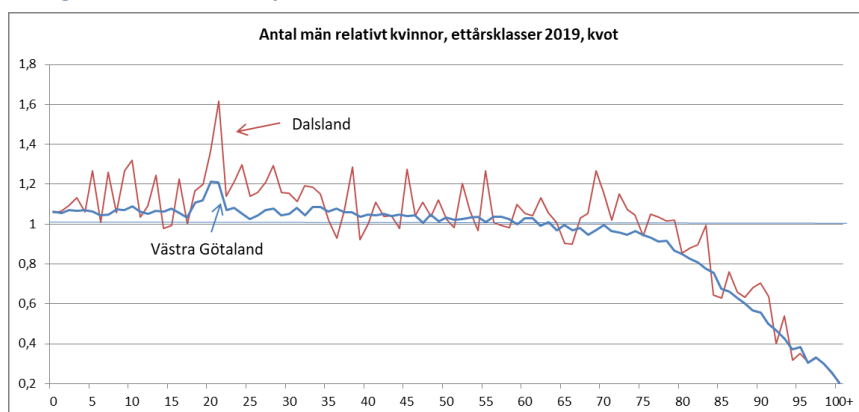

är 29 år. I Dalsland är 70 år den vanligaste åldern. Totalt är "överrepresentationen" av de över 65 år ca 3 400 personer jämfört med strukturen i Västra Götaland. Detta motsvarar då de som "saknas" i förhållande till Västra Götaland framför allt i åldrarna 0-10 och 20-45 år.

Figuren visar också hur talet om en formig explosion av invånare i åldrarna över 80 år i förhållande till resten av befolkningen i Västra Götaland präglas av vissa överdrifter. Något som också regionens egna prognoser tidigare visat. Andelen invånare i åldern 25-40 år är mycket hög och det som avgör försörjningsbördan är arbetsmarknadens utveckling.⁴ För Dalsland är läget ett annat. Här saknas till stora delar påfyllnad underifrån.

Utvecklingen har också medfört att balansen mellan kvinnor och män påverkats. I förhållande till genomsnittet för Västra Götaland "saknas" ungefär 200 kvinnor i åldrarna 20-35 år. Figur 7 visar antalet män i förhållande till antalet kvinnor i Dalsland respektive Västra Götaland. Dalslands värden

Figur 7 Andel invånare per kön ettårsklasser, Dalsland, 2019

ligger generellt över de för Västra Götaland. Notera även den påverkan det stora antalet manliga migranter haft på antalet män respektive kvinnor i åldern 18-25 år i Dalsland och i Västra Götaland som helhet. Bilden visar också tydligt hur kvinnor lever något längre. Antalet män i förhållande till kvinnor sjunker mycket snabbt då vi kommer över 80-årsåldern. I 85 årsåldern går det sex män på tio kvinnor.

⁴ Västra Götalandsregionen, Regionrapport 2020 VGR Analys 2020:2

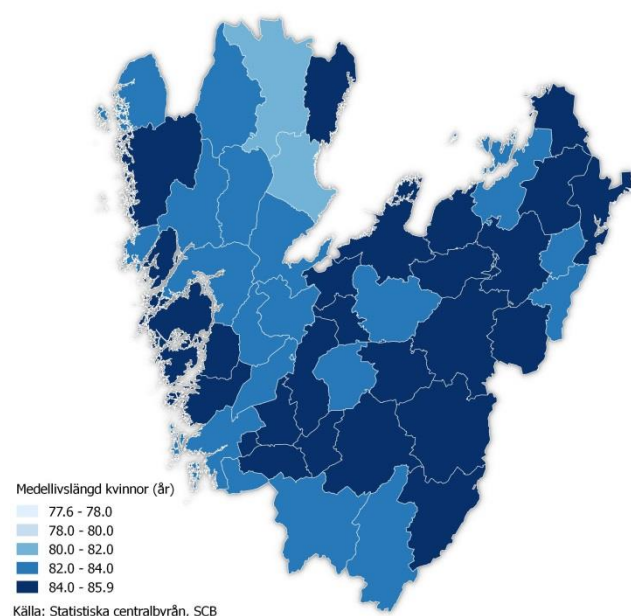
Snabb ökning av invånare som är födda i andra länder under 2010-talet

Som vi redan konstaterat har de stora flyktingströmmarna i hög grad påverkat befolkningsutveckling och struktur i Dalsland det senaste decenniet. Andelen invånare som är födda i ett annat land har fördubblats i flera kommuner. Runt en av fem invånare i Åmål, Bengtsfors och Mellerud med 75 procent av Dalslands befolkning är nu födda i ett annat land. I Åmål är två av tre utrikes födda från länder utanför Europa. I Bengtsfors och Mellerud är det hälften. Det är självklart att utvecklingen innebär stora behov av insatser för att klara integrationen inom utbildningssystem och på arbetsmarknaden, för samhörighet och för att behålla de nya invånarna i landskapet.

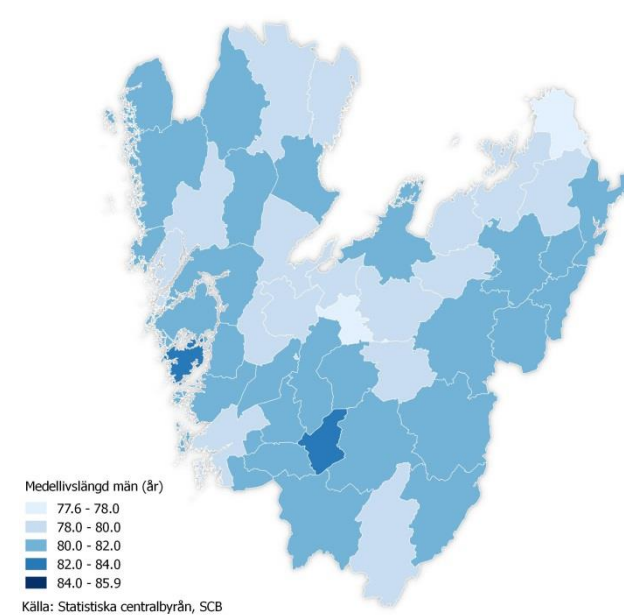
Hälsa – Medellivslängd

En god fysisk och psykisk hälsa är några av de viktigaste faktorerna för invånarnas möjligheter att leva ett bra liv. I nästa kapitel redovisar vi en rad mått på hur invånarna själva ser på sin hälsa och på faktorer som betyder mycket för hälsan. Här nöjer vi oss med att presentera det definitiva måttet på fysisk hälsa, medellivslängd. De relativt stora skillnaderna mellan kvinnor och män syns tydligt i kartorna. Värdena är låga eller mycket låga för kommunerna i Dalsland med undantag för kvinnor i Åmål. Medellivslängden för kvinnor i Bengtsfors och Mellerud är samtidigt lägst i Västra Götaland. Generellt skiljer sig livslängden mycket mellan invånare med olika inkomster och utbildningsnivå och dessa är som vi ska se låga i Dalsland. Intressant att notera är dock att de kommuner där invånarna lever längst inte självklart sammanfaller med storstaden eller regionala centra med många högutbildade och högre inkomster. Stora delar av Sjuhärad, Skaraborg och Bohuslän har en befolkning med lång livslängd. Sociala relationer, delaktighet och att ha något meningsfullt att göra spelaren viktig roll för invånarnas välbefinnande.⁵

Figur 8 Medellivslängd kvinnor

Figur 9 Medellivslängd män

Anm: Medelvärde för senaste fem åren med data. Kartorna visar samtliga kommuner i Västra Götaland

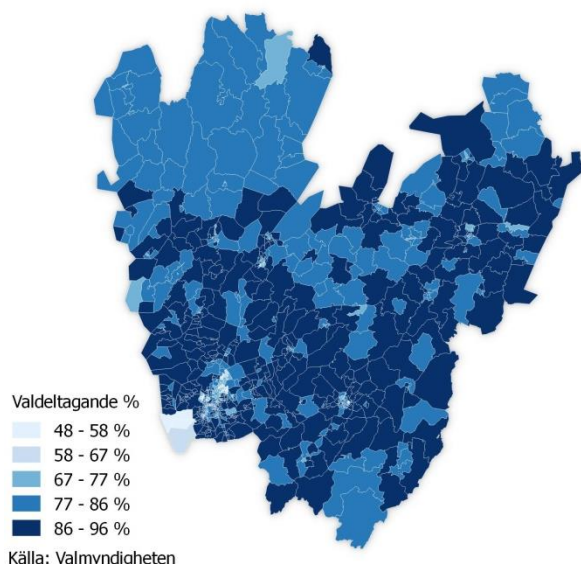
⁵ Att medellivslängden inte är högst där inkomster och utbildning är högst har sannolikt också samband med att äldre med god hälsa och tidigare goda inkomster flyttar till attraktiva boendelägen vid sidan av de stora arbetsmarknaderna. Det är vid vilken ålder de äldre i kommunen avlider som i stort avgör medellivslängden.

Delaktighet – Valdeltagande

Valdeltagandet är en indikator för politisk delaktighet i samhället. Ett högt valdeltagande ses som viktigt för demokratins legitimitet och för väl avvägd politisk representativitet.⁶ Valdeltagandet ökade betydligt vid 2018 års val. Det kan troligen kopplas till större politiskt engagemang och tydliga stridsfrågor, bland annat kring migration och frågan om utveckling storstad/landsbygd.

Skillnaderna i valdeltagande mellan olika delar av regionen är stora. De följer i huvudsak ett mönster där en hög andel invånare med lång förankring i det svenska samhället ger ett högt valdeltagande. Ett generellt undantag ser ut att vara de delar som haft en något sämre utveckling av arbetsmarknaden de senaste decennierna. Valdeltagandet i Dalsland är liksom i stora delar av Bohuslän och på Skaraborgs slättbygder relativt lågt. Detsamma gäller nordöstra Skaraborg och Svenljunga i söder. Mönstret känns igen. I så kallat ekonomiskt resurssvaga områden i Västra Götalands större städer med en hög andel invånare med utländsk bakgrund är valdeltagandet mycket lågt.

Figur 10 Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 per valdistrikt

Trygghet – relativt sett låg brottslighet

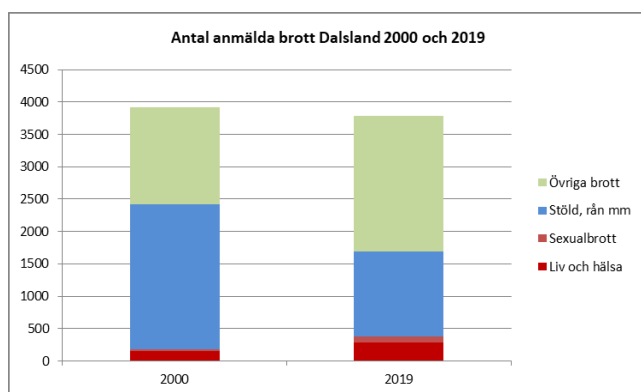
Nivån på brottsligheten i ett samhälle har ett samband med frågor som delaktighet och sociala relationer.⁷ Mätt som antalet anmälda brott är brottsligheten i Dalsland relativt låg och minskar över tid. I förhållande till befolkningens storlek ökar antalet brott något under de senaste tio åren men är totalt sett oftast lägre än för de omgivande städerna och andra medelstora städer i Västra Götaland (figur 11 och 12).

Brott mot liv och hälsa och sexualbrott har blivit vanligare medan stöld och rån minskar. Tendensen är densamma som i riket. I förhållande till befolkningen var de anmälda brotten många i Mellerud 2019 och här har också anmälda brott mot liv och hälsa ökat snabbt.

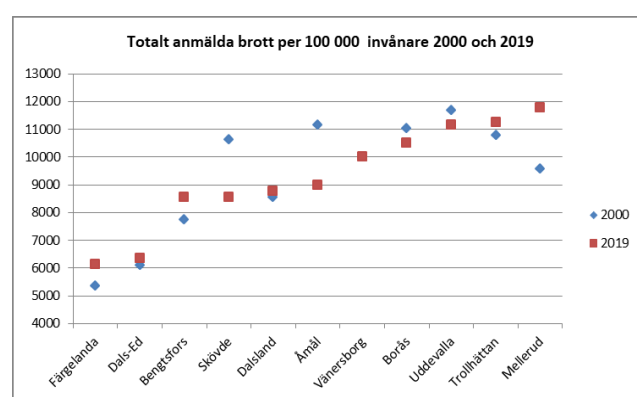
⁶ Martinsson, J. (2007): Värdet av valdeltagande – en rapport till grundlagsutredningen

⁷ Se till exempel <https://www.bra.se/forebygga-brott/ekonomiskt-stod/slutrapporter/ungdomar.html>

Figur 11 Anmälda brott, Dalsland 2000, 2019

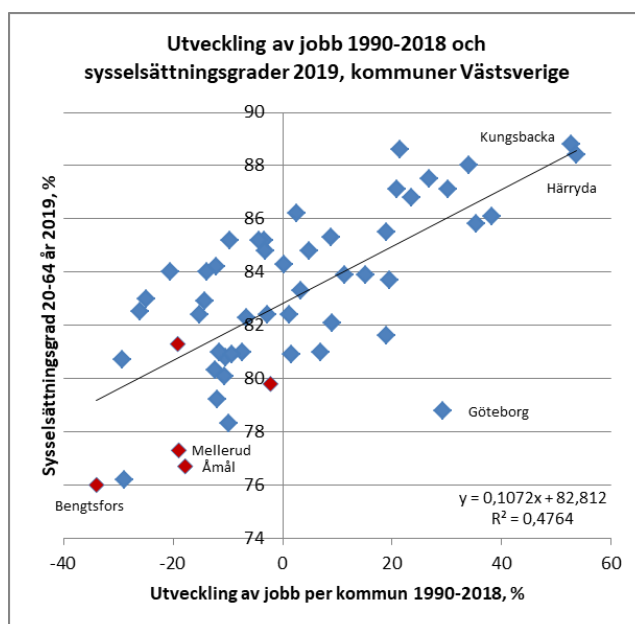
Figur 12 Anmälda brott per invånare, 2000, 2019

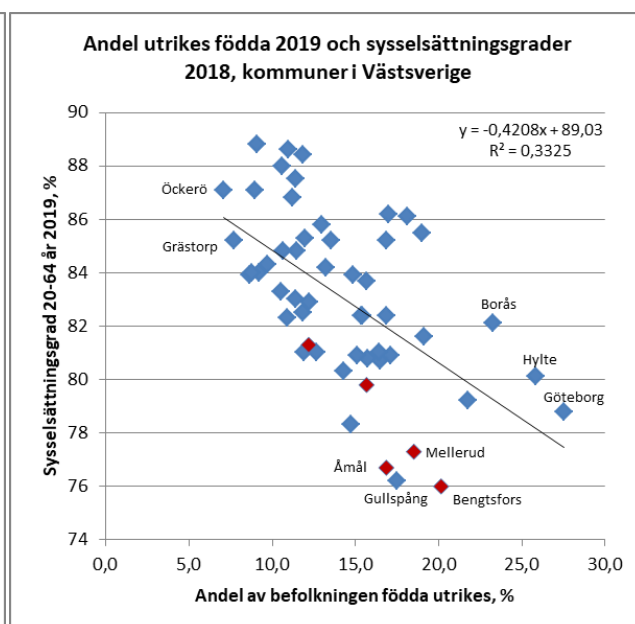
Arbete och arbetsmarknad – Långsiktigt negativ utveckling

Sverige hade innan Corona slog till EU:s högsta sysselsättningsgrader och Västra Götaland hade en sysselsättning på minst svensk nivå. Även skillnaderna mellan in- och utrikesfödda var på väg att minska, samtidigt som frågan om i vilken mån en sysselsättning innebär möjligheter att egentligen försörja sig aktualiserats allt mer.⁸ Figur 13 visar sysselsättningsgraden som en funktion av långsiktig jobbutveckling medan figur 14 visar sysselsättningsgraden som en funktion av andelen utrikesfödda per kommun i Västsveriges 55 kommuner.

Figur 13 Sysselsättningsgrader och utveckling jobb

Figur 14 Sysselsättningsgrader och utrikesfödda

Anm: Samtliga 55 kommuner i Västsverige (Västra Götaland och Halland) i figurerna. Figurerna visar samvariation mellan sysselsättning 2019 och jobbutveckling över tid respektive sysselsättningsgrad och andel utrikes födda.

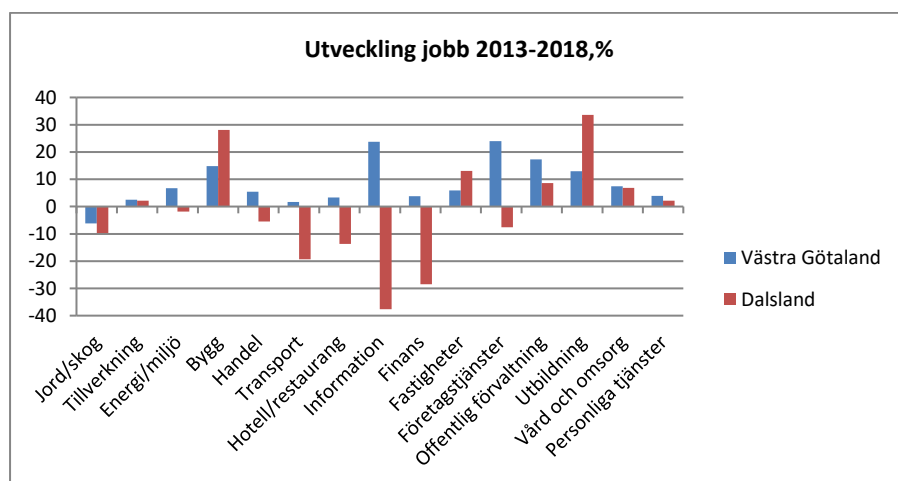
⁸ Se till exempel Entreprenörskapsforum 2020 om Försörjningsgraden samt beskrivningar av andelen helårspersoner som försörjs av bidrag i åldrarna 20-64 år och beskrivningarna av faktisk disponibel inkomst här. https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2020/04/Rapport_Sjalfvforsoerjning_web.pdf

Utvecklingen av antalet jobb de senaste 30 åren skiljer sig dramatiskt mellan kommunerna. I tre av Dalslandskommunerna har jobben netto minskat med ca 20 procent. I Bengtsfors har ett av tre jobb försvunnit. Antalet jobb har samtidigt ökat med 30 procent eller mer i huvudsak i Göteborg och dess kranskommuner. Som en följd av detta och av ett stort flyktingmottagande (se figur 14) är sysselsättningsgraden fem till tio procentenheter lägre i åldern 20-64 år i Bengtsfors, Åmål och Mellerud än i flertalet andra mindre kommuner i Västsverige. Skillnaderna kan bara beskrivas som dramatiska. Fram till 2005 hade alla dessa tre kommuner sysselsättningsgrader på eller över den svenska genomsnittsnivån. 2018 var nivån fem procentenheter lägre. De högsta värdena i figuren för Västsverige är kranskommuner till Göteborg vilka alla hade (och fortfarande har) bland landets absolut högsta nivåer för andelen sysselsatta.

Starkare jobbutveckling de senaste fem åren men något oroande strukturell utveckling

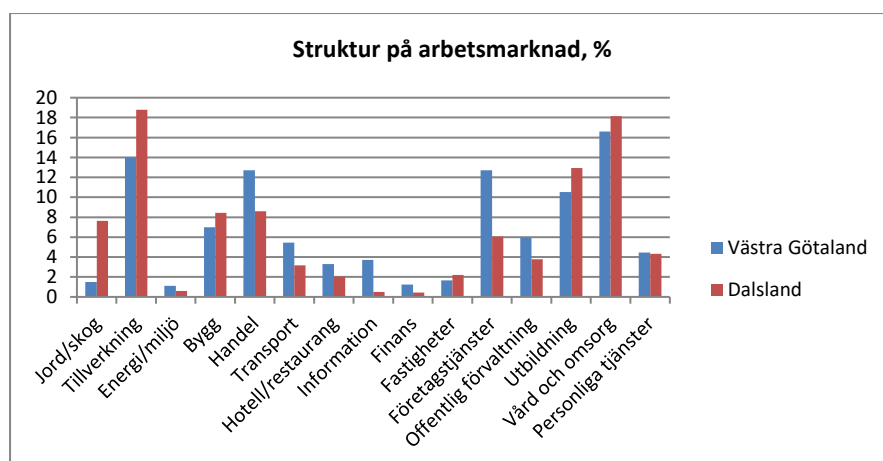
Utvecklingen på arbetsmarknaden under senare år före Corona ser samtidigt något bättre ut. Mellan 2013 och 2018 ökade antalet jobb netto i samtliga kommuner i Dalsland. Jobben i Åmål var dock 2018 fortfarande färre än före finanskrisen 2008/09. Med en bakgrund som utbildningscentrum, och en i många delar avancerad industriell verksamhet och en mer väl utbildad befolkning är Åmåls utveckling förvånansvärt svag. Den strukturella utvecklingen i Dalsland ger dock ingen större anledning till glädje. I stort alla verksamheter som växer mest i Västra Götaland och Sverige, i en mer kunskapsberoende urban ekonomi, minskar i Dalsland under senare år. Mest förvånande är värdena för företagstjänster och hotell och restaurang. Utvecklingen kan tolkas som att både centrala delar av kunskapsbasen i landskapet och turismen utvecklas i fel riktning (figur 15). Fler jobb skapas inom offentlig sektor och inom bygg och fastighet. Utbildningssektorn ökade med en tredjedel motsvarande 550 nya jobb på fem år 2013 till 2018 och vård och omsorg med 200. Till det kommer 300 nya jobb netto inom byggsektorn. Totalt ökar antalet jobb i landskapet med 650 eller 4 procent. Under samma period ökade antalet jobb i Västra Götaland med 73 500 jobb motsvarande 9 procent. Dalslands andel av jobb tillväxten var 0,8 procent. Dalslands andel av jobben 2018 var 2 procent, i reda tal 17 400 jobb.

Figur 15 Utveckling av jobb i Dalsland fördelat på branscher 2013 – 2018

Strukturen på arbetsmarknaden är också och helt naturligt mer "traditionell" än den för regionen som helhet. Dalsland har en tydlig stark specialisering inom jord och skogsbruk, en relativt hög andel tillverkning, en lägre andel i allt som är drivet av urbana och täta miljöer – särskilt företagstjänster – och så en hög andel jobb inom vård, skola, omsorg, dock inte inom offentlig förvaltning (figur 16).

Figur 16 Struktur på Dalslands arbetsmarknad, branscher, 2018

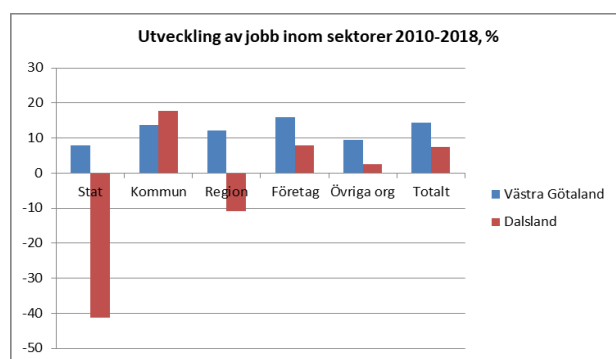

Stat och region behöver öka sin närvaro i Dalsland

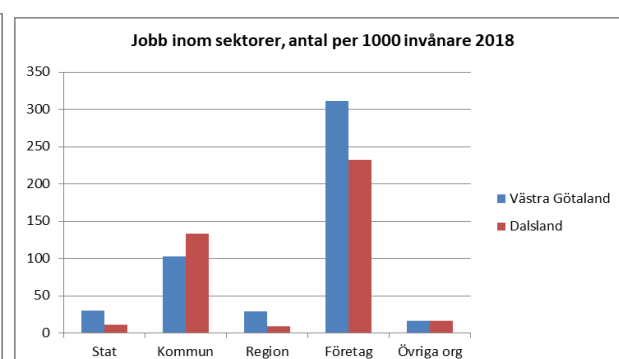
Arbetsmarknaden kan också beskrivas i form av vilka sektorer som generar jobb. Det som sticker ut för Dalslands del jämfört med de lokala arbetsmarknaderna i Västra Götaland är dels en hög andel anställda i kommunal verksamhet av olika slag, dels mycket få och snabbt minskande statliga jobb samt få och något minskande jobb där regionen är huvudman (figur 17). Per tusen invånare har Dalsland 11 jobb i statlig regi och 9 i regionens regi.⁹ De större lokala arbetsmarknaderna och Västra Götaland som helhet har runt 30 statliga och regionjobb per tusen invånare (figur 18). En helt rimlig storlek i Dalsland borde därmed vara 1 000 jobb per sektor eller en ökning med 5-600 per sektor. Det motsvarar en andel av samtliga jobb på fyra till fem procent respektive drygt 20 jobb per 1000 invånare vilket är ungefär i nivå med Lidköping/Götenes arbetsmarknad.

I dessa tider av hyllad digitalisering finns det tveklöst många, också kvalificerade jobb, som kan förläggas i Dalsland. Att en successiv förändring i denna riktning bör ske under det närmaste decenniet bör vara självklart. Det går inte att ena dagen hävda digitaliseringens genombrott och möjligheter att sköta jobb på distans för t.ex. digitala tjänster inom stat och region och fortsätta med en struktur i den egna organisationen som utgör en spegelbild av ett alltmer urbant näringsliv.

Figur 17 Utveckling jobb per sektor 2010-2018

Figur 18 Jobb per sektor per 1000 invånare

Anm: Data för Dalsland och Västra Götaland med jobb fördelat på privat, statlig, kommunal och regionsektorn.

⁹ För regionjobben som minskat med 50 under 2010-talet kan lagen om valfrihetssystem (LOV) som trädde i kraft 2009 spela in. Nivån på jobben var dock redan innan mycket låg.

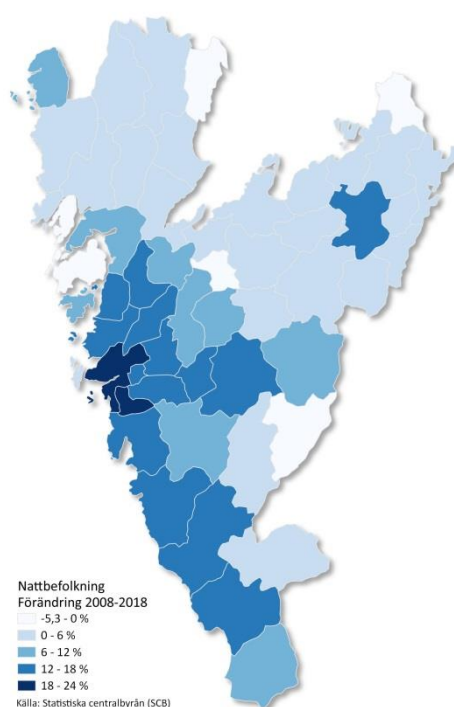
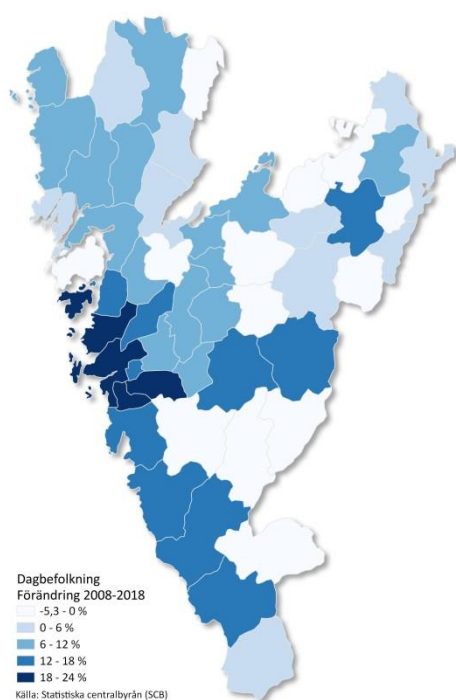
Jobben i Västsverige koncentreras till storstad och starka kommunikationsstråk

För att komplettera bilden av utvecklingen på arbetsmarknaden visas i kartan i figur 19 och 20 utveckling av jobb i varje kommun i Västsverige och utvecklingen av antalet sysselsatta per kommun från finanskrisen och tio år framåt (2008-2018). Det som blir tydligt är hur jobbutvecklingen är koncentrerad till storstaden med kranskommuner och andra regionala centra samt till de bäst utvecklade stråken inom och mellan dessa. Jobben har utvecklats mycket svagt i Åmål, Trollhättan, i delar av Skaraborg samt i södra Sjuhärad och Hylte. Orter med mer traditionell industri utvecklas ofta sämre.

I den högra kartan (med samma skala) blir den stora betydelsen av möjligheten att pendla till jobb i andra kommuner uppenbar. Ett fåtal kommuner, däribland Åmål, har färre personer som är sysselsatta 2018 än 2008 och den starka tillväxten av jobb i omgivande centra gör att utvecklingen i praktiken ser betydligt bättre ut i Skaraborg och inte minst för Trollhättan som har en starkt ökad utpendling till Göteborg som möjliggjorts genom närmast halverade restider ner till en dryg halvtimme, framförallt via nya dubbelspår på järnväg. Utvecklingen i Dalsland jämnas ut och alla kommuner utom Åmål har upp till 6 procent fler sysselsatta boende i sina kommuner än tio år tidigare. I de starkare stråken ut från Göteborg är ökningen minst det dubbla och i Göteborg tre gånger så stor.

Figur 19 Utveckling jobb kommuner 2008-2018

Figur 20 Utveckling sysselsättning kommuner 2008-2018

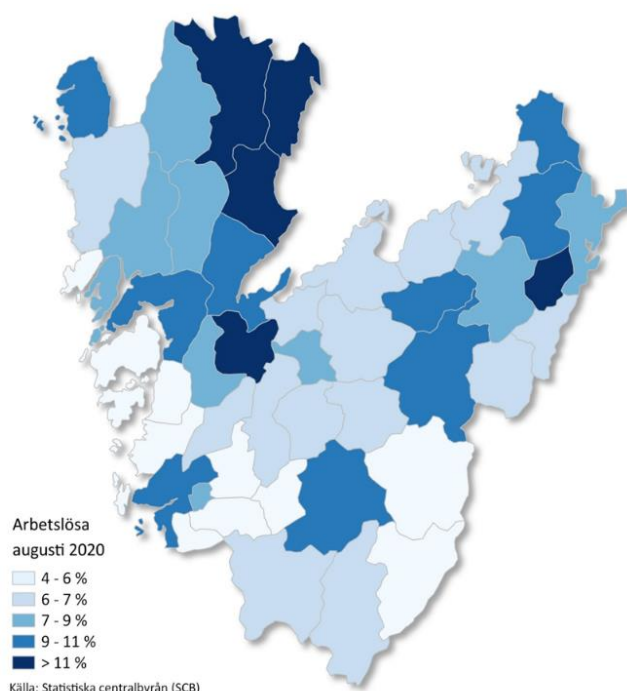
Anm: Kartorna visar utveckling av jobb och sysselsättning för samtliga kommuner i Västsverige

Mycket hög arbetslöshet i de större kommunerna vid ingången till 2021

Andelen arbetslösa och i arbetsmarknadspolitiska åtgärder ger en avslutande bild av hur arbetsmarknaden fungerar. Också här syns tydliga spår av en långsiktigt negativ utveckling med mycket höga tal, även i ett nationellt perspektiv, i stora delar av Dalsland. Arbetsmarknaden har inte heller hämtat sig helt efter SAABs konkurs. Trollhättan, Vänersborg och Uddevalla har fortsatt hög

andel arbetslösa. Värdena i kartan är från augusti 2020. Data för december 2020 ligger på i stort sett samma nivå.

Figur 21 Arbetslöshet i kommunerna i Västra Götaland, augusti 2020

Källa: Arbetsförmedlingen

Utanförskap – hög andel invånare försörjs av ersättningar och bidrag

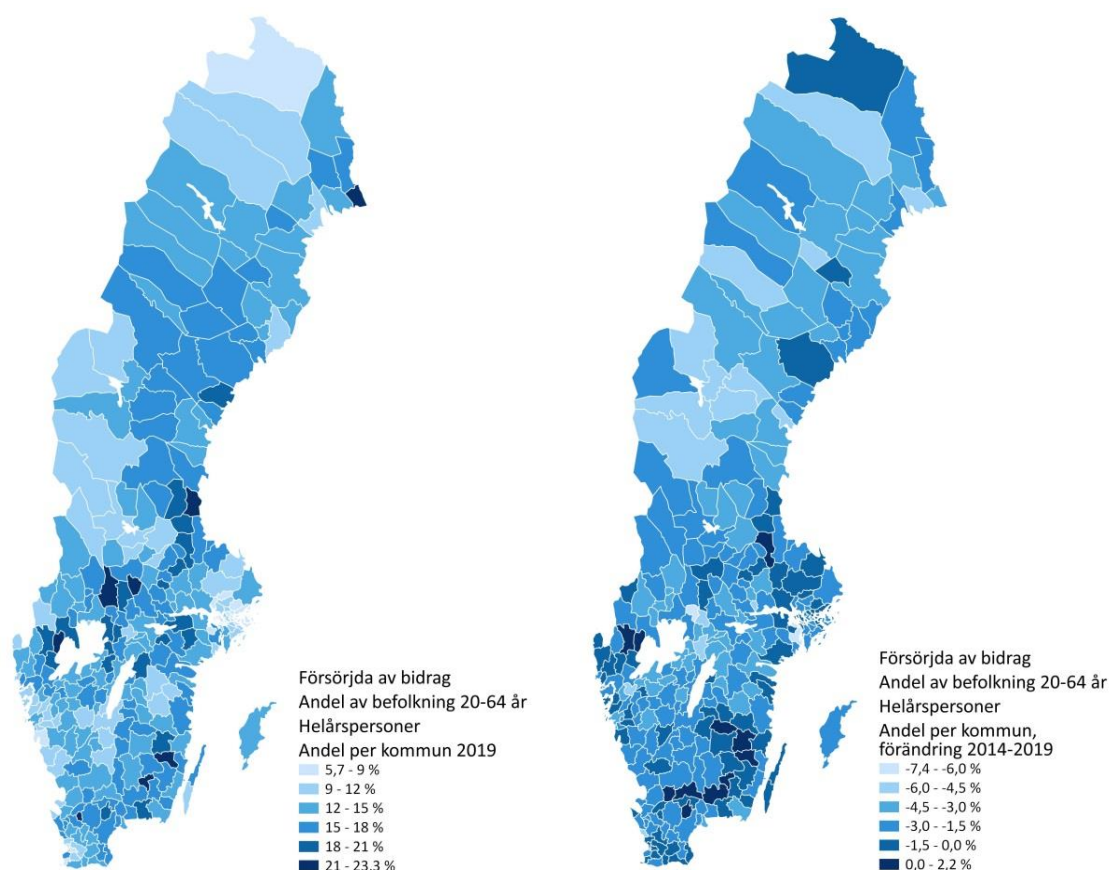
Den långsiktigt svaga utvecklingen på arbetsmarknaden tillsammans med ett högt flyktingmottagande under senare får antas vara huvudorsakerna till att en mycket hög andel av invånarna i Dalsland i så kallad arbetsför ålder (20-64, helårspersoner) som är beroende av sociala ersättningar och bidrag för sin försörjning.¹⁰ Om ett enda mått ska väljas för att beskriva socialt och ekonomiskt utanförskap med officiella registerdata är det detta.

Andelen som är beroende av bidrag har minskat från en av fem till en av åtta i Sverige som helhet och Västra Götaland de senaste 20 åren. Det är framförallt de arbetslösa och i aktivitetsersättning (tidigare förtidspension) som minskat och det har skett utan att andelen med ekonomiskt bistånd ökat. I Dalsland var dock fortfarande runt 20 procent av befolkningen i de tre största kommunerna Åmål, Bengtsfors och Mellerud beroende av ersättningar eller bidrag även 2019. Till det kommer att utvecklingen gått åt fel håll i Bengtsfors och Åmål under de senaste fem åren – en period med en stark högkonjunktur. Totalt sett gäller detta endast nio andra av 290 kommuner i Sverige, de flesta i sydöstra Småland (se figur 22 och 23).

¹⁰ De ersättningar och bidrag som ingår är sjukpeng, aktivitetsersättning, arbetslöshetsersättning, arbetsmarknadsåtgärder, ekonomiskt bistånd och etableringsersättning. Andelen av invånarna som berörs är omräknade till helårspersoner. Två personer som har ersättning ett halvt år blir således en helårsperson.

Figur 22 Försörjda av bidrag per kommun Sverige

Figur 23 Försörjda av bidrag – utveckling per kommun

Anm: Kartorna visar samtliga kommuner i Sverige och den andel av befolkningen som försörjs av bidrag i åldern 20-64 år 2019 samt utveckling av samma tal 2014-2019.

Notera också att andra kommuner i Västsverige med höga värden 2019 som Gullspång, Töreboda och Tibro, har en betydligt mer positiv utveckling den senaste femårsperioden innan Corona.

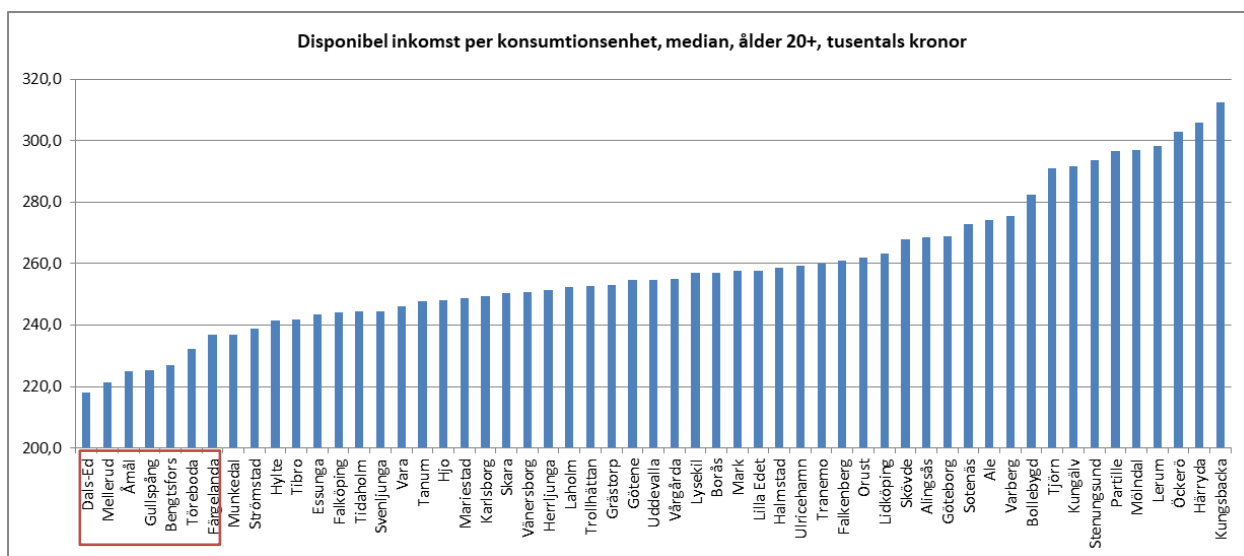
Inkomster och ekonomi – mycket låga disponibla inkomster

Med en mer traditionell arbetsmarknad, med hög arbetslöshet och med en hög andel nyanlända migranter och – som en följd av detta – en mycket hög andel i arbetsför ålder som är beroende av ersättningar och bidrag för sin försörjning, är det inte förvånande att inkomsterna i Dalsland är mycket låga.

De fem kommunerna i Dalsland har alla bland de absolut lägsta och mycket låga disponibla inkomster i ett västsvenskt och svenskt perspektiv.¹¹ De femton kommunerna med högst disponibel inkomst ligger alla, med undantag av Sotenäs, i Göteborgs lokala arbetsmarknad.

¹¹ I Dals-Eds fall kan de mycket låga värdena till viss del förklaras av pendling till arbete i Norge.

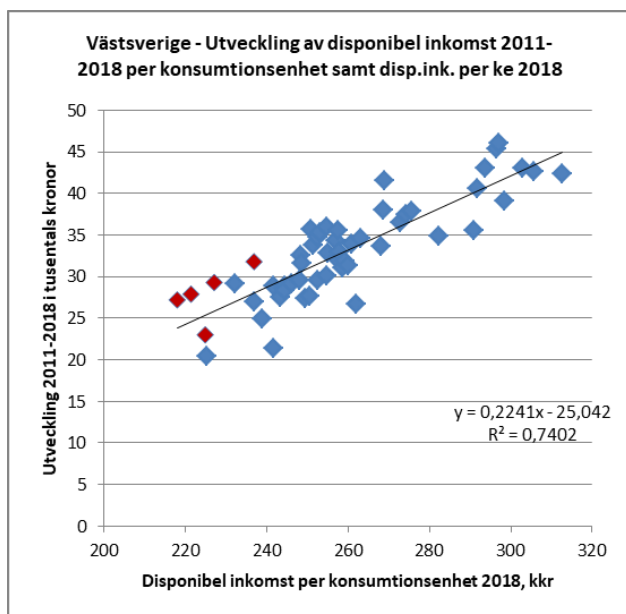
Figur 24 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet per kommun i Västsverige, 2018

Anm: Disponibla inkomster per konsumtionsenhet innebär att samtliga inkomstslag inklusive bidrag och exklusive skatter ingår. Per konsumtionsenhet innebär enkelt uttryckt att måttet justerats för hushållsstorlek för de personer som de disponibla inkomsterna ska räcka till.

Utvecklingen visar också hur skillnaderna fortsätter öka över tid. Åt den som har ska vara givet. Sambandet mellan nivå och utveckling i konor är mycket starkt ($r^2=0.74$). Även mätt i procent finns ett klart samband. I figur 25 är kommunerna i Dalsland markerade med rött. Samtliga 55 kommuner i Västsverige ingår i bilden. Figuren visar samvariation mellan disponibel inkomst per konsumtionsenhet 2018 och ökningen av motsvarande inkomst i kronor 2011-2018.

Figur 25 Disponibel inkomst per konsumtionsenhet

Anm: Bilden visar samvariation mellan disponibel inkomst och utvecklingen av disponibel inkomst

Kommunalekonomiska förutsättningar och skatteuttag

Det kommer då inte heller som en överraskning att skattekraften i kommunerna i Dalsland är mycket låg.¹² Alla ligger strax under eller över 80 procent av medelskattekraften i Sverige år 2020. Mellerud och Dals-Ed är bland de tio kommunerna med sämst skattekraft. Bengtsfors och Åmål kring 20 och Färgelanda kring 40 av 290 kommuner. Den relativa skattekraften har sjunkit dramatiskt sedan millennieskiftet i Bengtsfors och Åmål som då låg på värden över 90. I andra änden av skalan finner vi ett antal västsvenska kommuner med mycket god skattekraft. Av de 30 kommuner som har högst skattekraft i Sverige ligger tio i Västsverige. De är Kungsbacka, Härryda, Partille, Mölndal, Stenungsund, Öckerö, Tjörn, Lerum, Kungälv och Göteborg, i den ordningen. Skattekraften i dessa kommuner varierar från 116 till 106 av det svenska medelvärde. Samtliga dessa kommuner har också stärkt sin relativa skattekraft från millennieskiftet. Det gäller i särskilt hög grad Tjörn och Öckerö, Kungsbacka och Härryda. Skillnaderna har ökat drastiskt mellan mer urbana och mindre urbana kommuner under 2000-talet.

Med låga inkomster följer höga eller relativt höga skatteuttag. Kommunalskatten ligger runt 34 kronor per intjänad hundralapp i Dalsland. Dals-Ed och Bengtsfors har bland de 30 högsta kommunalskattesatserna i Sverige med 34,69 respektive 34,40 år 2020. Samtliga kommuner i Dalsland har försämrat sin relativa position i Sverige sedan år 2000.

Befolkningens utbildningsnivå och resultat i utbildningssystemet

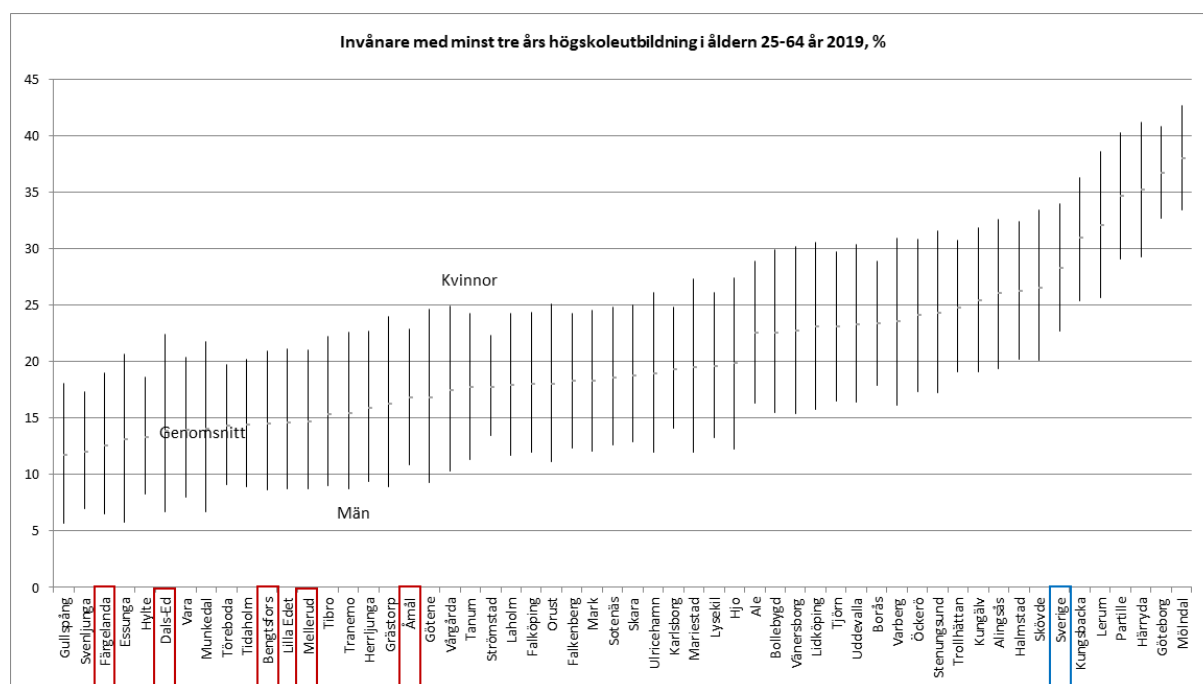
Skillnaderna i utbildningsnivå är mycket stora mellan kommunerna i Västsverige men också i Sverige som helhet. Andelen med tre års högskolestudier eller mer är ofta över tre av tio i storstadsregionerna jämfört med hälften eller mindre i kommuner som ligger längre från storstäder eller regionala centra (figur 26 visar andelen med minst tre års högskoleutbildning för alla kommuner i Västsverige för kvinnor, män och totalt). I Göteborg är en tredjedel av männen högutbildade. Motsvarande värde för kommunerna i Dalsland ligger mellan 6 och 11 procent. Fyra av tio kvinnor är högutbildade i Göteborg och drygt två av tio i Dalsland.

Skillnaderna visar hur olika förutsättningar långsiktigt får mycket stor betydelse för möjligheterna till utveckling i olika delar av regionen. Att skillnaderna är så stora i Västra Götaland trots Dalslands relativa goda läge i en storstadsregion och med bra anknytning till Norge kan också tolkas som bristande integration/samverkan inom regionen. De flesta kommuner har förutsättningar att vara del av och utvecklas mer i linje med storstaden eller de regionala centrum som ligger i ett halvmånemönster på mellan en halv och en dryg timmas avstånd runt densamma.

Notera att genomsnittsvärdet för Sverige är mycket högt i förhållande till de flesta kommunerna i Västsverige. Det är enbart Göteborg och dess närmaste kranskommuner som har värden över rikssnittet. De högutbildade i Sverige är starkt koncentrerade till storstadsregionerna samt till Umeå och Linköping.

¹² Kommunalt skatteunderlag utgörs av summa beskattningsbar förvärvsinkomst för fysiska personer. Skattekraften beräknas som skatteunderlag i kronor per invånare vid taxeringsårets ingång.

Figur 26 Utbildningsnivå i kommunerna i Västsverige

Anm: Bilden visar utbildningsnivå i åldern 25-64 år 2019 för kvinnor, män, totalt i kommunerna i Västsverige

Unga som läser vidare på högskolor och universitet

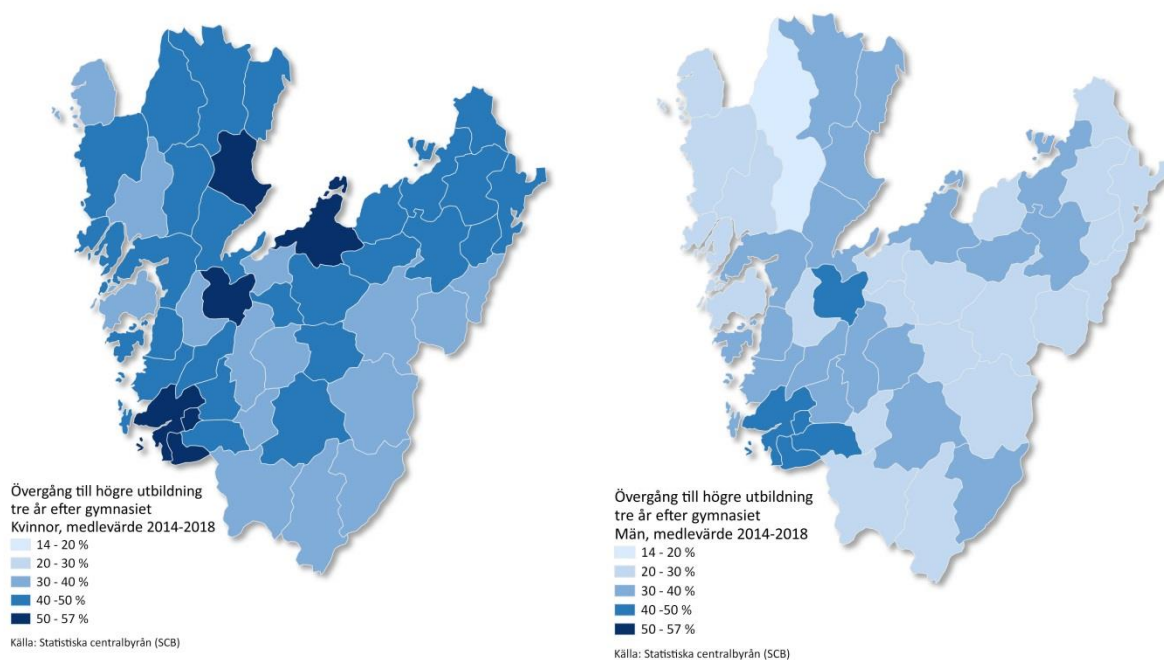
För att bryta det negativa mönstret när det gäller befolkningens utbildningsnivå och arbetsmarknadens struktur krävs att en "normal" andel läser vidare efter gymnasiet och att arbetsmarknaden stärks så att fler med högre utbildning kan finna jobb eller utveckla verksamhet i Dalsland.

Andelen av de som går vidare till högre utbildning inom tre år efter avslutade gymnasiestudier ligger i dag på drygt 40 procent i Västra Götaland och riket. Nivån varierar något över åren bland annat beroende på situationen på arbetsmarknaden. I samband med Coronaepidemin har söktrycket ökat betydligt för att börja högskoleutbildning 2020/21.

Skillnaderna i övergångar mellan olika kommuner är desto större och känns analytiskt och mänskligt svårmotiverade. Medan andelen som läst vidare tre år efter gymnasiet i snitt ligger på 52 procent i Göteborg över de senaste fem åren är den runt en av tre i ett stort antal kommuner. Tio procent-enheter fler kvinnor läser vidare. I mindre kommuner med många kvinnor som läser vidare är skillnaden inte sällan upp mot 20 procentenheter mellan kvinnor och män. Traditionella mönster fortsätter att förstärkas på alla sätt. En anledning att fler kvinnor går högskoleutbildning är givetvis att de, på en mycket könsuppdelad arbetsmarknad, är de som i högre grad arbetar inom yrken som kräver akademisk examen/utbildning.

I Dalsland har Åmål och Bengtsfors totalt sett relativt "normala" tal där drygt 40 procent av kvinnorna och 30 procent av männen läst vidare inom tre år (snittvärden de senaste fyra åren). I Mellerud har hälften av kvinnorna läst vidare och tre av tio män. Dals-Ed och Färgelanda har normala värden för kvinnor men de största skillnaderna mellan kvinnor och män i Västra Götaland och alltså lägst andel män som studerar vidare av samtliga kommuner.

Figur 27 Övergång till högre utbildning tre år efter gymnasiet per kön, %

Källa: Skolverket

Anm: Medelvärde för perioden 2014-2018 i samtliga kommuner i Västra Götaland

Allt för få klarar grundskolan

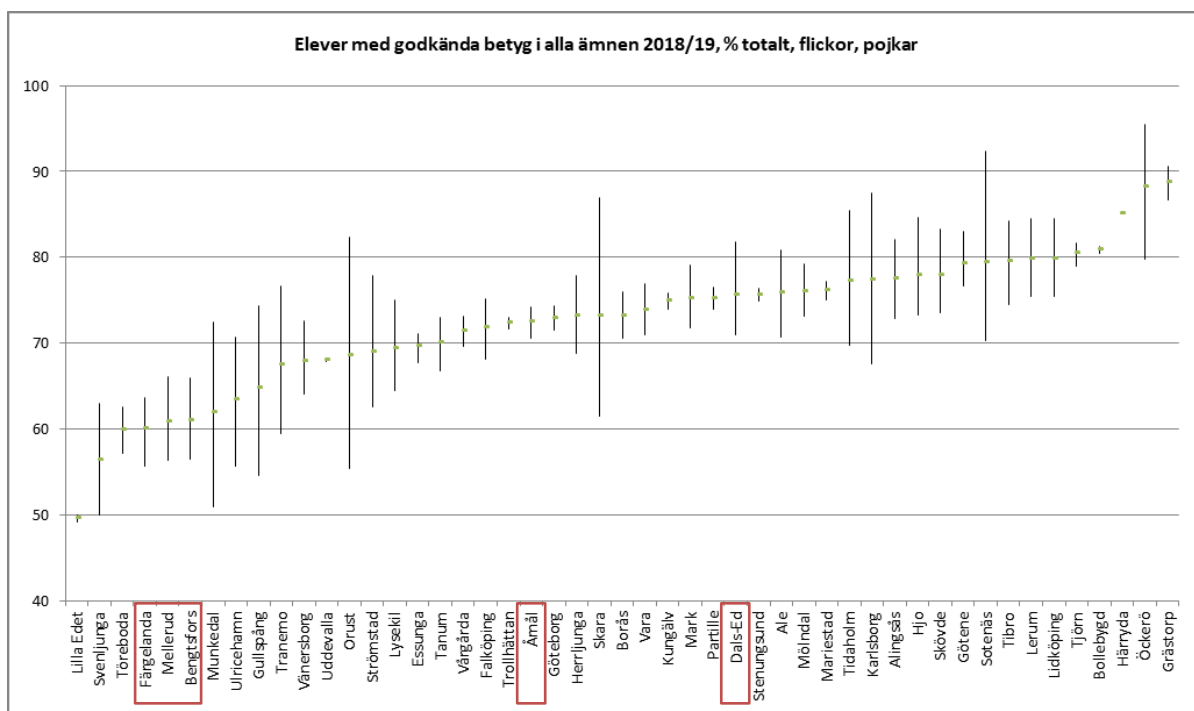
En än mer akut fråga är att ett stort antal unga inte klarar grundskolan med godkända betyg. För de som inte gått i gymnasiet är arbetsmarknaden i dag mycket begränsad. Anledningen är i huvudsak socio-ekonomiska faktorer och skillnaderna mellan olika skolor är mycket stor.¹³

De största problemen är koncentrerade till några skolor, varav de flesta finns i Göteborgsregionen. Även i Fyrbodalen finns dock skolor där hälften eller mindre än hälften klarar behörighet. Efter en lång period av allt sämre resultat vände kurvan möjligen svagt upp läsåret 2018/19 men trots det var det nästan en av fem grundskoleelever i Västra Götaland som inte klarade gymnasiebehörighet. För elever med akademiskt utbildade föräldrar var värdet 92 procent för övriga 76 procent.

Även inom detta område är situationen i Dalsland bekymmersam. Färgelanda, Mellerud och Bengtsfors hade med sex av tio godkända i alla ämnen bland regionens svagaste skolresultat. Bara Lilla Edet, Svenljunga och Töreboda hade färre som klarar utbildningen i sin helhet med godkända betyg. Åmål låg på snittet i regionen medan Dals-Ed klarade sig något bättre. I Dals-Ed var det tre av fyra som har godkänt i alla ämnen (figur 28).

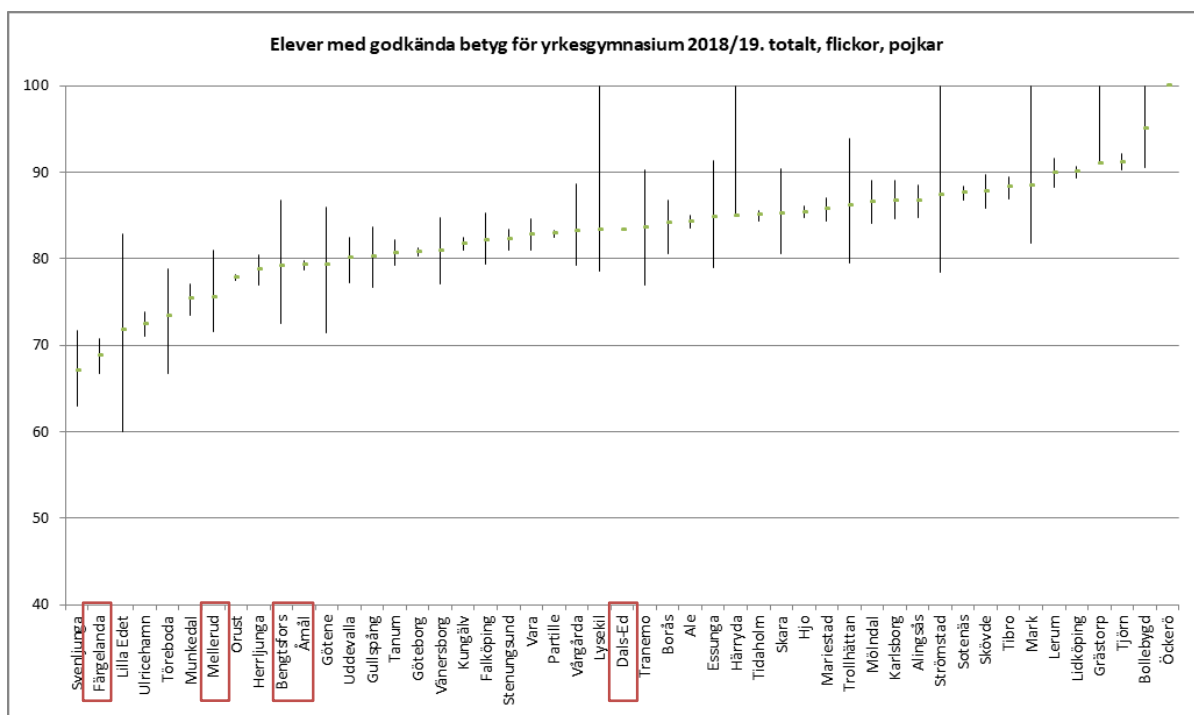
¹³ VGR Analys 2020:2 Regionrapport 2020

Figur 28 Elever med godkända betyg i samtliga ämnen från högstadiet, per kön och per kommun, %

För att gå vidare till gymnasiet yrkesprogram krävs godkända betyg i åtta ämnen. Bilden för Dalsland blir likartad. Även Åmål visar nu mycket låga värden. Det finns inte något självändamål med att alla ska gå på högskola eller universitet. Det bör dock vara ett givet mål att alla elever klarar de förutsättningar som gäller för att studera på gymnasium i någon form. I Dalsland ligger andelen som klarar detta mål i fyra kommuner av fem under åtta av tio elever. I Dals-Ed något över den nivån.

Figur 29 Elever med godkända betyg för yrkesgymnasium från högstadiet, per kön och per kommun, %

Sammantaget framstår det som uppenbart att det behövs särskilda insatser för att betydligt fler elever i Dalsland på sikt ska klara grundskolan på ett bättre. En samlad satsning baserad på insikter från forskningen om välbefinnande har varit framgångsrik i andra länder och kan vara ett alternativ som en del i ett dalsländskt kunskapslyft. Borde inte minst nio av tio elever klara godkänt för yrkesgymnasium i alla kommuner i Västra Götaland?

2 Dalslänningarnas syn på sina liv och levnadsförhållanden

Vi övergår nu till att låta dalslänningarna ge sin egen beskrivning av och syn på sina liv och levnadsförhållanden. Att göra det är viktigt av flera skäl. Livet måste kunna levas och levs på olika sätt och ge förutsättningar för högt välbefinnande. Saker som ger status i samhället och/eller ses som viktiga samhällsmål som höga inkomster, hög utbildning, hög konsumtion, har ingen självklar koppling till lycka/livstillfredsställelse på individnivå.¹⁴ Många frågor kring sociala förhållanden, relationer och aktiviteter låter sig dessutom bara fångas genom att fråga invånarna själva om hur de upplever sina liv. Det är också bara invånarna själva som kan ge ett svar på frågan om hur nöjda de är med sina liv på det hela taget – hur de ser på sitt eget välbefinnande – om de lever ett gott liv, det centrala målet för utveckling i Västra Götaland sedan bildandet 1999 och i Vision Västra Götaland.

Redovisningen bygger på data från 1 500 dalslänningar vilka besvarat en fördjupad version av den enkät som Folkhälsomyndigheten använder för att ta fram fakta kring hälsan och hälsans bestämningsfaktorer vartannat år. Den fördjupade versionen produceras av Västra Götalandsregionen, har fler frågor om invånarnas välbefinnande, ekonomi mm och besvarades av 28 000 invånare i Västra Götaland 2018.

Hur invånarna ser på sina liv och hur de beskriver sina levnadsförhållanden redovisas för de faktorer som vid en samlad analys visar sig ha särskild betydelse för invånarnas välbefinnande. En analys som presenteras i det följande kapitlet. Resultaten för Dalsland jämförs genomgående med de för Västra Götaland och – när det är motiverat – med situationen i de andra delregionerna i Västra Götaland. För Göteborgsregionen delas värdena upp på Göteborgs stad och övriga GR. För Fyrbodal blir det av naturliga skäl "Fyrbo" som redovisas förutom Dalsland. De värden som redovisas i kapitlet är stratifierade för bland annat ålder och kön per kommun vilket innebär att data för de olika områdena är representativa för befolkningen som helhet i respektive område och totalt sett.¹⁵

Hälsa – upplevd hälsa, psykisk hälsa, oro

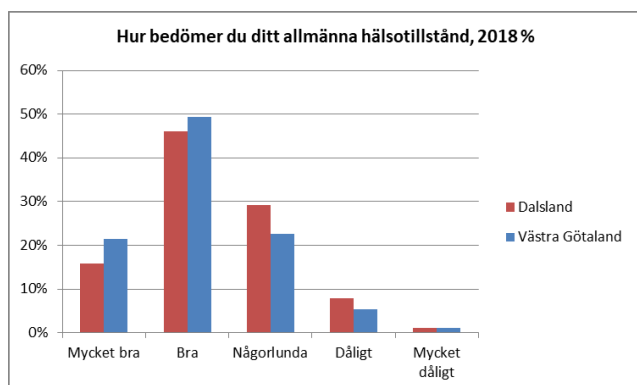
Hälsan, både den generella upplevda och inte minst den psykiska, är central för människors välbefinnande. Det gäller också i Dalsland. En majoritet av invånarna i Dalsland och i Västra Götaland ser också sitt allmänna hälsotillstånd som bra eller mycket bra (figur 30). Andelen är något lägre i Dalsland som istället har en högre andel (tre av tio) än de övriga delarna som beskriver hälsan som någorlunda. När det gäller andelen med dålig eller mycket dålig är skillnaderna mellan olika delar av regionen små (figur 31). Dalsland har dock flest invånare som själva ger en negativ bild av sitt hälsotillstånd – nio procent – jämfört med strax under sex procent i Boråsregionen.

¹⁴ För en diskussion kring olika livsmål och lycka se till exempel Dolan (2020): Happy ever after

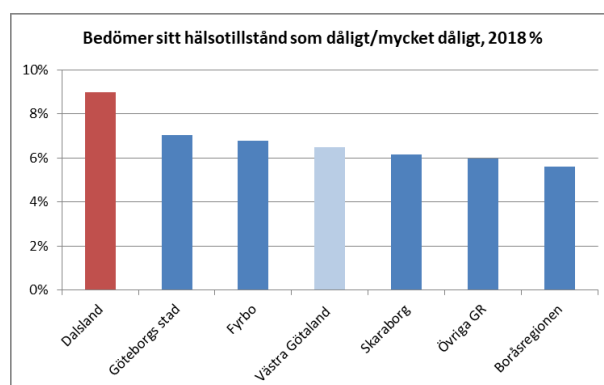
¹⁵ För en beskrivning av underlag, frågebatteri, metoder för stratifiering etc se

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/nationella-folkhalsoenkaten/> En enkät genomfördes våren 2020 för att fånga effekter av coronaepidemin. Vi har valt att arbeta med data från 2018 som får anses representera mer av en "normalsituation". Erfarenheten från 15 års mätningar är dessutom att värden förändras mycket långsamt över tid.

Figur 30 Invånarnas bedömning av sitt hälsotillstånd

Figur 31 Invånare med dålig hälsa, %

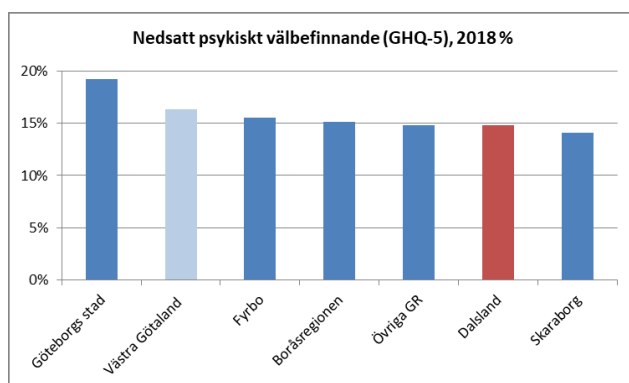

Anm: Frågan lyder: Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd. Bilderna visar Dalslänningarnas svar.

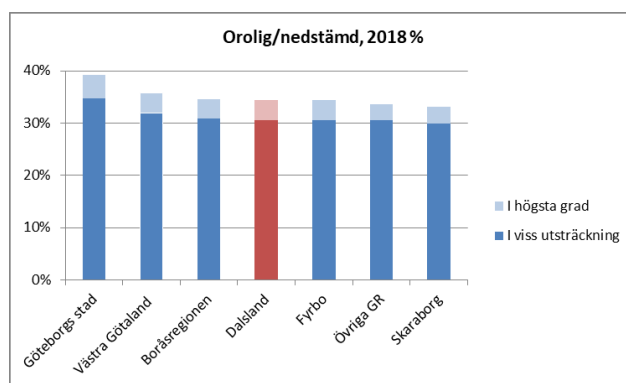
Förutom frågan om det allmänna hälsotillståndet har invånarna svarat på ett antal frågor med koppling till den psykiska hälsan. Det gäller dels om de känt sig oroliga eller nedstämda och dels för ett batteri med frågor som används, också internationellt, för att skapa ett index för nedsatt psykiskt välbefinnande. Båda dessa visar sig i de senare analyserna inte oväntat påverka invånarnas lycka, det gäller särskilt starkt och vid en samlad bedömning de som känt sig oroliga eller nedstämda.

Både när det gäller psykiskt välbefinnande och för andelen som är nedstämda är värdena i Dalsland bättre än för Västra Götaland. Skillnaderna mellan de olika delarna av regionen är relativt små. Att omkring 15 procent har nedsatt psykiskt välbefinnande och fler än en av tre känt sig oroliga eller nedstämda de senaste veckorna visar samtidigt att detta är frågor som ska tas på största allvar.

Figur 32 Invånare med nedsatt psykiskt välbefinnande

Figur 33 Invånare som är oroliga/nedstämda

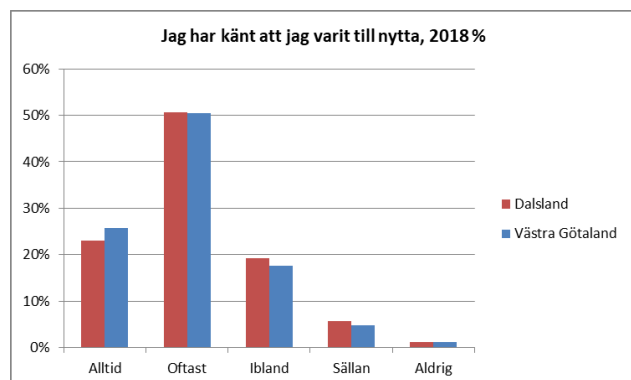

Anm: Indexet byggs upp av svaren på följande fem frågor. Har du känt dig olycklig/nedstämd, spänd, förlorat tron på dig själv, varit värdelös, känt att du inte kunnat klara dina problem - de senaste veckorna? Vilket påstående beskriver bäst ditt hälsotillstånd i dag? Inte orolig eller nedstämd, I viss utsträckning, I högsta grad. Bilderna visar andelen oroliga samt de med nedsatt psykiskt välbefinnande i olika delar av Västra Götaland.

Meningsfullhet – varit till nytta

Att ha något meningsfullt att göra har en stark direkt koppling till välbefinnandet. Effekten av att inte ha det är i princip lika stor som för invånarnas bedömning av sin hälsa. Att ha gjort något intressant eller varit till nytta är också betydligt viktigare för lyckan än att ha ett jobb vid en samlad analys.¹⁶ Möjligheten att göra meningsfulla saker och vara till nytta är därmed en given ingrediens i ett utvecklingsarbete med fokus på det goda livet. Situationen i Västra Götaland kan anses som bra. Drygt sju av tio invånare känner att de oftast eller alltid varit till nytta. Klart under tio procent menar att de sällan eller aldrig varit det. Skillnaderna inom regionen är små.

Figur 34 Invånarnas syn på om de varit till nytta, %

Anm: Frågan lyder. Hur väl stämmer påståendet med hur du upplevt din situation de senaste två veckorna? *Jag har känt att jag varit till nytta* - Alltid, Oftast, Ibland, Sällan, Aldrig. Dalsland och Västra Götaland i bilden.

Att det centrala för ett bra liv är att ha något meningsfullt att göra innebär givetvis inte att arbete inte är viktigt. Att vara nöjd med arbetet har i tidigare analyser i Västra Götaland visat sig ha en stark koppling till att vara nöjd med livet, allt annat lika.¹⁷ En annan aspekt är betydelsen av trygghet. De som känner att de riskerar att förlora jobbet förlorar redan genom detta välbefinnande. En robust arbetsmarknad med goda möjligheter till omställning är viktigt. Här finns också en koppling till ett annat välkänt förhållande där risken att förlora något påverkar välbefinnandet betydligt mer än möjligheten att vinna något.¹⁸ Närmare en av tio dalslänningar – av de som hade jobb – angav 2018 att det fanns en risk att förlora jobbet och det påverkade också deras välbefinnande negativt. I samband med Corona anger allt fler att de riskerar att förlora jobbet.

Inkomster och ekonomiska resurser

Inkomstens betydelse för välbefinnandet är inte helt självklar. Över en viss nivå och när grundläggande behov uppfyllts och inom ett land/region visar forskningen att inkomstökningar mer eller mindre kan ses som ett nollsummespel.¹⁹ En vänjer sig snabbt vid en högre inkomst utan att det nämnvärt påverkar det upplevda välbefinnandet. Till och med mycket stora inkomstökningar har visat sig ge en relativt kortvarig positiv effekt. Rader av experiment och studier har i linje med detta

¹⁶ Lycka för fler Västra Götalandsregionen VGR Analys 2019:4 samt kapitel 3.

¹⁷ Ibid

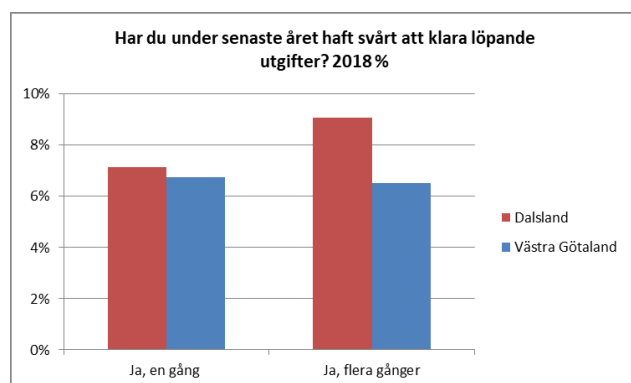
¹⁸ Se till exempel Sunstein (2015). Choosing not to choose. Ett tydligt men mindre allvarligt exempel på detta är att professionella golfare som satsar på par får bättre slutresultat än de som spelar för ett slag bättre. Normalt klarar de att spela på varje håls normalresultat och ett slag bättre blir då en vinst medan de om de satsar på ett slag bättre hela tiden riskerar att förlora igen och igen, s.45

¹⁹ För en kort diskussion kring inkomst och lycka se VGR (2019): Lycka för fler avsnitt 1.5 samt Guilbert, Sataya (2009): Income and Happiness: An Analysis of Adaptation and Comparison Income Effects

visat att inkomsten över en viss nivå tenderar att bli relativ och att inkomstökningar då i huvudsak blir positiva om de är större än de dina kollegor, grannar och vänner får.

Inkomster i andra ändan av skalan är något helt annat. Att ha tillräckliga ekonomiska resurser är mycket viktigt för hur nöjda invånarna är med livet i Västra Götaland.²⁰ För Dalsland kan vi konstatera att högre disponibel inkomst har ett samband med något högre lycka men också att det när alla frågor ses i ett sammanhang är det förmågan att klara löpande utgifter för mat, hyra, räkningar etc. som påverkar välbefinnandet, inte den disponibla inkomsten.²¹ Också när det gäller att klara löpande utgifter är skillnaderna mellan de olika delarna av Västra Götaland små. Andelen är dock högre i Dalsland. En av sex har svårt att klara sina löpande utgifter en eller flera gånger under ett år. Skillnaden mot Västra Götaland är tre procentenheter vilket motsvarar drygt 1 000 invånare i Dalsland i åldern 16-85 år. Dalsland skiljer sig främst mot övriga delregioner genom att det är fler som inte klarat löpande utgifter flera gånger under det senaste året (figur 35).

Figur 35 Invånarnas syn på möjligheten att klara sina löpande utgifter

Anm: Frågan som ställdes var: Har det under de senaste 12 månaderna hänt att du haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar m.m.? Dalsland och Västra Götaland i bilden.

Sociala relationer och delaktighet

Goda sociala relationer är en helt avgörande fråga för människors välbefinnande. Sociala relationer har flera dimensioner. Det kan handla om att ha emotionellt eller praktiskt stöd vid behov eller mer generellt om att känna samhörighet med andra människor (mätt som att känna sig nära andra). Det kan mer direkt handla om att inte leva/bo ensam. Sociala relationer kan också kopplas till aktiviteter av olika slag. Det är svårt att tänka sig släkträffar, privata fester, offentliga tillställningar, föreningsmöten utan att det förekommer någon form av social interaktion. Någon garanti för att relationerna uppfattas som positiva för samtliga inblandade finns givetvis inte. Forskning visar dock att det – med få undantag – är bättre för välbefinnandet att göra saker tillsammans med andra än att göra dem själv.²² Avslutningsvis kan en brist på aktiviteter ses som själva motsatsen mot att ha relationer. Den enkät som utgör grund för analyserna här innehåller frågor inom samtliga dessa områden.

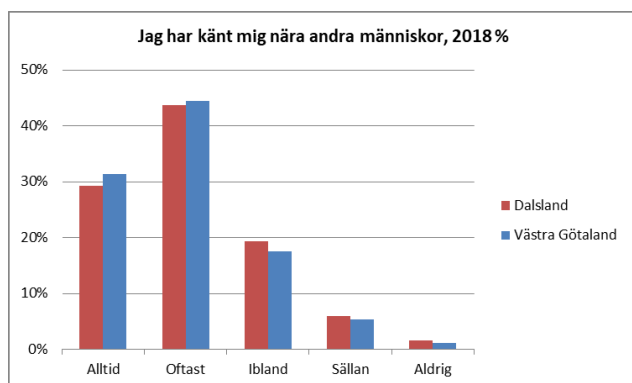
Analyserna visar att de tre övergripande måtten på sociala relationer var för sig mäter olika aspekter av sociala relationer och att dessa betyder mycket för Dalslänningarnas välbefinnande. Samhörighet betyder mest. Detsamma gäller för det vanligaste måttet på delaktighet – tillit till andra.

²⁰ Lycka för fler VGR Analys 2019:4

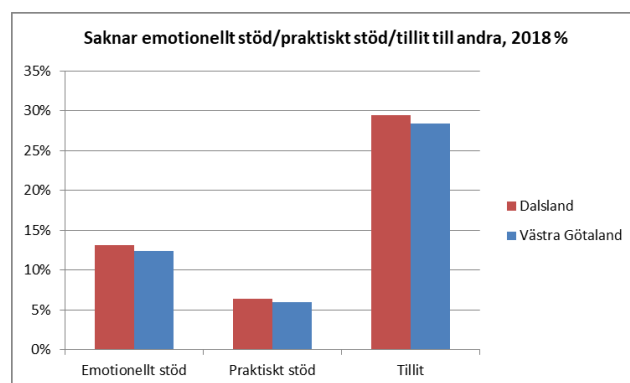
²¹ Den faktiska disponibla inkomsten som också använts i dessa analyser har redovisats i föregående kapitel.

²² Layard 2011 - Happiness

Figur 36 Samhörighet - närhet till andra människor

Figur 37 Saknar emotionellt-, praktiskt stöd, tillit

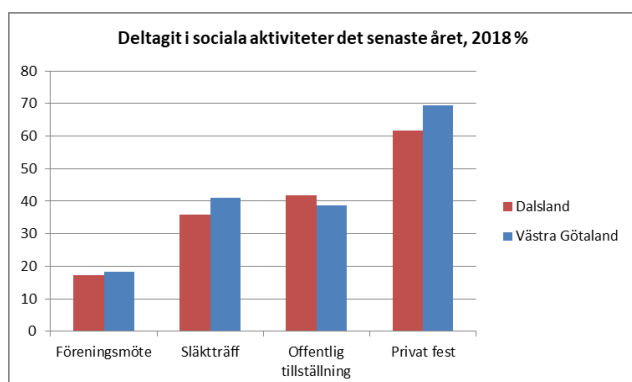

Anm: Frågorna var: Figur 36: Jag har känt mig nära andra människor de två senaste veckorna, Figur 37: 1/Har du någon du kan dela dina innersta känslor med ...? Ja/Nej 2/Kan du få hjälp av någon/några om du har praktiska problem eller är sjuk? Fyrgradig skala 3/ Tycker du att man i allmänhet kan lita på de flesta människor? Ja/Nej.

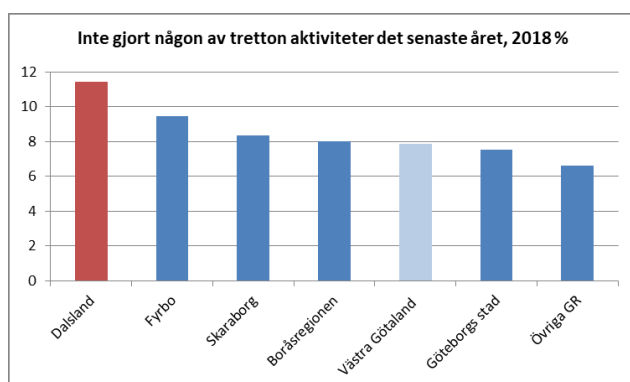
Skillnaderna inom Västra Götaland är små på den allmänna frågan om samhörighet - att känna sig nära andra människor. Ungefär åtta procent av Dalslänningarna har sällan eller aldrig känt sig nära andra människor under de två senaste veckorna. Det kan ses som bra värden och är marginellt fler än i resten av regionen. Mönstret går igen i de andra svaren. En något högre andel i Dalsland saknar någon att dela sina innersta känslor med och att få praktisk hjälp av. Att så många som tre av tio saknar tillit till andra människor är mer bekymmersamt. Tillit är i normalfallet en svensk paradgren och möjligen spelar formulering och svarsalternativ in (Ja/Nej).²³

Dalslänningarna deltar också något mindre ofta i aktiviteter som innebär möten med andra, undantaget är offentliga tillställningar som dans eller marknadsbesök. Sex av tio har varit på privat fest det senaste året, sju av tio i Västra Götaland. 35 procent har varit på släkträff, 40 procent i Västra Götaland. Bilden förstärks av att andelen som inte gjort någon av tretton aktiviteter är högre i Dalsland än i andra delar av regionen (figur 39). Återigen är skillnaderna relativt små. Knappt tolv procent i Dalsland har inte gjort någon av aktiviteterna, åtta procent av invånarna i Västra Götaland. Ca 1 000 dalslänningar skulle varit mer aktiva för att ligga på samma nivå som regionen totalt sett.

Figur 38 Deltagande i olika sociala aktiviteter

Figur 39 Inte gjort någon av 13 aktiviteter på ett år

Anm: De frågor som ställts var: Har du deltagit i någon av följande aktiviteter under de senaste 12 månaderna? Bilderna visar värden för olika aktiviteter i Dalsland och Västra Götaland samt ingen aktivitet i samtliga delar.

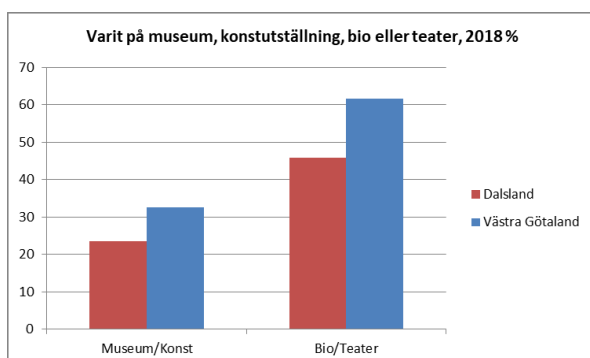
²³ SOM-institutet: Västsvenska trender 1998-2019. I SOM-institutets frågebatteri frågas: I vilken omfattning går det att lita på människor i allmänhet? En av tio kategoriseras som "lågglitare" (svarar 0-3 på en tiogradig skala).

Aktiviteter – Vardagsaktivitet, Träning, Museum/Konst, Bio/Teater

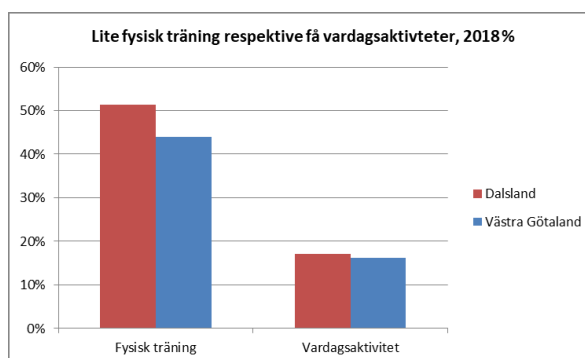
Att leva ett aktivt liv har givetvis en positiv påverkan på välbefinnandet. Det gäller även aktiviteter som inte garanterat innebär socialt umgänge. Också för besök på kulturinstitutioner som museum/-konstutställningar och bio/teater finns alltså en samvariation med välbefinnande. Detsamma gäller både för de som utför mer vardagsaktiviteter som till exempel promenader, cykling eller trädgårdsarbete och för de som tränar mer. I en samlad analys blir dock varken dessa eller de tidigare redovisade aktiviteterna avgörande för lyckan. Då är det sociala relationer och upplevelsen av att ha gjort något meningsfullt totalt sett som står i centrum. När det gäller självskattad hälsa finns ett tydligt och väntat samband i Dalsland mellan mer vardagsaktivitet/mer fysisk träning och bättre hälsa.²⁴

Dalslänningarna är också mindre aktiva när det gäller de mer direkta kulturaktiviteter som undersökts. De går betydligt mer sällan på bio/teater och museum/konstutställning än övriga invånarna i Västra Götaland i snitt. I båda fallen sticker Göteborg med omgivningar ut med betydligt högre värden. För museer och konstutställningar är skillnaderna också relativt stora mot övriga delar av regionen. Även för vardagsaktiviteter och fysisk träning är aktivitetsnivån lägre i Dalsland. Skillnaderna är dock mindre. Det mest slående i figur 41 är snarast värdena i sig. Närmare en av fem säger själv att de gjort mindre än 30 minuters av vardagsaktiviteter som promenader den senaste veckan och hälften att de tränat fysiskt mindre än 30 minuter.

Figur 40 Gjort olika kulturella aktiviteter

Figur 41 Träning och vardagsaktiviteter

Anm: De frågor som ställts var Figur 40: - Har du deltagit i någon av följande aktiviteter under de senaste 12 månaderna? Figur 41: Hur mycket tid ägnar du en vanlig vecka åt vardagsaktiviteter, till exempel promenader, cykling eller trädgårdsarbete? Figur 41: Hur mycket tid ägnar du en vanlig vecka åt fysisk träning som får dig att bli andfådd, till exempel löpning, motionsgymnastik eller bollsport? Bilderna visar värden för Dalsland och Västra Götaland.

Sociala relationer – bo ensam eller tillsammans

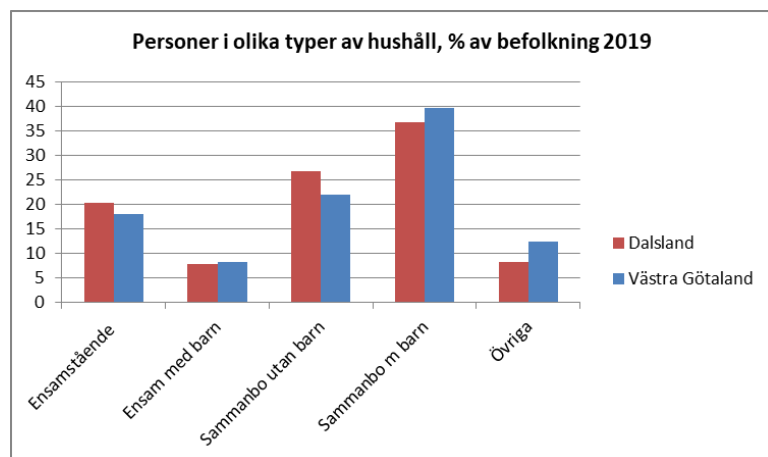
En annan generell aspekt på sociala relationer är boendesituationen. Att leva ofrivilligt ensam visar sig genomgående i forskningen ha betydande påverkan på människors lycka.²⁵ Effekten finns också i Dalsland och då även i en samlad analys där alla relevanta variabler ingår samtidigt. Allt annat lika är alltså att bo ensam en faktor som minskar dalslänningarnas välbefinnande. Andelen som bor ensamma är relativt hög i kommunerna i Dalsland. Den är det generellt i kommuner som har haft en långsiktigt svagare utveckling av befolkning och sysselsättning samt i storstaden och högskoleorter. Orter som har en hög andel äldre och yngre. Summerat och i en jämförelse med Västra Götaland

²⁴ Se Appendix 2 som redovisar resultatet med några kommentarer i en regressionstabell

²⁵ Layard (2020): Can we be happier sid 177 ff

som helhet blir då skillnaderna relativt små. Om vi jämför kommuner i Västsverige är skillnaderna å andra sidan betydande. En av fem i Dals-Ed, Bengtsfors, Åmål och Mellerud bor ensam, hälften så många gör det i Kungsbacka, Härryda, Lerum och Öckerö.

Figur 42 Personer som lever i olika typer av hushåll, %

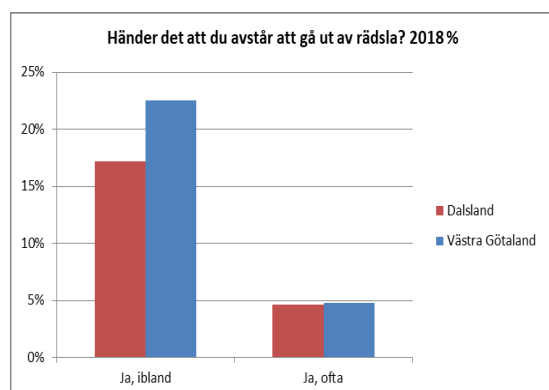

Anm: Data i figuren är från SCB:s officiella registerdata. I de beräkningar som hänvisas till används de uppgifter invånarna i Dalsland själva redovisat. Bilden visar Dalsland och Västra Götaland.

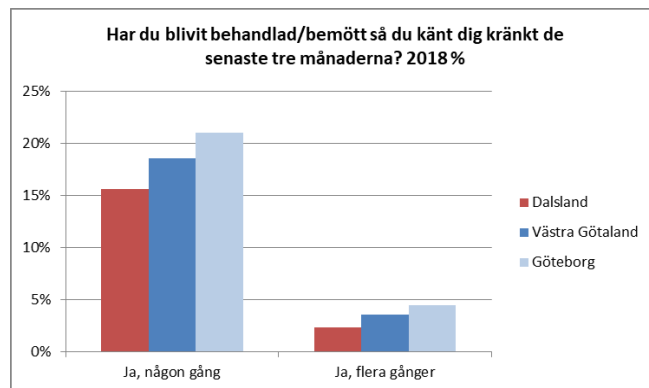
Personlig frihet och mänskliga rättigheter

Frågor om att känna sig trygg och att inte känna sig kränkt av andra handlar om personlig frihet och mänskliga rättigheter. I analyser av hur lyckan skiljer mellan olika länder är personlig frihet, ofta mätt i form av hur demokratin fungerar en viktig skiljefråga.²⁶ Frågorna har också en koppling till dalslänningarnas välbefinnande. Inte heller dessa frågor blir dock – något förvånande – avgörande för lyckan vid en samlad analys. Det antagande som kan göras är att starka sociala relationer på en övergripande nivå – emotionellt, praktiskt, närhet till andra – samvarierar med frågorna om kränkning och trygghet och sammantaget därmed ger någon form av skydd mot kränkningar och otrygghet. En test av data tyder på att det är fallet åtminstone för de som känt sig kränkta av andra.

Figur 43 Invånare som avstår från att gå ut

Figur 44 Invånare som känner sig illa behandlade/kränkta

Anm: De frågor som ställts var: Figur 43: - Händer det att du avstår från att gå ut ensam av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad? Figur 44- Har du under de senaste tre månaderna blivit behandlad eller bemött på ett sätt så att du känt dig kränkt? Bilderna visar Dalsland och Västra Götaland

²⁶ Layard (2005/11): Happiness – Lessons from a new science. Sid 64 ff, Helliwell et al (2020): World Happiness Report 2020

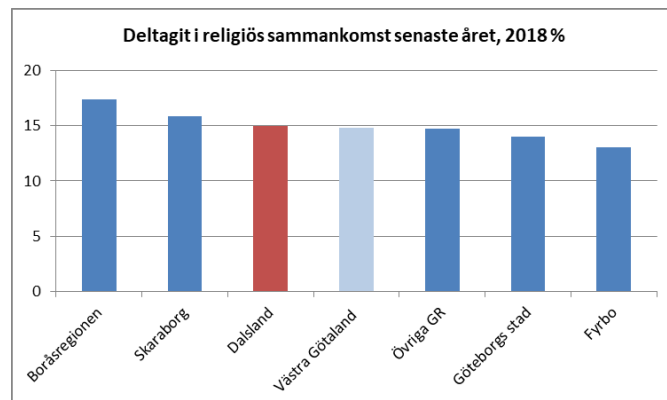
Inom båda dessa områden och särskilt när det gäller trygghet – rädsla att gå ut – är situationen i Dalsland betydligt bättre än i övriga delar av regionen. För frågan om att ha blivit kränkt är det framförallt Göteborg som sticker ut med högre värden. Att var sjätte dalslänning tvekat att gå ut och var sjunde känt sig kränkt kan givetvis ändå ses som en allt för hög nivå.

Religiositet

Att ha något att tro på är en annan viktig faktor när den internationella lyckoforskningen summeras. De som har en religiös tro är ofta mer nöjda med livet allt annat lika. I analyserna av Västra Götaland är detta inte lika självklart. Här har det snarare visat sig att det är de som är aktivt religiösa – som deltar i gudstjänster – som har något högre välbefinnande. Inte de som bara tror på någon form av gud.²⁷ Resultaten blir likartade för Dalsland. Betydelsen av att delta i religiösa sammankomster är dock relativt begränsad och när alla variabler ingår i analysen finns bara en effekt kvar för de som är över 65 år.

15 procent av dalslänningarna hade deltagit i religiöst möte under det senaste året år 2018. De mest frekventa besökarna finner vi i Sjuhärad/Boråsregionen.

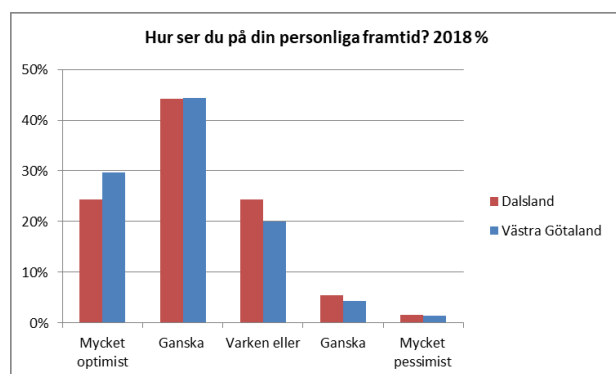
Figur 45 Deltagande i religiös sammankomst

Hög livstillfredsställelse ger framtidstro

Både när det gäller synen på den egna framtiden och synen på framtiden mer generellt finns en mycket stark samvariation med hur nöjda invånarna i Dalsland är med livet. Tolkningen av orsakssambanden är dock inte helt enkel och det som ligger närmast är att se en positiv framtidssyn som en effekt av ett bra liv snarare än tvärtom. Med det sagt kan vi konstatera att framtidstron i Dalsland är något svagare än i de övriga delarna av regionen. Skillnaderna är dock små och det är framförallt färre på Dal som är mycket optimistiska om den egna framtiden.

Figur 46 Invånarna syn på sin framtid

Anm: Frågan: *Hur ser du på framtiden för din personliga del?* Bilden visar värden för Dalsland och Västra Götaland

²⁷ VGR (2019) Lycka för fler VGRA Analys 2019:3

3 Det goda livet i Dalsland – vad betyder mest för hur nöjda Dalslänningarna är med livet

I föregående kapitel har läget inom områden som är avgörande för hur nöjda invånarna i Dalsland är med sina liv presenterats, diskuterats och jämförts med situationen i Västra Götaland och dess andra delar. Inte helt överraskande finns ingen egentlig skillnad mellan vad som är viktigt för att Dalslänningar ska vara lyckliga jämfört med andra invånare i Sverige eller andra delar världen. De resultat vi presenterar här ligger väl i linje med de i den nationella och internationella lyckoforskningen. En forskning som i svenskt språkbruk handlar om människors eget upplevda välbefinnande eller livstillfredsställelse. Begreppen nöjd med livet, lycka, livstillfredsställelse och välbefinnande används här omväxlande, precis som i den internationella forskningen och litteraturen på området, som synonymer till varandra.

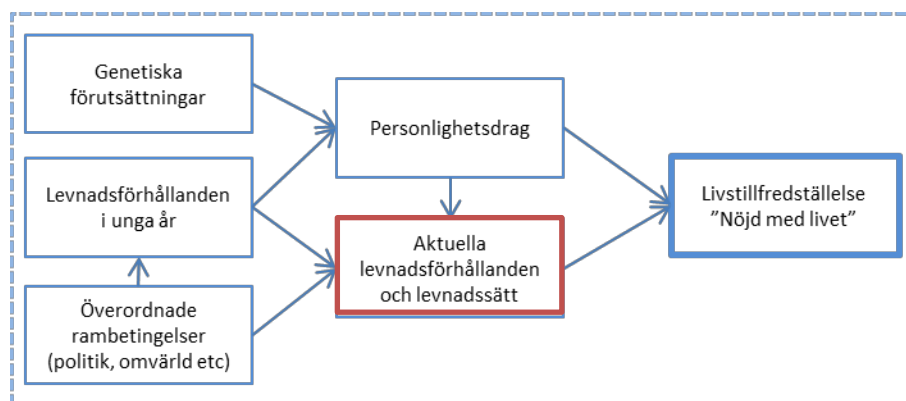
I detta kapitel ges först en överblick av vilka förhållanden som påverkar livstillfredsställelsen totalt sett. Därefter redovisas hur nöjda invånarna är med livet i Västra Götaland och dess kommuner. En enkel beräkningsmodell används för en kort diskussion kring vad som är viktiga frågor för att förklara skillnad i lycka mellan kommunerna i regionen. Huvudpunkten i kapitlet är det följande avsnittet där de mer exakta beräkningarna av vilka faktorer som betyder mest och vilka som betyder mindre för Dalslänningarnas uppfattning om sitt välbefinnande generellt och för olika grupper redovisas.

Vad avgör människors långsiktiga välbefinnande?

Inom lyckoforskningen finns en betydande samsyn när det gäller vilka som är de viktigaste förutsättningarna att ha med i en modell för att diskutera vad som avgör människors långsiktiga välbefinnande. Bakomliggande orsaker handlar om en mix av genetiska förutsättningar, personlighetsdrag, samhälleliga rambetingelser, levnadsförhållanden och levnadssätt (figur 47). Pilarna i figuren ger en schematisk bild av hur de olika förutsättningarna påverkar varandra och i slutändan invånarnas livstillfredsställelse.

En vanlig slutsats i forskningen är att ungefär hälften av människors välbefinnande kan förklaras av levnadsförhållanden och levnadssätt, den rödmarkerade rutan i modellen där vi har data från Dalslänningarna. Den andra hälften bestäms då av övriga områden i modellen.

Figur 47 Övergripande modell – förhållanden som påverkar livstillfredsställelse

Källa: Köcher/Raffelhüschen (2011)

När det gäller de övriga områdena går det att skilja mellan delar som är långsiktigt förankrade i människor och de som påverkas mer av omgivning och erfarenheter. Grundläggande karaktärs- och personlighetsdrag som extrovert, introvert och intelligens har genetisk bakgrund men förklaras också av levnadsförhållanden i unga år. I vuxen ålder ändrar sig dessa personlighetsdrag inte mycket. Våra erfarenheter påverkar dock hur vi ser på livet i vuxen ålder och hur vi tolkar dessa erfarenheter beror i sin tur på personlighetsdrag etc.

I vilket land en föds och av vilka föräldrar bestämmer de samhälleliga respektive genetiska ramarna för människors möjlighet att leva lyckliga liv. Att det är val och förutsättningar som inte går att påverka för den enskilde stämmer till eftertanke när det gäller synen på egen och andras lycka. Men mycket ligger också i egna händer. Det handlar om hur gener och samhällets förutsättningar utnyttjas och om utveckling av den egna personligheten. Betydelsen av bra uppväxtvillkor för barn och unga för välbefinnandet i vuxna år och för den vuxna befolkningen är uppenbart. Generellt är människor som utvecklar mer materialistiska värderingar och som styrs mer av att söka status mindre lyckliga än de som är mer sociala/utåtriktade och litar mer till egna inre värderingar i sina personlighetsdrag. De egenskaper som är viktiga för att kunna utvecklas och leva ett lyckligt liv sammanfattas i forskningen i begreppen autonomi, kompetens och samhörighet. De beskrivs också som grundläggande egenskaper för att skapa inre motivation – meningsfullhet.²⁸

Lycka i Sverige och Västra Götaland

I ett internationellt perspektiv är livstillfredsställelsen i Sverige hög. Sverige är genomgående bland de tio länder i världen med de mest lyckliga invånarna.²⁹ Invånarna i Västra Götalands är över tid lika nöjda med livet som de i Sverige som helhet. För Västra Götaland finns betydligt mer och mer detaljerade data om invånarnas subjektiva välbefinnande än för övriga delar av Sverige. Dels genom ett långsiktigt årligt samarbete med SOM-institutet vid Göteborgs universitet, dels genom det vidgade urvalet med tilläggsfrågor om hur nöjda invånarna är med livet i enkäten Hälsa på lika villkor som också ger möjlighet att ta fram värden för lycka på kommunnivå i Västra Götaland.

Det mest slående när det gäller hur nöjda invånarna i Västra Götaland är med sina liv är de små förändringarna över tid. På en skala från ett till fyra som börjar med inte alls nöjd med livet och går via inte särskilt nöjd till ganska nöjd och mycket nöjd har invånarna ett medelvärde kring 3,2/3,3 varje år de senaste 20 åren.³⁰ Något lägre värden noteras i inledningen av perioden – efter en utdragen 90-talskris – och i samband med finanskrisen. Översatt i dagligt tal innebär det att genomsnittsinvånaren i Västra Götaland är nöjd med livet. Nio av tio invånare anger genomgående att de är mycket eller ganska nöjda med livet. Att det är på detta sätt är ingen självklarhet. Värdena speglar snarare ett hittills relativt robust svenskt samhälle. I andra länder som Grekland, Spanien, Italien och inte minst Venezuela har invånarnas beskrivna livstillfredsställelse minskat drastiskt under det senaste decenniet (WHR 2020).

Visionen om Det goda livet gäller alla invånare och ett centralt delmål är därför att skillnaderna i livstillfredsställelse ska vara små och helst minska över tid. Skillnaderna i lycka mellan invånarna ser ut att öka något under senare år men är fortsatt relativt små vid en internationell jämförelse. Som

²⁸ Frey (2008) s.17 ff

²⁹ Helliwell et al: (2012-2020): World Happiness Report 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020

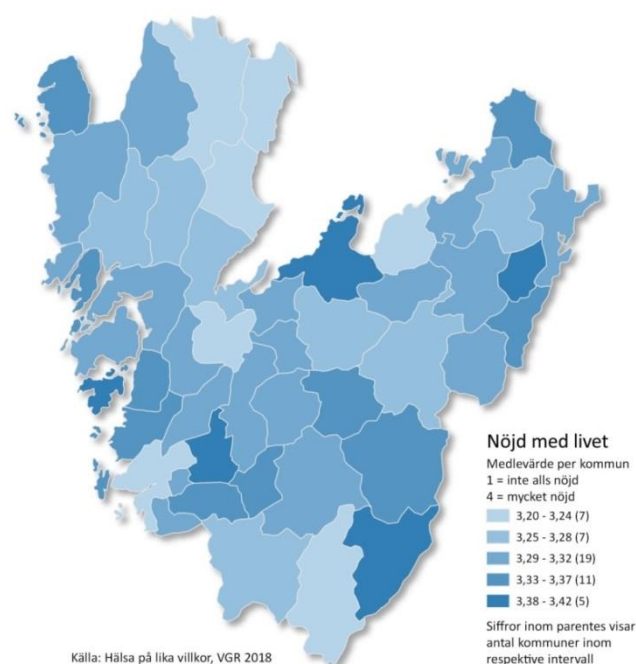
³⁰ Som Institutet (2020): SOM Rapport 2020:32, sid 11 och 12. För en diskussion om möjligheten att mäta subjektivt välbefinnande och att räkna på det se en sammanfattning i VGR (2019): Lycka för fler, del 1.2

beskrivits ovan är de faktorer som tidigare visat sig göra verklig skillnad för välbefinnandet i Västra Götaland – när hänsyn tas till alla faktorer på en gång och i analyser som utgår från data från SOM-institutet – hälsa, att ha något meningsfullt att göra, att vi behandlar varandra väl, en bra grundeconomy samt delaktighet och sociala relationer i stort. Ålder, kön, utbildning och var en bor betyder mindre. Generellt och över tid är dock yngre mindre nöjda med livet än äldre, kvinnor och män i stort sett lika nöjda, de med högre utbildning något mer nöjda än de som saknar sådan utbildning och de som bor på landsbygden är något lyckligare än de i städer och tätorter.

Lycka på kommunnivå –Dalslands invånare är mindre nöjda

I ett omvärldsperspektiv har alla kommuner i Västra Götaland invånare som är relativt eller mycket nöjda med livet och skillnaderna kan ses som små, i ett regionalt perspektiv är de relativt stora. Kommuner med invånare som är mindre nöjda med livet har ofta haft en svagare eller mindre robust samhällsutveckling i sin del av regionen och/eller har större socio-ekonomiska problem/skillnader. Av kommunerna med lägst genomsnittsvärden finns tre i Dalsland – Åmål, Bengtsfors och Mellerud (figur 48). Andra kommuner i denna grupp är Svenljunga, Trollhättan, Götene och Göteborg. Bland de med höga värden går det att ana starkt sammanhållna samhällen. Tranemo, Tjörn, Tibro, Lidköping och Öckerö var 2018 de kommuner där invånarna var mest nöjda med sina liv.³¹

Figur 48 Nöjda med livet, Kommuner i Västra Götaland 2018

Källa: Hälsa på lika villkor – stratifierade data per kommun.

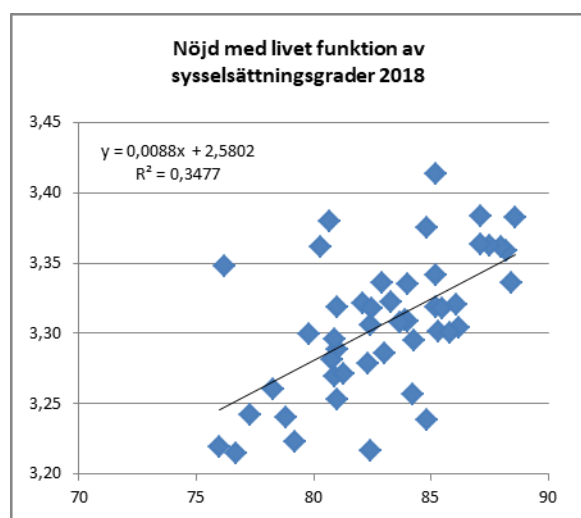
Anm: Figuren baseras på knappt 28 000 enkätsvar. Kartan är unik i ett svenskt perspektiv som den första där livstillfredsställelsen på ett trovärdigt sätt kan redovisas per kommun.

³¹ Under hösten 2020 presenteras resultat för hur nöjda invånarna är med sina liv på kommunnivå för 2020. Mätningen är gjord under Coronapandemin och vi har därför valt att behålla värden för 2018 här. Sammantaget för 2018/20 är Göteborg, Lilla Edet, Bengtsfors, Svenljunga, Åmål och Götene kommuner med lägst värde. De med högst värde är Öckerö, Tjörn, Lidköping, Härryda, Tranemo, Ulricehamn, Stenungsund och Lerum. Slutsatserna ovan står sig väl.

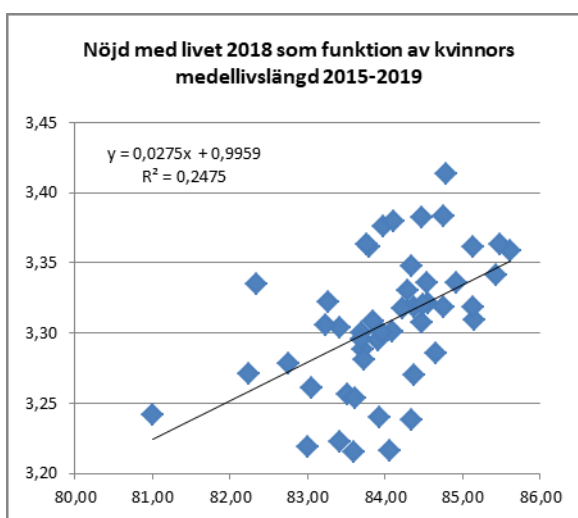
För att Dalslänningarna totalt sett ska nå ett välbefinnande på samma nivå som i Västra Götaland krävs att fyra procent i åldern 16-84 eller mer än 1 000 personer blir mer nöjda med livet. För att nå värdena i Mariestad respektive Lidköping behöver nio respektive fjorton procent av befolkningen i Dalsland bli mer nöjda med livet.

En enkel analys av samvariationen mellan hur nöjda invånarna i kommunerna i Västra Götaland är med livet och ett antal socioekonomiska faktorer baserade på registerdata skiljer ut sysselsättningsgrad och andelen i arbetsför ålder som försörjs av olika typer av bidrag som de med störst betydelse följt av disponibel inkomst per konsumtionsenhet samt hälsa i form av medellivslängd för kvinnor respektive män. Figur 49 och 50 visar två resultatexempel.

Figur 49 Samvariation lycka/sysselsättning

Figur 50 Samvariation lycka/medellivslängd kvinnor

Källa: Hälsa på lika villkor samt SCB, egna beräkningar, samtliga kommuner i Västra Götaland. Y-axeln visar medelvärde för nöjd med livet per kommun.

Den långsiktiga utvecklingen av befolkning eller jobb samvarierar inte i lika hög grad med lyckan per kommun och det gör inte heller andelen utrikesfödda eller andelen högutbildade (figur 51). En försiktig tolkning av denna enkla analys är dels det vi vet: att bidragsberoende är negativt för människors välbefinnande, dels att den ekonomiska utvecklingsnivån, hälsan och inte minst möjligheten att nå en större regional arbetsmarknad betyder mycket. Det ska noteras att antalet observationer är få, att sociala relationer och delaktighet som är avgörande frågor på individnivå inte fångas explicit av de mått som används här samt att det givetvis finns inbördes beroenden och samband mellan de använda variablerna.

Figur 51 Samvariation nöjd med livet per kommun i Västra Götaland och olika socio-ekonomiska faktorer

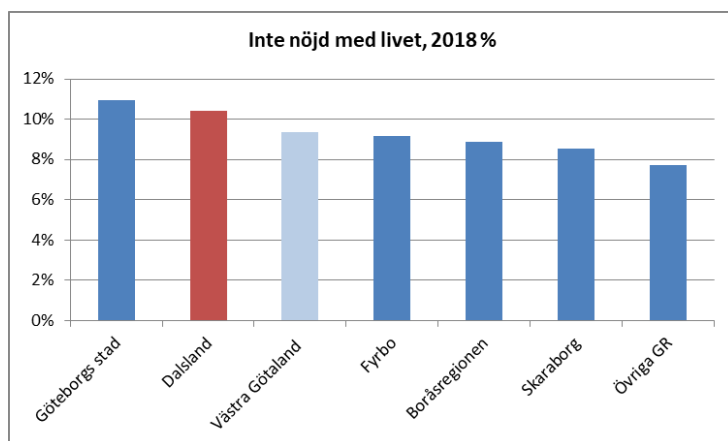
Faktor	R ²
Sysselsättningsgrad	0,34
Försörjda av bidrag	0,30
Disponibel inkomst per konsumtionsenhet	0,27
Medellivslängd kvinnor	0,25
Medellivslängd män	0,19
Befolkningsutveckling 50 år	0,15
Jobbutveckling 30 år	0,12
Andel utrikesfödda	0,10
Högutbildade	0,04

Anm: R² anger regressionskoefficient per faktor. Beroende variabel är nöjd med livet. Antal svarande är ca 28 000 och värdena är signifikanta per kommun. R² 0,30 vid rubriken Försörjda av bidrag innebär att 30 procent i variationen av skillnader i lyckan mellan kommunerna i Västra Götaland i en modell med analys av en variabel i taget förklaras av skillnader i andelen som är beroende av bidrag för sin försörjning. Värdet för sysselsättningsgrad är utan Strömstad som med relativt stor utpendling mot Norge under 2018 inte får rättvisande siffror på denna och en andra variabler relaterat till arbete och inkomster i den svenska statistiken.

Andelen som inte är nöjda med livet skiljer inte lika mycket mellan regiondelarna

Om vi istället för alla invånare bara studerar de som inte är särskilt eller inte alls nöjda med livet blir skillnaderna mellan de olika delarna av Västra Götaland betydligt mindre. Bara en procentenhet skiljer då mellan Dalsland och Västra Götaland i sin helhet och några procentenheter till Göteborgsregionen (exklusive Göteborg) som har bäst värden (figur 52). Med en vision om det goda livet för alla är det särskilt viktigt att minska andelen invånare i dessa grupper.

Figur 52 Andelen invånare per regiondel som inte är särskilt eller inte alls nöjd med livet 2018

Källa: Hälsa på lika villkor 2018. Bilden visar regiondelar i Västra Götaland.

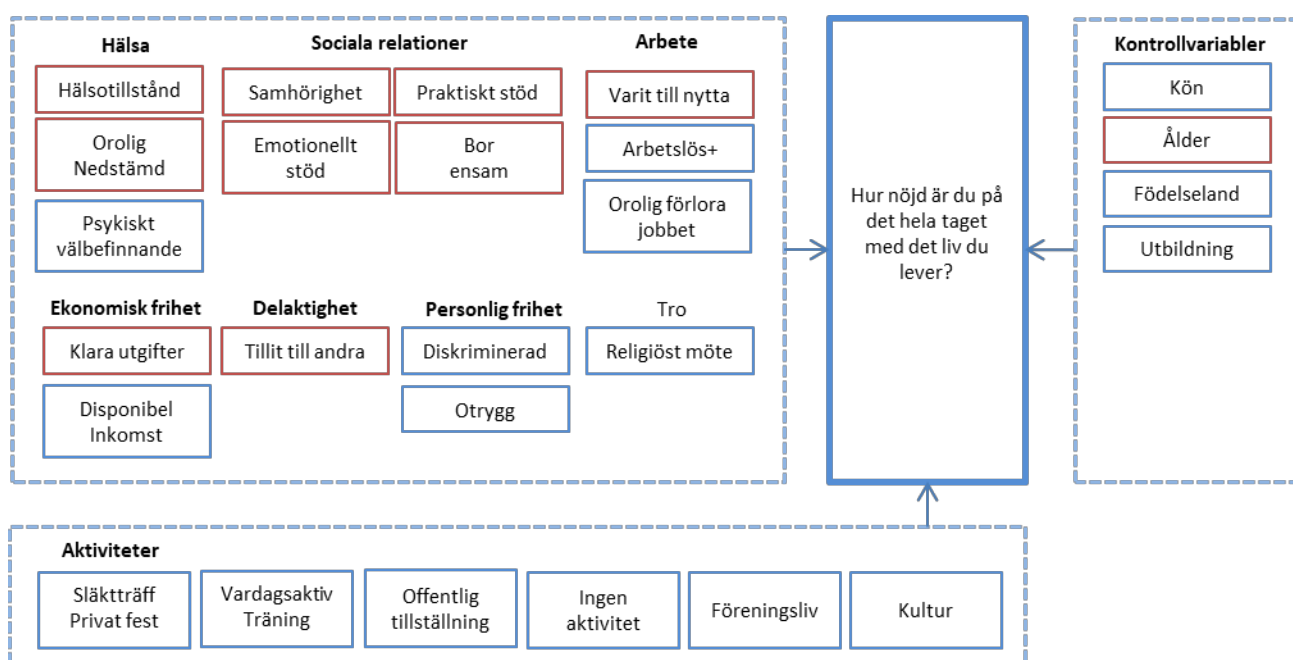
10 levnadsförhållanden som avgör Dalslänningarnas lycka

Efter ett antal utvecklingar har vi så kommit till huvudpunkten i detta kapitel – frågan om vad som gör invånarna i Dalsland mer eller mindre nöjda med sina liv med utgångspunkt i hur de själva beskriver sina levnadsförhållanden och levnadssätt. I kapitel 3 redovisades grunddata och motiv för en bred uppsättning av de faktorer som påverkar välbefinnandet. Här redovisas och diskuteras beräkningsresultaten i ett sammanhang.

Analysen har gjorts stegvis. Först gjordes ett urval av drygt 30 frågor från enkäten Hälsa på lika villkor utifrån modeller och förklaringsfaktorer i lyckoforskningen.³² Från de 1500 svaren beräknades därefter varje faktors samvariation med hur nöjda invånarna i Dalsland är med livet.³³ Därefter gjordes motsvarande analys i omgångar med flera faktorer samtidigt. På så sätt beräknas vilka faktorer som är avgörande för livstillfredsställelsen för invånarna. Ett exempel är att båda de ekonomiska variablerna – hur svårt en har att klara vardagsutgifter och ens disponibla inkomst – samvarierar med hur nöjda invånarna är med livet. När de analyseras samtidigt visar det sig att det är att klara vardagens utgifter som gör skillnad. I slutändan utkristalliseras nio faktorer som är de som var och en och tillsammans är avgörande för dalslänningarnas lycka. En hög andel (drygt 40 procent) av variationen i hur nöjda Dalslänningarna är med livet förklaras (R^2 i Tabell 1).

Figur 53 ger en schematisk bild av de dimensioner som studeras och de faktorer som används för att mäta var och en av dem. De rödmarkerade är de som är signifikant betydelsefulla när alla faktorer samtidigt ingår i analysen, de som är avgörande för Dalslänningarnas välbefinnande.

Figur 53 Faktorer i analys av samband mellan livsförhållanden och levnadssätt och invånarnas subjektiva välbefinnande

Analysen omfattar också data för ålder, kön, födelseland och utbildningsnivå. Precis som i tidigare analyser av Västra Götaland visar det sig att det är hur livet faktiskt levs och inte om en person är kvinna eller man, född i Sverige eller i ett annat land eller utbildningsnivån som avgör dalslänningens

³² Se till exempel World Happiness Report 2012-2020, Layard 2005/2011, Clark et al 2018, Dolan 2020.

³³ För resultat av dessa beräkningar se Tabell 3

välbefinnande. Undantaget är att dalslänningar över 65 år är mer nöjda med livet även när hänsyn tagits till livsvillkor och levnadssätt. En sannolik förklaring är omvandlingen mot en allt mer urbant dominerad värld där mindre och glesare orter efterhand upplever sämre utvecklingsförutsättningar.

Hälsa, något meningsfullt att göra sociala relationer och delaktighet och tillräckliga ekonomiska resurser är de avgörande frågorna för ett lyckligt liv också i Dalsland

Hälsa, arbete, sociala relationer, ekonomi och delaktighet är områden som avgör Dalslänningarnas välbefinnande. Då alla faktorer var för sig är viktiga bör de inte rangordnas allt för hårt men det är tydligt att hälsotillståndet allmänt har störst påverkan tillsammans med frågan om att göra något meningsfullt samtidigt som samhörighet och sociala relationer är avgörande frågor totalt sett. Hela fyra olika aspekter av sociala relationer är var för sig betydelsefulla. Det gäller att känna samhörighet (närhet) med andra människor, att kunna få praktisk hjälp (praktiskt stöd), att ha någon att dela sina känslor med (emotionellt stöd) och att helst inte bo/vara ensam. Dessutom blir frågan om tillit till andra – som ligger nära sociala relationer, men mäter delaktighet – signifikant viktig allt annat lika.

Frågorna om arbete och ekonomi betyder också mycket och ger resultat liknande de vi tidigare sett för Västra Götaland. Det är inte att ha arbete utan att ha möjligheten att göra något meningsfullt, göra nytta, som är viktigt och det är inte inkomsten utan att ha en god grundeckonomi (här mätt som förmåga att klara löpande utgifter) som betyder mest. Övriga faktorer, vid sidan av ålder, har ingen signifikant betydelse för lyckan.

Tabell 1 Faktorer med avgörande betydelse för Dalslänningarnas välbefinnande

Multipel regression – huvudmodell

Beroende variabel: Nöjd med livet – 1=Inte alls nöjd, 2=Inte särskilt nöjd, 3=Ganska nöjd, 4=Mycket nöjd

Justerad $R^2 = 0,42$

	B	Stdav	Sign.				
Konstant för hela modellen	2,25	0,15	***				
Oberoende variabel	B	Stdav	Sign.	Värde	Max dev	Medel	Dimension
Orolog/nedstämd	-0,34	0,03	***	1-3	-0,68	1,34	Hälsa
Allmänt hälsotillstånd	0,17	0,02	***	1-4	0,51	2,67	Hälsa
Har varit till nytta	0,12	0,02	***	1-4	0,36	2,94	Arbete
Nära andra människor	0,08	0,02	***	1-4	0,24	3,01	Sociala relationer
Klara löpande utgifter	-0,10	0,03	***	1-3	-0,20	1,19	Ekonomi
Kan få praktisk hjälp	0,06	0,02	*	1-4	0,18	3,63	Sociala relationer
Någon att dela känslor med	0,16	0,05	***	0/1	0,16	0,89	Sociala relationer
Tillit till andra	0,09	0,03	**	0/1	0,09	0,76	Delaktighet
Bor ensam	-0,09	0,04	*	0/1	-0,09	0,19	Sociala relationer
Religiös sammankomst	0,07	0,04	-	0/1	0,07	0,17	Tro
.....							
Kön	0,05	0,03	-	0/1	0,05		Kontrollvariabel
Utbildningsnivå	-0,02	0,01	-	1-4	-0,06		Kontrollvariabel
Född utomlands	-0,01	0,04	-	0/1	-0,01		Kontrollvariabel
Åldersklass	0,06	0,02	***	1-4	0,18		Kontrollvariabel

Anm: Tabellen visar varje oberoende variabels påverkan på hur nöjda invånarna är med livet. B står för omfattning och riktning på påverkan då den oberoende variabeln ändras ett steg. Max dev står för den maximala påverkan av variabeln beroende på hur många steg den har (Värde). *** Innebär att resultatet är statistiskt signifikant med 99,9 procents säkerhet. ** med 99 % och * 95 procent. – innebär att resultatet inte är signifikant/att variabeln inte påverkar välbefinnandet. Antalet case i analysen (n) är ca 1500. För övriga kommentarer kring beräkningarna se appendix 1.

Något meningsfullt att göra är bättre för välbefinnandet än ett meningslöst jobb

Nästan lika intressant som vilka faktorer som betyder mycket för välbefinnandet när vi ser på alla faktorer samtidigt är vilka som inte gör det trots att de var för sig samvarierar med hur nöjda Dalslänningarna är med livet. Vi har tidigare diskuterat inkomstens betydelse där slutsatsen är att den efter en viss nivå spelar en relativt marginell roll för lyckan och att det är en god grundekonomi som är viktigast.

En annan fråga handlar om att leva ett aktivt liv där varje aktivitet samvarierar positivt med det egna välbefinnandet, så också i Dalsland, men där ingen aktivitet blir avgörande i en samlad analys. Här och när det gäller andra faktorer som att ha känt sig kränkt eller otrygg – som var för sig har en tydlig negativ påverkan på välbefinnandet – är en möjlig tolkning att kvaliteten på de sociala relationerna dels är avgörande för vilken påverkan olika livshändelser har på välbefinnandet och att ett aktivt liv betyder mycket indirekt genom att det stärker både hälsan och de sociala relationerna.

En analys av vad som är viktigt för hälsa respektive känslan av samhörighet vidimerar delvis detta. För hälsan är det framförallt fysisk aktivitet och vardagsaktivitet som promenader och trädgårdsarbete som är viktiga. För samhörighet bidrar släktträffar och privata fester starkt till en känsla av samhörighet allt annat lika. Att bo ensam har betydande egen negativ effekt på såväl samhörighet som hälsa.

Det kan också verka förvånande att det inte heller innebär minskat välbefinnande när hela livssituationen för Dalslänningarna ses i ett sammanhang att stå utanför arbetsmarknaden på grund av arbetslöshet, sjukskrivning etc. I analysen där bara sambandet mellan utanförskap på arbetsmarknaden och välbefinnande analyseras hänger dessa frågor mycket starkt ihop. I analysen där samtliga faktorer ingår är det frågan om att varit till nytta som blir den avgörande faktorn för Dalslänningarna.

Liknande resultat har tidigare konstaterats för invånarna i Västra Götaland. I grunden är detta ett positivt resultat. Det viktiga för välbefinnandet är att ha något meningsfullt att göra. Ett arbete är bra men om det saknas visar lyckoforskningen tydligt att det är aktiviteter som upplevs som meningsfulla och betyder något för den som gör dem och andra som bör stå i centrum. Tabell 3 listar samtliga använda frågors egen samvariation med hur nöjda invånarna är med livet.

Ekonomi påverkar mäns välbefinnande, kvinnor mer nöjda i arbetsåldrar

Det blir inga stora skillnader när analysen av vad som är viktigt för det upplevda välbefinnandet för dalslänningarna görs på grupper istället för på hela befolkningen. Samma faktorer återkommer och sambanden har också testats för den större uppsättningen indikatorer. Några saker är dock värda att notera.

En svag ekonomi och svårigheter att betala räkningar har i första hand en koppling till mäns välbefinnande. Yngre män är också de som framförallt är mindre nöjda med sina liv när hänsyn tagits till levnadssätt och levnadsförhållanden. Omvänt är kvinnor i Dalsland mer nöjda med livet i åldrarna 16-64 år även när levnadsförhållanden och levnadssätt räknats in. Det blir också tydligt att de är de över 65 år som är beroende av att kunna få praktiskt stöd för sitt välbefinnande och motsvarande gäller för kopplingen mellan tro och lycka. Resultaten är logiska.

Tabell 2 Faktorer med avgörande betydelse för Dalslänningarnas välbefinnande för olika grupper i samhället

Multipel regression – huvudmodell beräknad för kön, ålder och utbildningsnivå

Beroende variabel: Nöjd med livet – 1 =Inte alls nöjd, 2=Inte särskilt nöjd, 3=Ganska nöjd, 4=Mycket nöjd

Oberoende variabel	Alla	Män	Kvinnor	16-64 år	+65 år	Ej högskola	Högskola
Orolig/nedstämd	***	***	***	***	***	***	***
Allmänt hälsotillstånd	***	***	***	***	***	***	***
Har varit till nytta	***	***	***	**	***	***	***
Nära andra människor	***	-	***	***	-	***	-
Svårt betala räkningar	***	***	-	***	-	**	-
Kan få praktisk hjälp	*	-	-	-	**	-	-
Någon att dela känslor med	***	*	-	**	-	**	-
Tillit till andra	**	-	**	*	*	-	-
Bor ensam	*	-	-	-	-	-	-
Religiös sammankomst	-	-	-	-	*	-	.
Kön	-	...	...	**	-	-	-
Utbildningsnivå	-	-	-	*	-	...	...
Född utomlands	-	-	-	-	-	-	-
Åldersklass	***	***	-	...	...	**	**
Modelldata							
Justerad R ²	0,42	0,40	0,44	0,44	0,37	0,40	0,46
B	2,25	2,27	2,28	2,51	2,29	2,32	1,76
Signifikant	***	***	***	***	***	***	***

Anm: Resultaten presenteras i form av signifikanttal. *** se tabell 1. Betydelsen av de olika faktorerna ligger när de är signifikanta i nivå med de i Tabell 1. Vi har också kört hela detta modellpaket för en bredare uppsättning indikatorer (se tabell 3) men resultatet blir i stort sett helt detsamma, ovanstående variabler är viktigast för välbefinnandet med det underlag som ges i enkäten Hälsa på lika villkor. De högskoleutbildade är relativt få i förhållande till regressionens innehåll och data vilket gör att de värdena ska tolkas försiktigt.

Varje faktors egen betydelse för upplevt välbefinnande

Avslutningsvis redovisas bruttolistan på samtliga faktorer som samvarierar med hur nöjda Dalslänningarna är med livet. Skillnaden här är att bara en faktor analyseras i taget. Tabell 3 visar resultatet av analys av samvariation för 25 faktorer. Redovisningen är sorterad efter hur stor del av välbefinnandet varje faktor förklarar (justerad R² – korrelationskoefficient). Förklarar, ska här läsas inom parentes då dessa enkla regressioner enbart visar att det finns en positiv eller negativ samvariation mellan en lång rad faktorer och det goda livet.

Det som blir extra tydligt är att alla former av aktivitet är bättre än ingen aktivitet. Att nedsatt psykiskt välbefinnande och orolig/nedstämd i stort ser ut att mäta samma sak. Och inte minst att de som samvarierar tydligast i denna faktor för faktor-analys också är de som visar sig betyda mest när alla faktorer ingår i en och samma beräkning.

Tabell 3 Faktorer som samvarierar hur nöjda invånarna i Dalsland är med livet

Beroende variabel. Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?

1=Inte alls nöjd, 2=Inte särskilt nöjd, 3=Ganska nöjd, 4=Mycket nöjd

Oberoende variabel	B	Stdav	Sign.	R ²	Värde	Max dev	Medel	Antal svar	Dimension
Orolig/nedstämd	-0,63	0,03	***	0,20	0/1	-0,63	0,32	1497	Hälsa
Har varit till nytta	0,36	0,02	***	0,18	1-4	1,08	2,94	1490	Arbete
Allmänt hälsotillstånd	0,34	0,02	***	0,17	1-4	1,02	2,67	1521	Hälsa
Nära andra människor	0,33	0,02	***	0,17	1-4	0,99	3,01	1479	Sociala relationer
Psykiskt välbefinnande	-0,69	0,05	***	0,12	0/1	-0,69	0,12	1512	Hälsa
Svårt betala räkningar	-0,31	0,03	***	0,07	1-3	-0,62	1,19	1526	Ekonomi
Kan få praktisk hjälp	0,27	0,03	***	0,07	1-4	0,81	3,63	1518	Sociala relationer
Någon att dela känslor med	0,57	0,05	***	0,07	0/1	0,57	0,89	1513	Sociala relationer
Tillit till andra	0,35	0,04	***	0,05	0/1	0,35	0,76	1507	Delaktighet
Kränt senaste månaden	-0,32	0,04	***	0,05	1-3	-0,64	1,19	1519	Personlig frihet
Utanför arbetsmarknaden	-0,50	0,06	***	0,04	0/1	-0,50	0,08	1534	Arbete
Privat fest	0,24	0,03	***	0,03	0/1	0,24	0,63	1534	Sociala relationer
Släktträff	0,18	0,03	***	0,02	0/1	0,18	0,37	1534	Sociala relationer
Fysisk aktivitet	0,08	0,02	***	0,02	1-4	0,24	2,36	1485	Aktiv
Otrygg - tvekat gå ut	-0,18	0,03	***	0,02	1-3	-0,36	1,26	1513	Personlig frihet
Bor ensam	-0,25	0,04	***	0,02	0/1	-0,25	0,19	1534	Sociala relationer
Orolig förlora jobbet	-0,34	0,08	***	0,02	0/1	-0,34	0,09	765	Arbete
Teater/Bio	0,13	0,03	***	0,01	0/1	0,13	0,47	1534	Aktiv
Konst/Museum	0,12	0,04	***	0,01	0/1	0,12	0,25	1534	Aktiv
Vardagsaktivitet	0,10	0,02	***	0,01	1-4	0,30	2,80	1513	Aktiv
Offentlig tillställning	0,15	0,03	***	0,01	0/1	0,15	0,44	1534	Sociala relationer
Ingen av 13 aktiviteter	-0,23	0,05	***	0,01	0/1	-0,23	0,11	1534	Delaktighet
Inkomstgrupp (deciler)	0,02	0,01	***	0,01	1-10	0,18	5,50	1527	Ekonomi
Religiös sammankomst	0,15	0,04	***	0,01	0/1	0,15	0,17	1534	Tro
Föreningsmöte	0,11	0,04	**	0,00	0/1	0,11	0,18	1534	Sociala relationer

4 Dalslands förutsättningar och resurser

Dalslands utveckling och utvecklingsförutsättningar har i de två inledande kapitlen beskrivits både i form av socio-ekonomiska data och strukturer i arbets- och näringsliv och genom att Dalslänningarnas egen syn på sina liv och levnadsförhållanden presenterats. I detta kapitel kompletterar vi med en kort beskrivning av de organisatoriska och infrastrukturella förutsättningarna. En grundbult är Dalsland som landskap med en lång gemensam historia, inte sällan präglad av dramatiska upp och nedgångar, och med en rik kulturell tradition. En annan är läget i Sveriges näst största region och de förutsättningar det ger för utveckling.

De institutioner och aktiviteter som nämns är i huvudsak de som kan anses viktiga för Dalsland ur ett regionalt perspektiv inom utbildning, innovation, kultur och turism och som därför i många fall får stöd för sin verksamhet från Västra Götalandsregionen. Vi kan konstatera att det finns mycket som är positivt samtidigt som svårigheterna blir uppenbara. Tillgången till regionala resurser behöver tydliggöras och att Dalslands synlighet och attraktivitet måste öka när vi sammanfattar Dalslands styrkor och svagheter är ställt utom all tvekan.

Dalslands historiska utveckling

Unika hållristningar visar att Dalsland redan för 3000 år sedan var en viktig plats för människor i Skandinavien. På 1200-talet byggdes den första tegelkyrkan i Sverige i Edsleskog i Åmåls kommun. Dalsland bildades som landskap på 1500-talet och hör sedan 1634 till Älvsborgs län som 1998 blev en del av det nybildade Västra Götalands län. Under de senaste trehundra åren har Dalsland gått från att vara det mest moderna och internationella – med bland annat en omfattande havreexport till England, bruk för tillverkning av järn, massa och papper och med herrgårdar som Baldersnäs med exotiska växter från hela världen, till svår missväxt och fattigdom. Något som var en orsak till att 50 000 dalslänningar emigrerade varav 33 000 till USA och 15 000 till Norge mellan 1860 och 1930. Detta följdes av en stark industriell period under inledning av andra halvan av 1900-talet. Dalsland för nu en mer undanskynd roll i ett allt mer kunskapsintensivt och urbant Sverige. Landskapet har i dag 52 000 invånare. 1880 bodde det 85 000 personer i Dalsland. De fem kommunerna i Dalsland – Åmål, Bengtsfors, Ed, Färgelanda och Mellerud, i fokus här, har totalt 43 000 invånare.

Institutioner inom utbildning, kultur, besöksnäring och aktiviteter på Dal

På utbildningssidan är Dalslands främsta egna regionala resurs Stenebyskolan som erbjuder utbildningar inom konst- och kulturhantverk inom möbel, textil och metall, bland annat inom ramen för Högskolan för Design och Konst vid Göteborgs Universitet. Steneby fungerar också som yrkeshögskola och genomför ett stort antal efterfrågade sommarkurser. Steneby drivs som en stiftelse och har som ambition att vara den ledande utbildnings- och lärandemiljön inom materialbaserad konst och design i Norden. Vid Steneby sker också en mängd andra aktiviteter kopplade till kultur med värde för hela Dalsland.

Dalslands folkhögskola består av Färgelanda med internatverksamhet, Trollhättan som är en större dagfolkhögskola och ett antal mindre filialer lokaliserade i Vänersborg, Mellerud och Bengtsfors. Den drivs av Västra Götalandsregionen och har allmänna kurser som ger möjlighet att gå vidare i

utbildningssystemet och kurser med inriktning på yrkeslivet. Nuntorpsgymnasiet ligger i Brålanda i Vänersborgs kommun i Dalsland. Skolan var tidigare en del av Västra Götalandsregionens folkhögskoleverksamhet men drivs nu av Naturbruk Väst AB som ger utbildningar på gymnasienivå inom lantbruk och häst med nära kopplingar till lokala lantbrukare.

Högskolan Väst samverkar med de fem kommunerna i Dalsland samt Årjäng kring konceptutveckling för uppbyggnad av ett nytt lokalt campus – Campus Dalsland. Satsningen är en del i projektet Nya Vägar som Högskola Väst driver genom ett Vinnova-program "Utveckling av lärosätenas samverkanskapacitet". I förstudien undersöks förutsättningar och utgångspunkter för parternas samverkan om ett kommande lokalt campus, tänkbar organisation och styrning, lokalisering, lokaler och infrastruktur, förutsättningar vad gäller kollektivtrafik och service. Parterna tittar också på tänkbart utbildningsutbud samt undersöker vilka utbildningsanordnare som är intresserade av att förlägga utbildning på platsen.

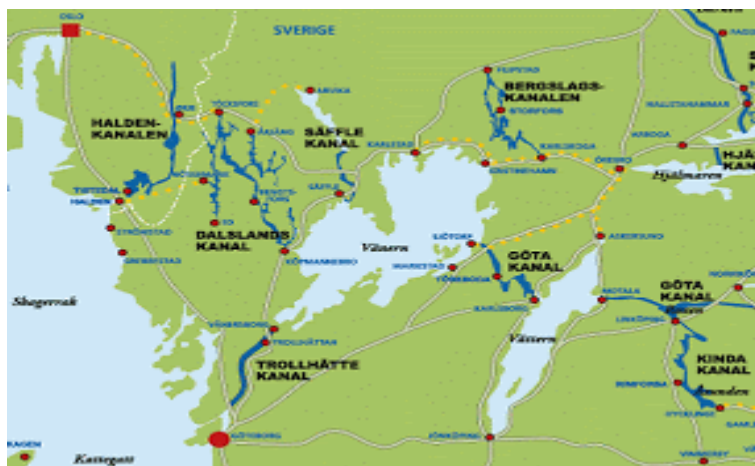
På kulturområdet finns flera framstående institutioner och verksamheter. Dit hör bland annat Dalslands konstmuseum i Upperud i Melleruds kommun med en samling konst av landskapets främsta målare genom tiderna som Otto Hesselbom och Olof Sager Nelson, men också dalsländska föremål och skulpturer. Museet har under senare tid också utvecklats till en plats för utställning av ypperlig samtidskonst och är beläget i en öronbedövande vacker miljö. Bilden visar Otto Hesselboms mest kända verk "Vårt land, vårt forsterland" som utgår från en utsikt över sjön Ånimmen i Åmål.

Figur 54 Otto Hesselbom, Vårt Land, 1902 Nationalmuseum Stockholm, Foto: History and Art Collection/IBL

Dalslands mest kända enskilda attraktion är akvedukten i Håverud som kan beskrivas som en symbol för hela landskapet. Här finns också bland annat ett kanalmuseum. Akvedukten är en del av Dalslands kanal från 1860-talet som är 25 mil lång med en höjdskillnad jämfört med startpunkten i Vänern på mer än 60 meter, har 31 slussar och segelfri höjd på 17 meter som ger möjlighet att genomföra båtturer, också med segelbåt, från Göteborg via Göta älv/Trollhätte kanal och Vänern till Norge och med lyft till Västerhavet och tillbaka till Göteborg.

Figur 55 Karta över kanaler i Sverige

Källa: <http://sverigeskanaler.se/karta/>

Not Quite i Fengersfors gamla bruksområde har utvecklats mycket starkt och presenterar konst och konsthantverk i en unik Dalslandsmiljö. Baldersnäs Herrgård är fortfarande en unik plats med en park och trädgårdsmiljö som lockar besökare.

The 72-hour Cabin är ett projekt i Åmål som gett Dalsland internationell uppmärksamhet.³⁴ Projektet startade som ett forskningsexperiment med studier av vad tre dygn i ett glashus i naturen med avskärmning från omvärlden kunde betyda för välbefinnandet. Resultaten var inte helt överraskande mycket positiva. Efter att fem hus öppnats för turister med motsvarande förutsättningar har efterfrågan och uppmärksamheten varit betydande. Projektet har därefter drabbats av en del motgångar då länsstyrelsen i Västra Götaland menar att placeringen av flera av husen strider mot strandskyddet. Med aningen mer god vilja hade det sannolikt varit möjligt att se dem som konstverk eller skulpturer (se foto).

Källa: <https://www.aftonbladet.se/resa/a/vmPOwB/stressa-ner-i-ett-glashus-i-dalsland>

Även om Dalslandskommunernas samlade invånarantal motsvarar en normalsvensk kommun finns ett relativt brett uppbud av aktiviteter med nordisk och internationell lyskraft, särskilt sommartid.

³⁴ <https://visitsweden.com/where-to-go/southern-sweden/vastsverige/72-hour-cabin/>

Åmåls bluesfestival med starkt internationella startfält har genomförts varje år sedan 1992 och har viss kultstatus i musikkretsar. Man har år efter år lockat några av vår tids största blues och rockstjärnor som till exempel Canned Heat, Jimmy Reed och Daniel Norgren. Dalslands kanotmaraton är Skandinavien största och en av världens största kanottävlingar där runt 500 personer varje år paddlar 45 kilometer i en bana som går genom sex dalsländska sjöar i Bengtsfors.

Dalslands Aktiviteter är en av norra Europas största anläggningar för upplevelser och äventyr ute i skog och mark och erbjuder bland annat hinderbana 18 meter upp i luften och zip-lines. Pilgrimsleden i Dalsland sträcker sig 10 mil från Vänersborg till Edsleskog och går genom Vänersborg, Mellerud, Bengtsfors och Åmål. Den dalsländska kreativiteten slår också ut i full blom via de pilgrimspop-vandringar som ordnas på allt fler håll i landskapet.³⁵ Pop och vandring, helt enkelt. Dalsland har också en Moose Ranch där det bland annat går att se älgar i full "frihet". Åmål Trophy är tävling i fiske efter lax och öring på Vänern där ett 50-tal båtar brukar medverka. Bland andra aktiviteter som låter höra om sig finns definitivt Monsterrace som genomförs i Ed och Högsäter och lockar tusentals besökare till Dalsland för att se något motorstarka fordon tävla.³⁶

Det är noterbart att Vänern och dess fantastiska miljöer som ger stora värden för boende och besökare året om får relativt lite uppmärksamhet både när det gäller aktiviteter och generellt i marknadsföringen av Dalsland. Att EU:s största sjö med i stort sett direkt drickbart vatten, skärgård, laxfiske, stränder, attraktiva samhällen inte betyder mer kan synas något märkligt.

Vi kan också konstatera att Dalsland har starka förutsättningar för utbyggnad av vindkraft. En utbyggnad som i dag är lönsam men där det gäller att balansera olika intressen mot varandra. Om det finns en uttalad vilja till satsningar på en mer omfattande utbyggnad av vindkraft finns det klara möjligheter att ta ett samlat grepp för att ge nationella och internationella finansörer möjlighet att finansiera en sådan utbyggnad. En sådan satsning skulle också skapa förutsättningar för utbildning inom området.³⁷

Västra Götalandsregionen ger betydande bidrag till många verksamheter

Flera av de nämnda institutionerna och verksamheterna har stöd av Västra Götalandsregionen. Regionutvecklingsnämnden tar huvudansvar för folkhögskolorna från 2021 med en omfattande satsning, även kulturnämnden bidrar. Stenebyskolan fick år ett betydande bidrag för att driva och utveckla verksamheten via beslut i regionutvecklingsnämnden som också stödjer verksamheterna vid Dalslands kanal, ett antal projekt och inte minst Dalslands turistråd. Det senare är det gemensamma turistbolaget i Dalsland och har samverkansavtal med drygt 100 företag och föreningar.

Ett stort antal verksamheter får årligt stöd av Västra Götalandsregionens kulturnämnd för att lokal kultur ska finnas tillgänglig i de olika delarna av regionen. De är bland annat Dalslands konstmuseum, Not Quite, Kulturbruket på Dal i Mellerud, Dalslands konstgrafiska verkstad i Åmål, Bokdagarna i Dalsland och Åmåls bluesfestival.

En sammanställning av de utvecklingsresurser som Västra Götalandsregionen satsat direkt i landskapet under senare år via regionutvecklingsnämnd och kulturnämnd i institutioner,

³⁵ <http://www.strommaridalsland.se/vara-arrangemang/tidigare-projekt/2020-pilgrimspop-i-bengtsfors/>

³⁶ <https://monsterrace.nu/tavlingar/2019-monsterrace-cup/>

³⁷ <https://www.vgregion.se/regional-utveckling/verksamhetsomraden/miljo/power-vast/publikationer-om-vindkraft/>

företagsstöd, verksamheter och projekt visar på en årlig nivå på ca 40 miljoner kronor. Nivån på infrastruktursatsningar i cykel, kollektivtrafik och säkerhet ligger på knappt 10 miljoner 2018-2020 vilket motsvarar 30 procent av den statliga medfinansieringen i Fyrbodal under perioden. En sammanställning av Insatserna från det som benämns det företagsfrämjande systemet så som Almi, Connect Väst och företagsstöd visar på betydande satsningar i förhållande till antalet berättigade företag i många av kommunerna i Dalsland. Utfallet är sämre när det gäller satsningar från till exempel inkubatorer och Science Parks som Innovatum.

Regionala resurser inom utbildning, näringslivsutveckling, innovation etc.

Om vi vänder blicken mot vad som kan beskrivas som noder med regionala resurser inom olika områden ligger de flesta av dessa i Trollhättan. Här finns huvuddelen av verksamheten inom Högskolan Väst – en regional högskola med 13 000 studenter, ett 60-tal doktorander och ett generellt fokus på arbetsplatsrelaterad utbildning. I Trollhättan finns också Innovatum Science Park med omfattande verksamhet inom allt som har med företagsutveckling, nyföretagande och innovation att göra. Vid Innovatum finns också ett Science Center med inriktning på att ge unga men också äldre en bättre förståelse för teknik och naturvetenskap. Även Regionsjukhuset NÄL ligger i Trollhättan. För alla dessa institutioner avsätts direkt eller indirekt betydande resurser för att de ska bidra till utveckling regionalt. Att dessa resurser också kommer invånare och näringsliv i Dalsland till del är viktigt.

På ytterligare dryga 30 minuters avstånd nås i dag Göteborgs centrum och de resurser som finns där. I takt med digitaliseringen av utbildningsväsende och arbetsliv börjar avstånden för relativt många invånare i Dalsland bli överkomliga vilket också innebär att möjligheten att bosätta sig i Dalsland ökar generellt för de som finner det attraktivt. För de som bor mer centralt i Mellerud är pendlingsmöjligheterna mycket goda med en halvtimme till Trollhättan och Vänersborg och med en timma till Göteborg. För boende i Ed finns också rimliga möjligheter med pendling både till Norge och Vänersborg/Trollhättan. Invånarna i Färgelanda har å andra sidan relativt korta restider till Uddevalla.

Även i riktning mot Karlstad med dess universitet med mera är det i dag möjligt att pendla för fritidsverksamheter, arbete och utbildning för de som bor i eller i närheten av Åmål. Resan tar en timma i en riktning. Åmål till Göteborg tar knappt en och en halv timma med tåg vilket är för långt för daglig pendling. Åmål till Trollhättan går dock på 50 minuter och är därmed helt inom ramarna för de val som invånarna generellt gör när det gäller pendling. Åmål och Säffle bildar dessutom en gemensam lokal arbetsmarknad. Avstånden är mycket korta.

Invånarna i Dalsland är således inte alls isolerade från resten av världen eller på avstånd som inte gör det möjligt att vara en del av en gemensam utveckling. För en hel del av invånarna gäller detta dock under förutsättning att en bor relativt nära spårbunden trafik.

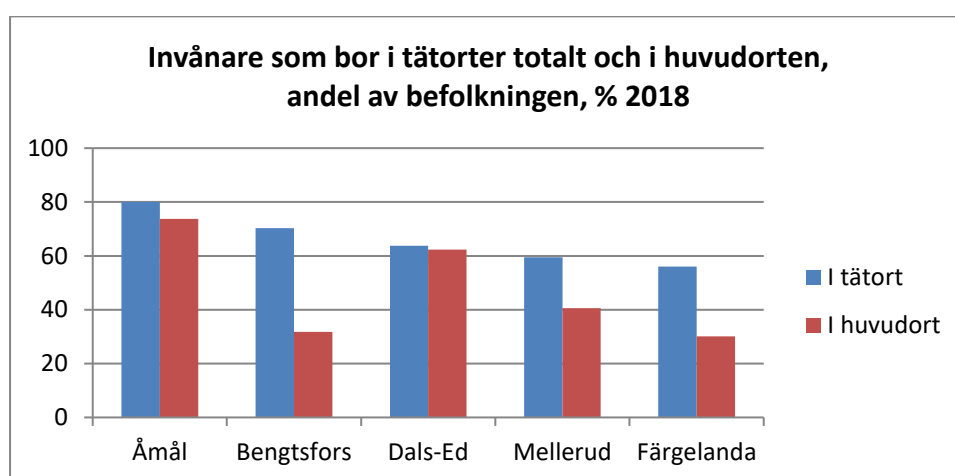
Dalslands är glest bebott, stort antal bruksorter försvårar arbetspendling och ger höga kostnader

Även om restiderna till mer diversifierade arbetsmarknader är relativt korta från åtminstone fyra av kommunernas centrala tätorter ger boendestrukturen, starkt präglad av landskapets bakgrund med rader av bruksorter utspridda efter de långsträckta sjöarna i landskapet, en betydligt mer komplex verklighet. Bara i Åmål och Ed är andelen boende i kommunens centralort över 60 procent av

befolkningen, i Åmål 74 procent och i Ed 62 procent. De andra kommunerna har en befolkning som är utspridd mellan bruksorter och på landet. I Färgelanda och Bengtsfors bor bara drygt 30 procent i huvudorten, i Mellerud 40 procent (figur 56). Resultatet blir ett landskap med vackra, ibland något slitna bruksmiljöer, ofta insprängda vid långsträckta sjöar, med intressant framtida potential.

Denna struktur gör det samtidigt mer kostsamt att erbjuda en god samhällsservice till alla invånare på lika villkor i kommunerna och gör att invånarna blir beroende av goda kommunikationer, företrädesvis hittills med egen bil.³⁸ Att sju av tio invånare i Bengtsfors och sex av tio i Mellerud totalt sett bor i tätorter understryker bruksstrukturens betydelse. För Åmål, som också är den enda staden gäller det hela åtta av tio invånare. I Göteborg med randkommuner och i Västra Götalands andra regionala centrum är andelen boende i tätorten mellan 90 och 100 procent.

Figur 56 Invånare i tätorter och huvudorter i Dalsland, procent av befolkningen

Källa: SCB

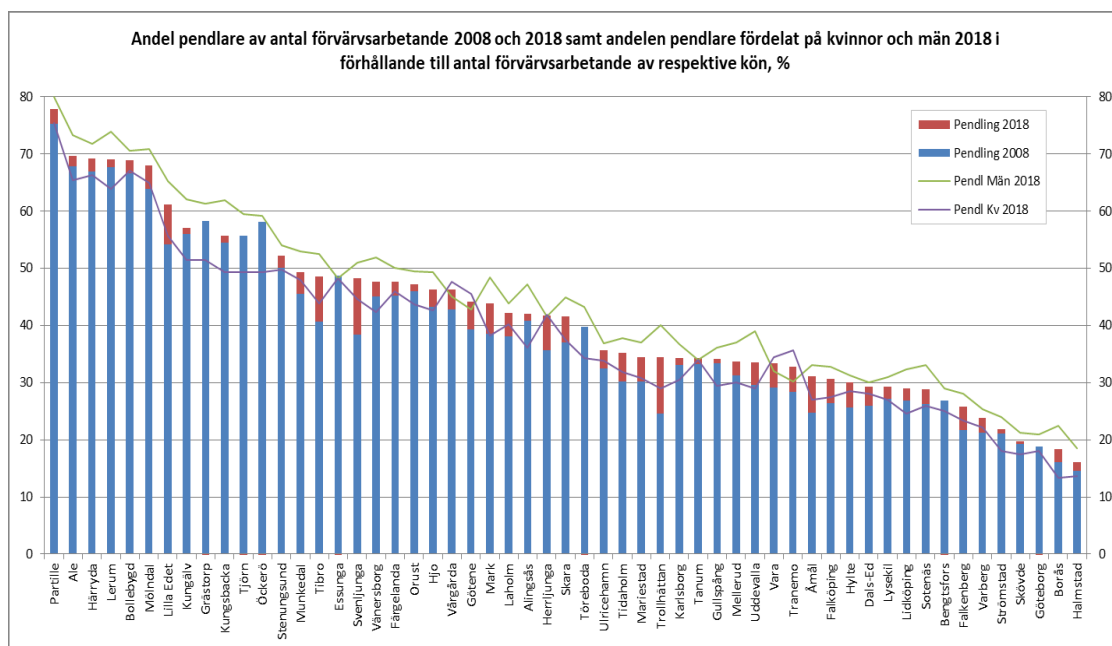
Relativt låg pendling till arbete i andra kommuner

De faktiska pendlingsmönstren för Dalslänningarna vidimerar denna bild. Bengtsfors har lägst andel utpendlare (figur 57). Drygt en av fyra av invånarna i Bengtsfors som har arbete jobbar i en annan kommun. I andra ändan av skalan hittar vi Färgelanda där nästan hälften jobbar i en annan kommun, de allra flesta i Uddevalla. I Mellerud pendlar en tredjedel till jobbet och i Åmål och Dals-Ed något färre. Åmåls relativt låga värden tyder på att den gemensamma arbetsmarknaden med Säffle tyvärr inte innebär någon breddning av arbetsmarknaden.

I alla kommunerna är det något fler män än kvinnor som pendlar men skillnaderna är inte särskilt stora. Intressant att notera är att det i Västsverige finns undantag där fler kvinnor än män pendlar till jobbet. Det gäller då utpräglade industrikommuner som Vara, Tranemo, Vårgårda och Götene.

³⁸ Wikipedia listar elva bruksorter i Dalsland med nuvarande eller tidigare verksamhet – Bengtsfors (massabruk), Billingsfors (pappersbruk, sågverk, järnbruk), Dals Långed (pappersbruk), Fengersfors (pappersbruk, järnbruk), Forsbacka, Gustavsfors (massa- och pappersbruk, järnbruk), Håverud (pappersbruk), Rådanefors (gjuteri och verkstadsindustri, järnbruk), Skåpafors (pappersbruk, sågverk), Åsensbruk (pappersbruk), Ödeborg (verkstadsindustri).

Figur 57 Pendlare i Västsverige 2008 och 2018, andel utpendlare totalt och per kön per kommun, %

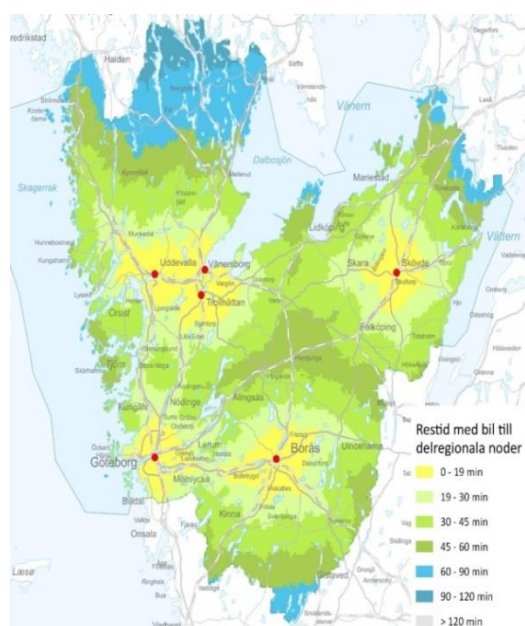

Källa: SCB, egen bearbetning

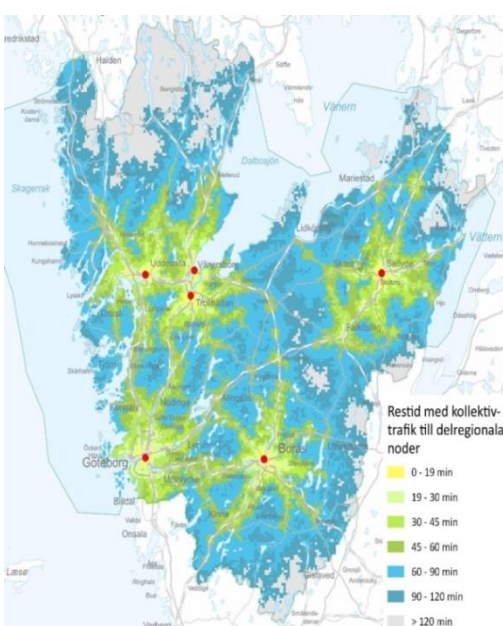
Låg tillgänglighet till regionala centrum för många invånare

När förutsättningarna att nå regionala centrum i Västra Götaland beskrivs i kartform och jämförs med övriga delar av Västra Götaland blir bilden trots redovisade pendlingsmöjligheter negativ. I förhållande till andra delars tillgänglighet till regionala noder är tillgängligheten svag både med bil och med kollektivtrafik (figur 58 och 59). I tidigare analyser av hur många arbetsplatser en når oavsett var de ligger blir resultatet i stort detsamma med mycket stora skillnader när det gäller förutsättningarna i en relativt vid cirkel kring Göteborg och resten av regionen och med särskilt låga värden i Dalsland. Det gäller i stora drag även om den norska marknaden räknas in.

Figur 58 Restid till regionala noder med bil

Figur 59 Restid till regionala noder - kollektivtrafik

Källa : Västra Götalandsregionen 2020

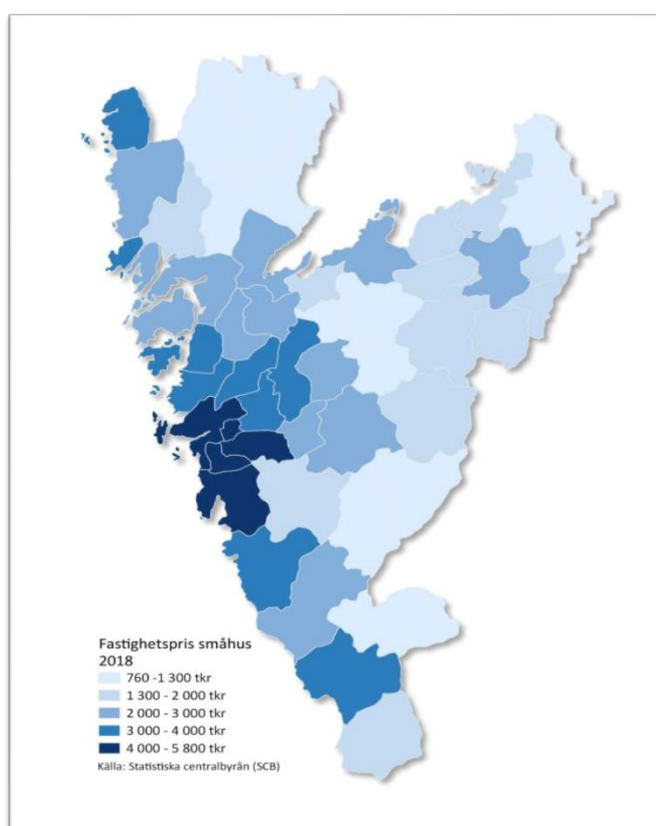
Drygt två procent av befolkningen på 13 procent av ytan

Dalsland är också glest befolkat. Den genomsnittliga befolkningstätheten är 14 invånare per km². Åmål är som enda stad tätat befolkad men enbart med 26 invånare per km². Snittet för Västra Götaland är 73 invånare per km². Göteborg har 1300 och kommunerna runt Göteborg oftast runt 100 invånare per km², Öckerö har 500. Svenljunga, Tranemo, Tanum, Munkedal, Gullspång är exempel på andra kommuner med en befolkningstäthet på Dalslands nivå. Dalsland har 2,5 procent av befolkningen i Västra Götaland men 13,4 procent av landarealen.

Fastighetspriserna ger en mycket negativ bild av Dalslands attraktivitet

Avslutningsvis kan vi konstatera att det bästa sammanfattande måttet på en plats attraktivitet är priserna på fastighetsmarknaden. Det visar – brutalt ärligt – vad människor är beredda att betala för att bo och leva just där. Skillnader i geografin visar då dessutom på skillnader i attraktivitet mellan olika delar. Ju större skillnaderna är på korta avstånd ju mer skiljer attraktiviteten. Det som utmärker fastighetspriserna i Dalsland är det att de är mycket och delvis anmärkningsvärt låga. Det senare inte minst med tanke på närheten till den norska marknaden. Snittpriset i samtliga kommuner i Dalsland låg 2018 mellan 760 000 och 1,3 miljoner kronor (Figur 60). Motsvarande värden i Trollhättan, Vänersborg och Uddevalla var mellan 2 och 3 miljoner kronor. I Göteborg med kranskommuner en halvtimme därifrån mellan 4 och 6 miljoner. Bohuskustens attraktivitet är väl känd och här finns flera kommuner med snittpriser på mellan 3 och 4 miljoner. Vänerkusten har inte alls samma effekt på attraktiviteten i kommunerna som ligger vid Vänern.³⁹

Figur 60 Fastighetspriser för småhus i Västsverige 2018, tusentals kronor

Källa: SCB, karta VGR

³⁹ Förutom i helt strandnära lägen där priserna är betydligt högre än i kommunerna i snitt.

Något annat mer sammanhängande område med så låga fastighetsvärden som de i Dalsland finns inte i Västsverige. Det blir uppenbart att Dalsland måste bli mer synligt och att attraktiviteten behöver öka om den utveckling vi redovisat i tidigare kapitel ska kunna vändas.

Det kan vara bra att förtydliga att det finns de som vänder sig mot att använda höga fastighetspriser som mått på något bra. Riktigt höga priser skapar undanträngningseffekter på marknaden och gör det omöjligt för många unga och de med lägre inkomster att bo på ett bra sätt eller överhuvudtaget bo i storstäder etc. När attraktivitet i sig ska bedömas är detta dock inget relevant argument. Om vi studerar kartan närmare för övriga kommuner i Västsverige går det också att se att tillgänglighet inte är allt. Det kan vara svårt att förklara att kommuner som till exempel Herrljunga och Falköping med sina ypperliga lägen vid Västra stambanan och för Herrljungas del också för tågtrafik till både Borås, Vänersborg, Trollhättan och Uddevalla inte lyckas attrahera fler invånare och att fastighetspriserna är så låga som de är. Skillnaderna i boendekostnader till dessa kommuners fördel jämfört med i Göteborgsregionen kan väl bäst beskrivas som dramatiska. Det är också värt att notera att orter som Mark med Kinna som centrum som saknar bra spårbunden trafik och även har svag väginfrastruktur drabbas relativt hårt av det när invånarna värderar olika lägen.

5 Förslag till inriktning på regional utvecklingspolitik för Dalsland

Dags för en mer experimentell och systempåverkande utvecklingspolitik

Dalsland har varit ett prioriterat geografiskt område i den nationella regionalpolitiken ända sedan dess mer aktiva start under 1960/1970-talen och är det fortfarande i det som kallas stödområde B. Samtliga fem kommuner ingår. De är de sydligaste delarna i landet med denna status och de enda i Västra Götaland.⁴⁰ Den något svaga utveckling vi konstaterat kommer således inte som en nyhet för någon och stora satsningar har gjorts under decennier för att vända situationen. Företag har etablerats och lagts ned med Volvo/Lears bilsätestillverkning i Bengtsfors som det mest omskakande exemplet när fler än 800 personer miste jobben kring millennieskiftet.

Dalsland har också omfattats av de EU-program för särskilt utpekade områden som Sverige fick del av efter EU-medlemskapet 1995, bland annat i Mål 5b. Särskilda initiativ har dessutom tagits, bland annat av staten, genom program som togs fram av dåvarande landshövding Göte Bernhardsson i den så kallade BeDa-utredningen i slutet av 1990-talet.⁴¹ Kontinuerliga ingredienser i förslagen, utöver det "traditionella" näringslivsutvecklande arbetet, har varit att stärka transportinfrastrukturen, att värna de institutioner som finns i landskapet och att utveckla Dalslands kanal och turismen.

Efter att ansvaret för regional utveckling övergick till Västra Götalandsregionen vid dess bildande 1998/99 har en rad insatser gjorts bland annat för att stärka turismen via kanal och turistbolag, genom satsningar på utbildning vid till exempel Dalslands folkhögskola och Steneby, genom aktiv medfinansiering av ett stort antal kulturprojekt, genom utbyggnad av transportinfrastruktur och kollektivtrafik, genom arbetet med företagsutveckling också via särskilda företagsstöd för investering och etablering och genom olika former av servicestöd till landsbygden bland annat.

Mycket värdefullt har gjorts men det har inte förmått vända utvecklingen. Behovet av mer systempåverkande insatser som berör hela målgrupper och samhället i stort är betydande. Då som ett komplement till det ordinarie utvecklingsarbetet. Analysen visar att det finns goda förutsättningar att en sådan mer experimentell politik ska bli framgångsrik. Dalslandskommunernas lokalisering i geografin med närhet till regionala centra och befolkningskoncentrationer i Sverige och Norge, och Dalsland som en del av Sveriges näst mest befolknings- och resursrika region är avgörande. Dalslands befolkning utgör två och en halv procent av den i Västra Götaland och det väl dokumenterade behovet av utveckling och förändring gör det rimligt att använda Dalsland som tesarena för satsningar som av kostnads- eller andra skäl inte kan genomföras i hela regionen. Väl organiserat och med koppling till relevant forskning skapas då samtidigt goda möjligheter till utvärdering både av de samhällsekonomiska effekterna och av insatsernas påverkan på invånarnas livstillfredsställelse/-välbefinnande.

⁴⁰ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-19991382-om-stodomraden-for-vissa_sfs-1999-1382

⁴¹ BengtsforsDalsland, <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/2967/1/GRIrap2002-6.pdf>

Forskning om välbefinnande och ekonomisk geografi utgör utgångspunkter

Dalsland har tillgångar och förutsättningar som bör möjliggöra en bättre utveckling ekonomiskt och socialt än den vi sett de senaste 40 till 50 åren. Forskningen kring vad i geografin som är avgörande för den långsiktiga utvecklingen betonar fyra faktorer som utgår från modeller som teoretiskt och empiriskt förklara varför befolkningsrika lokala arbetsmarknader växer betydligt mer än mindre och har en mer stabil utveckling. Det handlar 1) om bättre möjligheter att dela resurser inom olika områden, 2) om fördelen som skapas när det gäller matchning inte minst på arbetsmarknaden, 3) om att lära av varandra – företag, institutioner och människor och 4) om betydligt högre attraktivitet för de mest karriärintresserade och ofta väl utbildade invånarna baserat på större och därmed mer mångsidiga eller diversifierade arbetsmarknader. Något som i sin tur bidrar till en högre kunskapsnivå och produktivitet som lockar företag etc. i självförstärkande processer.

Frågan är hur denna typ av förutsättningar ska kunna stärkas i Dalsland. En slutsats är att tillgången till mer specialiserade regionala resurser inom områden som utbildning, hälso- och sjukvård och innovation – vilka till stora delar inte finns och inte alltid kan finnas i landskapet – behöver bli bättre och att det måste ske på ett sätt som är anpassat till Dalslands förutsättningar. Det gäller vidare att fortsätta arbetet för att ge dalslänningarna möjligheter nå fler arbetsplatser med rimliga pendlingstider och inte minst att stärka kontakterna mellan utbildning och arbetsliv i Dalsland. För det tredje gäller det att hålla i satsningarna på de koncentrerade kunskaps- och utvecklingsmiljöer som finns i till exempel Steneby och vid Dalslands folkhögskola. Det gäller inte minst att hitta vägar att öka Dalslands synlighet och attraktivitet för invånare, företag, besökare generellt och väl utbildade invånare speciellt. Dagens befolkningsutveckling kan inte fortsätta, utbildningsnivån måste upp.

Vår andra utgångspunkt är lyckoforskningen, mer korrekt uttryckt, forskningen om invånarnas egen syn på sitt välbefinnande eller sin livstillfredsställelse. Här finns en snabbt växande litteratur om de viktigaste åtgärderna generellt och jämfört med de prioriteringar som görs i dag. Betoningen av en bra uppväxt är given. Hur barn- och ungdomsåren blir har avgörande effekter på vuxenlivet. Några av de mest slående forskningsresultaten är betydelsen av att fokusera på barns och ungdomars välbefinnande under skolåren. Det visar sig att de som mår bäst i unga år presterar bäst senare i livet, inte de som presterar bättre i unga år. Och de mår givetvis också bättre som vuxna. Ett annat är betydelsen av samhörighet och att ha något meningsfullt att göra och att det gäller att fånga upp alla, inte minst de unga och de utan kontakter och ge dem kontakter och möjligheter i arbetslivet, men också i livet generellt. En tredje återkommande fråga från forskningen är att fokusera på människors psykiska välbefinnande och lägga minst lika stor vikt vid den som vid den fysiska hälsan. Effekterna här blir ofta betydande besparingar i andra delar av offentligt finansierad välfärd.

Analysen av vad som betyder mest för hur tillfredsställda invånarna i Dalsland är med livet gav i sig en rad frågor att rikta in utvecklingsinsatser mot. Slutsatserna stämmer väl med den internationella forskningen vilket gör att det går att luta sig mot dess resultat. Insatser som bidrar till bättre hälsa, samhörighet, praktiskt och emotionellt stöd och mindre ensamhet bland dalslänningarna är viktiga liksom en ökad aktivitetsnivå. Det senare inte minst för hälsans skull. Annat – som tillräckliga ekonomiska resurser för fler blir förhoppningsvis en effekt av en bättre utveckling totalt sett.

Den snabbt växande lyckoforskningen har inte bara inneburit en växande litteratur med forskningsresultat kring vilka faktorer som betyder mest för välbefinnandet utan också allt fler och mer konkreta policyförslag och kunskaper om hur olika åtgärder kan utformas och genomföras för

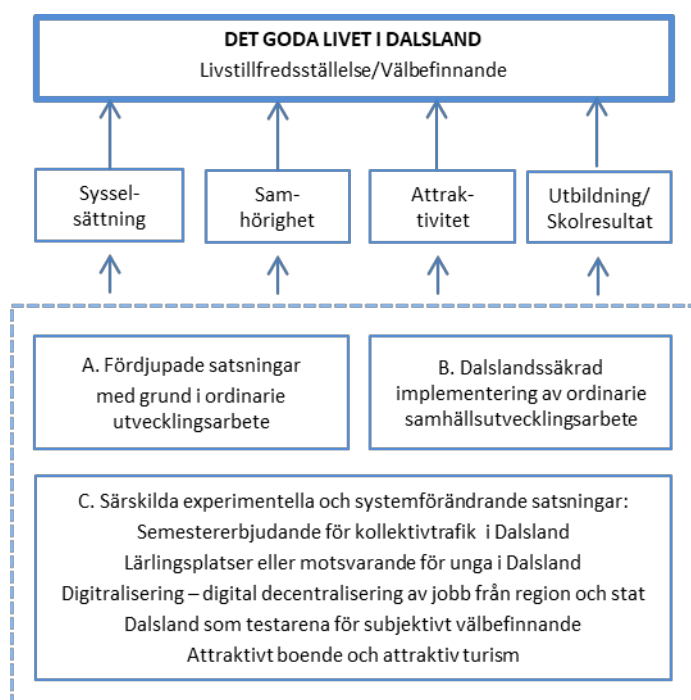
att bidra till största möjliga välbefinnande. Exempel på verksamheter som förmår koppla teori och praktik på ett bra sätt och brett finns. Den lysande stjärnan i nuläget är det brittiska "What Works Centre for Wellbeing" (<https://whatworkswellbeing.org/>). Sammantaget finns i dag starka möjligheter att på ett evidensbaserat sätt driva samhällsutvecklingen i riktning mot Det goda livet.

Strategi för Det goda livet i Dalsland

Den genomgång som gjorts har fokuserat på strukturella förhållanden och på invånarnas egen bild av livet i Dalsland. Vi har inte gått ner i djupet när det gäller näringslivets struktur, nyföretagande, innovation och klimat. Med den tyngd dessa frågor redan har i den regionala samhällsutvecklingspolitiken är det rimliga att en strategi för utveckling i Dalsland har en del som beskriver hur och på vilken nivå dessa resurser kommer Dalsland till del. En förutsättning för ett framgångsrikt genomförande är att kommuner, region och statliga aktörer är överens om huvuddragen i strategin, att den är långsiktig och i möjligaste mån resurssatt. Förslaget bör ses som ett paket där olika aktörer bidrar med olika resurser och där helheten är en förutsättning för ett framgångsrikt genomförande. Att vända Dalslands strukturella utveckling är viktigt men absolut inte enkelt.

I figuren presenteras en schematisk bild av förslaget och dess innehåll. Det övergripande målet har en direkt koppling till visionen om Det goda livet och är att öka dalslänningarnas välbefinnande. Det görs genom att levnadsförhållanden och utvecklingsförutsättningar i landskapet stärks. Fyra områden är viktiga att följa: sysselsättning, samhörighet, attraktivitet och utbildning/skolresultat. Medlen för att nå mål och delmål består dels av fördjupade satsningar med grund i ordinarie utvecklingsarbete och att "dalslandssäkra" implementering av det samhällsutvecklingsarbete som sker vid Västra Götalands regionala noder. Till detta kommer en experimentell del med Dalsland som testarena för breda satsningar som har förutsättningar att ändra grundläggande förutsättningar för omställning och utveckling långsiktigt och som i flera fall visat sig framgångsrika i andra länder eller andra miljöer.

Figur 61 Samlad bild av förslaget till underlag för strategi för det goda livet i Dalsland

A Fördjupade satsningar med grund i ordinarie utvecklingsarbete

Inom ramen för det ordinarie utvecklingsarbetet finns ett flertal prioriterade frågor som behöver extra uppmärksamhet i Dalsland. Med grund i den analys som genomförts framstår fördjupade och extra satsningar som särskilt viktiga inom följande områden:

- En intensifierad och fördjupad satsning på fullföljda studier i grundskolan
- Ett utvecklat system för att stimulera distansutbildning för högskolestudier – Campus Dalsland?
- Extra resurser för snabbare utbyggnad av den digitala infrastrukturen
- Omställning till en bioekonomi – Dalslands förutsättningar och utveckling
- Intensifierat påverkansarbete för dubbelspår järnvägen Öxnered/Ed
- Särskilda satsningar på att minska könsuppdelningen i studie- och arbetsliv
- Fortsatt utveckling av verksamheten vid Steneby och Dalslands folkhögskola

B Dalslandssäkra implementeringen av ordinarie utvecklingsarbete

Utöver detta kommer betydelsen av att utveckla och anpassa övriga regionala och statliga satsningar på bästa möjliga sätt. Det gäller insatser för stärkt företagande och innovation – det mer direkt näringslivsinriktade arbetet och kan gälla satsningar för att stärka de redan aktiva insatserna inom kultursektorn. Det gäller givetvis besöksnäringen.

Det viktiga inom alla dessa områden är att se till att Dalsland får tillgång till de resurser som finns och de satsningar som görs och att det sker på ett medvetet och organiserat sätt utifrån förutsättningarna i landskapet.

C Dalsland som testarena - fem förslag för ökad attraktivitet, omställning och långsiktig utveckling

Fem förslag har valts ut som om de genomförs kommer öka Dalslands synlighet, attraktivitet och kunskapen om landskapet samtidigt som genomförandet får stor betydelse för att stärka de långsiktiga utvecklingsförutsättningarna på centrala områden.

Förslagen berör kollektivtrafikens utveckling och betydelse för klimat och hållbar turism, kopplingarna mellan utbildning och arbetsliv, etablering av fler och inte minst fler kvalificerade offentliga arbetstillfällen, Dalsland som testarena för samhällsutveckling med grund i subjektivt välbefinnande och ökad attraktivitet i boendemiljö och för turism. Anslaget är experimentellt, uppföljning och utvärdering är viktigt. Samtliga förslag behöver utredas och preciseras. Organisatoriska resurser behöver avsättas för genomförandet.

1 Semestererbjudande för kollektivtrafik i Dalsland

Ett försök med semestererbjudande för kollektivtrafik i semestertider i Dalsland ger förutsättningar för fler Dalslänningar och andra att prova på och upptäcka kollektivtrafikens fördelar samtidigt som Dalsland kan marknadsföras mer aktivt som ett attraktivt turistmål. Ett kontrollerat försök under ett antal år ger rätt utformat även möjlighet att utvärdera utfallet av denna typ av projekt i mer glesbefolkade bygder, också ur klimatsynpunkt. Dalslands synlighet och attraktivitet ökar under besöksnäringens viktigaste period i landskapet och den subvention som behövs förväntas bli mycket begränsad. Förslagets genomförbarhet behöver utredas vidare.

2 Läringsplatser eller motsvarande för unga i Dalsland

Både när det gäller arbetslöshet bland unga och integration av flyktingar är det länder som Tyskland, Nederländerna och Österrike som har någon form av system med lärlingsplatser som visar de klart bästa resultaten.⁴² Forskning pekar också på att lärlingsplatser är det bästa sättet för de utan högre utbildning att få kunskaper som ses som värdefulla på arbetsmarknaden.⁴³ I Sverige finns inget system med lärlingsplatser etablerat även om det från tid till annan förekommer initiativ i denna riktning. Västsvenska Handelskammaren driver frågan aktivt sedan flera år i projektet Svensk Gymnasielärling.⁴⁴ Med relativt få berörda i aktuella åldrar är Dalsland idealiskt för ett mer långvarigt försök eller experiment i denna riktning i ett system som berör samtliga studenter. Det viktiga är att skapa ett system som garanterar en plats under hela utbildningstiden och där det utgår ersättning för utfört arbete. Effekterna av satsningen bör utvärderas i förhållande till dess långsiktiga samhälls-ekonomiska effekter och när det gäller effekter på välbefinnandet i förhållande till relevanta grupper i andra delar av landet utan försök. Förslaget behöver givetvis utredas vidare och precis i samverkan med berörda aktörer.

3 Digitalisering – digital decentralisering av jobb från region och stat

I faktagenomgången kunde vi konstatera att Västra Götalandsregionen och staten har mycket få anställda i Dalsland i förhållande till landskapets befolkning. Med bakgrund i den utveckling som skett inom digitalisering och hemarbete under senare år och inte minst i samband med Coronaepidemin finns nu på ett annat sätt än tidigare både starka motiv och mycket bra möjligheter att decentralisera fler och mer kvalificerade arbetstillfällen för att stödja utvecklingen i hela regionen. Det kan bevisligen också ske utan att det påverkar arbetsomfattning eller produktivitet i berörd verksamhet nämnvärt. Digitala tjänster är ett särskilt intressant område för Dalsland som behöver en påfyllnad av den typen av kompetens och jobb för de från landskapet som har eller väljer att satsa inom detta område. Andra områden är natur och miljöfrågor och kultur/turism. En omlokalisering av ett antal hundra statliga och regionjobb från Göteborgsregionen kommer i stort sett inte märkas där. En lokalisering av tjänster i bra kommunikationslägen för spårbunden trafik gör det möjligt att pendla till en huvudarbetsplats de dagar det behövs. Förslaget behöver utredas vidare och preciseras. En förutsättning är ett succesivt och plansatt införande.

4 Dalsland som testarena för samhällsutveckling med grund i subjektivt välbefinnande

Västra Götalands vision om invånare som ges möjlighet att leva det goda livet och en snabbt växande forskning om vad som är de viktigaste frågorna för att vi ska vara nöjda med våra liv ger förutsättningar att successivt ändra prioriteringar och utformning av insatser i de ansträngningar som görs för att utveckla samhället. I samband med det är det viktigt att ha i minnet att Sverige i huvudsak fungerar bra när det gäller välbefinnande. Alla olika former av index visar detta och det gäller också invånarnas egen värdering av sin livstillfredsställelse. Det rimliga är därmed att ta de exempel på prioriteringar och insatser som gör tydligast skillnad samt att efterhand öka kunskaperna inom olika områden. Dalsland kan bli pilotregion och försöksområde vilket dessutom ger möjlighet till betydande uppmärksamhet och ökad attraktivitet. En given åtgärd inom ramen för denna

⁴² <https://data.oecd.org/unemp/youth-unemployment-rate.htm> Data för utrikesföddas arbetslöshet är mer komplexa. Här finns ett stort antal länder som fokuserar sin migration enbart på kvalificerad arbetskraft men även här gäller att länder med ett flyktingmottagande som liknar det Sverige haft och som har lärlingssystem på plats ser ut att klara sig bättre.

⁴³ Layard (2020) Can We Be Happier? sid 210.

⁴⁴ <https://www.vastsvenskahandelskammaren.se/artiklar/larlingar-loser-kompetensbrist-inom-industriteknik/>

satsning är att skolorna i Dalsland mäter och genomför satsningar på elevernas välbefinnande.⁴⁵ Insatser tas fram och genomförs för bättre praktiskt och emotionellt stöd, mot ofrivillig ensamhet och för att öka det psykiska välbefinnandet – civilsamhället mobiliseras. Även här skapas möjlighet till jämförande effektutvärdering. Förslaget behöver diskuteras och utvecklas i nära samverkan mellan kommunala och regionala aktörer. Särskilda resurser behöver avsättas för arbetet. Samarbete kan sökas med brittiska What Works Centre for Wellbeing.⁴⁶

5 Attraktivt boende och attraktiv turism

Dalsland har i förhållande till sin folkmängd och yta mycket stora naturresurser. Fastighetspriserna är låga och behovet av att öka attraktiviteten och få fler att flytta in är stort. Det nuvarande strandskyddet har gång efter gång lett till konflikter mellan investerare, kommuner och stat. Två frågor bör utredas skyndsamt. Den första handlar om att se över möjligheten att bygga nya eller utveckla befintliga samhällen med form av tydligt avsatta och planlagda områden i mer attraktiva och strandnära lägen i de fem kommunerna. En sådan nydaning skulle innebära att en lång svensk tradition kunde återupptas där fastigheter byggdes där människor helst vill bo. I dag är denna typ av satsningar främst möjliga i de större städer och storstadsområden där tidigare industri- eller hamnområden har sådana lägen. Dagens situation skapar ytterligare obalans i de utvecklingsförutsättningar som redan är så till storstadens fördel. Ett försöksprojekt Dalsland bör kunna genomföras och ligger helt i linje med förslaget i strandskyddsutredningen 2020 som är en del av det så kallade januariavtalet mellan de partier som bildar regeringsunderlag.⁴⁷ Den andra gäller möjligheten att fortsätta och utveckla satsningen på de unika glashus för uthyrning "72 hour cabin" som gett landskapet betydande positiv uppmärksamhet nationellt och internationellt för första gången på decennier.⁴⁸ Även detta förslag ligger i linje med strandskyddsutredningen. Förslagets genomförbarhet och utformning behöver diskuteras vidare mellan berörda aktörer.

Exkurs: Förslag på mål för underlaget till strategi

Samtliga fem förslag för Dalsland som testarena för ökad attraktivitet och långsiktig utveckling har tydliga syften och är utvärderingsbara både i ett Dalslands- och samhällsperspektiv. Förslaget på fördjupade satsningar är formulerat i form av övergripande åtgärder som kan följas upp och utvärderas.

Ett övergripande mål för strategin bör utgå från den gemensamma visionen i Västra Götaland om Det goda livet och sätta invånarna i centrum. Om en strategi av den omfattning och med den inriktning som föreslås här genomförs finns förutsättningar att invånarna i Dalsland ska se lika positivt på sina liv – vara lika nöjda med livet – som de i Västra Götaland som helhet och att skillnaderna mellan olika grupper minskar till år 2030.

De förhållanden som framförallt behöver förbättras för att nå målet är att fler är sysselsatta och att de sociala relationerna (samhörigheten) stärks ytterligare. På båda dessa områden bör Dalsland kunna närma sig nivåerna i Västra Götaland. En avgörande förutsättning för en bättre utveckling är

⁴⁵ Se till exempel Layard (2020) sid 99 ff med forskningsresultat som beskriver både lärarnas betydelse och hur psykiskt välbefinnande vid 16 års ålder betyder mer för livstillfredsställelse än akademiska resultat eller uppförande i motsvarande ålder samt Layard, Dunn (2009): *A Good Childhood*

⁴⁶ <https://whatworkswellbeing.org/>

⁴⁷ <https://www.dn.se/debatt/det-ska-bli-enklare-att-bygga-strandnara-pa-landsbygden/>

⁴⁸ <https://www.aftonbladet.se/resa/a/vmPOwB/stressa-ner-i-ett-glashus-i-dalsland>
https://www.youtube.com/watch?v=ibqRqE_9eaU

den ökade synligheten och attraktiviteten och att fler söker sig till landskapet på sikt. Ett tredje övergripande delmål bör därmed vara att fastighetsvärdena mot 2030 närmar sig nivåer som är jämförbara med andra delar av Västsverige med likartade, om än inte lika, förutsättningar. Dessutom behövs ett mål som riktas mot den yngre generationen. Att andelen som klarar grundskolan med godkända betyg når snittet i Västra Götaland till 2030 är viktigt, minst lika viktigt är att välbefinnandet bland eleverna ökar kontinuerligt om den delen av förslaget genomförs.

Litteraturförteckning

- Andersson, Larsson: Västsverige: Ekonomisk utveckling och ekonomisk geografi, *VGR Analys 2019:14*
- Bartolini, Bilancini, Bruni, Porta (Edit) (2016): *Policies for Happiness*
- Brülde, Bengt (2007) *Lycka och lidande: begrepp, metod och förklaring*
- Brülde, Nilson (2010): Vad gör oss nöjda med våra liv? I Nordiskt ljus, *Årsbok SOM bokserien nr 50*
- Carlander/Öhberg/Mellander red (SOM 2019): Ingen kommer undan kulturen, *SOM-rapport nr 75*
- Clark et al (2017) The Key Determinants of Happiness and Misery I Helliwell. Layard, Sachs 2017
- Clark, Diener, Geoporgellis, Lucas (2008): Adaption to Life Events www.voxeu.org
- Dahlén M: Nextopia - livet, lyckan och pengarna i *Förväntningssamhället* (2008)
- Dolan (2019): Happy ever after – Escaping the myth of the perfect life
- Easterlin (1974): *Does Economic Growth Improve the Human Lot?*
- European Commission (2019): *The EU Regional Competitiveness Index 2019*
- Fors (2009), *Hur lyckliga är vi i Sverige och vad kan vi göra för att bli lyckligare?* En kunskapsöversikt över lyckoforskningens resultat samt dess relevans för svensk politik, Charity International
- Fors (2012): *Nya mått på välfärd och livskvalitet i samhället, Underlagsrapport 4 till Framtidskommissionen*
- Frey (2008): *Happiness – A revolution in Economics*
- Guilbert, Sataya (2009): *Income and Happiness: An Analysis of Adaptation and Comparison Income Effects*
- Helliwell, Layard, Sachs, Neve (2012-2020): *World Happiness Report 2012, ..., 2020*
- Holmberg, Weibull (2005): Lyckan kommer lyckan går, i *SOM årsbok bokserien nr 36*
- Köcher, Raffelhüschen (2011): *Glücksatlas Deutschland 2011*
- Layard (2005, 2011): *Happiness - Lessons from a New Science*
- Layard, Dunn (2009): *A Good Childhood – Searching for Values in a Competitive Age*
- Layard (2020): *Can We Be Happier? Evidence and Ethics*
- Mark, Hallbäck, Roth (1959): *Dalsland – Ett bildverk*, Allhems förlag
- Martinsson, J. (2007): *Värdet av valdeltagande – en rapport till grundlagsutredningen*
- Musikanski, Phillips, Crowder (2019): *The Happiness Policy Handbook*
- Nilsson, Weibull (2009): Det goda livet, i *SOM årsbok Svensk Höst, bok nr 46*.
- OECD (2018): *Territorial reviews – The Megaregion of Western Scandinavia*
- Powdthavee (2010): *The Happiness Equation*

- Putnam R (2000): *Bowling alone – The Collapse and Revival of American Community*
- Rothstein (2011) Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.*
- SOM-institutet, SOM-rapport 2019:31 (2019): Uppföljning av Vision Västra Götaland
- SOM-institutet, SOM-rapport 2020:32 (2020): Västsvenska SOM-undersökningen 2019, Tabellrapport
- SOM-institutet, Martinsson, Andersson (red.) (2020): *Västsvenska trender 1998-2019*
- SOU 2015:56 (2015): Får vi det bättre? Om mått på livskvalitet
- SOU 2015:101 (2015), Demografins regionala utmaningar
- SOU 2019:65 Finansdepartementet (2019): Långtidsutredningen 2019, huvudbetänkande.
- Stiglitz, Sen, Fitoussi (2009): *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.*
- Västra Götalandsregionen (2005): *Vision Västra Götaland, Det Goda Livet*
- Västra Götalandsregionen (2015). Remissvar på SOU 2015:56 – Mått på livskvalitet
<https://scientometrics.flov.gu.se/happiness/map/50.pdf>
- Västra Götalandsregionen (2016): Kan vi gå före? 1 000 unga vuxna i Västra Götaland om hur de lever i dag och om hur de ser på sin och samhällets framtid, *VGR Analys 2016:4*
- Västra Götalandsregionen (2018): Vår bästa tid är nu? Regionrapport 2018 - hållbar utveckling i Västra Götaland, *VGR Analys 2018:32*
- Västra Götalandsregionen (2019): Lycka för fler – Kan ett samhälle med mer fokus på lycka öka människors välbefinnande? *VGR Analys 2019:3*
- Västra Götalandsregionen (2019): Automatiseringsmyt? Strukturomvandlingen, sysselsättningen och arbetsproduktiviteten, *VGR Analys 2019:49*
- Västra Götalandsregionen (2019): Gymnasiebehörighet i Västra Götaland 2019, *VGR Analys 2019:48*
- Västra Götalandsregionen (2019): Infrastruktur och bostäder - underlagsrapport till Regionrapport 2018/19, *VGR Analys 2019:10*
- Västra Götalandsregionen (2020): Var det bättre förr? Regionrapport 2020, *VGR Analys 2020:2*
- Västra Götalandsregionen (2020): Tillståndet i Västra Götaland – Hösten 2020, *VGR Analys 2020:47*
- Västsvenska Handelskammaren – Initiativ för lärlingssystem i Västsverige -
https://www.vastsvenskahandelskammaren.se/artiklar/larlingar-loser-kompetensbrist-inom-industriteknik-entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2020/04/Rapport_Sjalvforsorjning_web.pdf
vgregion.se/ov/data-och-analys/projekt-uppdrag/folkhalsoenkaten/
folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/om-vara-datainsamlingar/nationella-folkhalsoenkaten/
- Om Bedarapporten - gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/2967/1/GRIrap2002-6.pdf
- Strandskyddsutredningens förslag: <https://www.dn.se/debatt/det-ska-bli-enklare-att-bygga-strandnara-pa-landsbygden>
- Diskussionsunderlag för strategi för utveckling i Dalsland

Appendix 1 Kommentarer till beräkningarna

Samtliga variabler är kodade (i vissa fall omkodade) så att exempelvis 'lite' negativt' och 'nej' har respektive skalas lägsta värde och exempelvis 'mycket', 'positivt' och 'ja' har respektive skalas högsta värde. Se förtydligande och bekräftande redovisning i respektive 'pakets' variabelöversikt.

Kollinearitet är kontrollerad för/ mellan samtliga oberoende variabler i respektive paket och är acceptabla i samtliga fall.

För några av de variabler som ges värdet 0 eller 1 bör analyser med dummyvariabler ske. Det gäller exempelvis frågan om att bo ensam där det finns fler möjliga alternativ som att vara sambo eller vara gift. I det fallet bör alla variabler ingå för att få ett korrekt resultat. Några dummykörningar har gjorts och i övrigt har resultaten testats genom att de olika alternativen på en variabel ingått i modellen. Resultaten håller väl och kvaliteten får anses vara god i en analys där det inte handlar om att hitta exakta värden utan snarare väsentliga faktorer.

De signifikansnivåer som redovisas är $*p<0,05$; $**p<0,01$ och $***p<0,001$. Det innebär att resultatet är statistiskt signifikant till *95, **99 respektive ***99,9 procent.

Det kan givetvis diskuteras om orolig nedstämd ska vara med. Om orolig/nedstämd inte tas med blir det nedsatt psykiskt välbefinnande som ersätter som viktig faktor. Båda dessa faktorer har en närmast självklar nära koppling till invånarnas upplevda välbefinnande.

Appendix 2 Faktorer som påverkar invånarnas upplevda hälsa

Förenklad analys av faktorer som påverkar invånarnas upplevda hälsa

Tabellen visar resultatet av sju olika multipla regressioner där fler faktorer läggs till efterhand. Beroende variabel är Dalslänningarnas upplevda välbefinnande. *** på en faktor innebär att faktorn har en statistiskt signifikanta påverkan på den upplevda hälsan med närmast 100 procents säkerhet (99,9 % - se ovan). Justerad R² står för hur stor de av variansen i hälsa som förklaras av respektive modell. Först i Modell 4 är resultaten på den nivån att de blir helt intressanta. De faktorer som spelar störst roll vid sidan av de mer självklara som nedsatt psykisk hälsa och att vara orolig utkristalliserar dock relativt tidigt i analysen. Att ha ett aktivt liv är än mer direkt viktigt för hälsan än för välbefinnandet. Det gäller inte minst träning och vardagsaktivitet som här har klart signifikanta utslag. Sociala relationer har i sin tur större betydelse för livstillfredsställelsen. Inkomstparametrarna har i denna enkla analys mindre betydelse än de har för lyckan totalt sett där grundläggande ekonomiska resurser är en central fråga.

Beroende variabel Upplevt hälsotillstånd

Skala 1-4. 1=Mycket dåligt/Dåligt, 2=Någorlunda, 3=Bra, 4=Mycket bra

Oberoende variabler	Modell 1	Modell2	Modell3	Modell4	Modell5	Modell6	Modell7
Disponibel inkomst (dec)	**	*	*	-	-	-	-
Fysisk aktivitet (4)	***	***	***	***	***	***	***
Vardagsaktivitet (4)	***	***	***	***	***	***	***
Utbildning fyra klasser	***	***	***	**	**	*	*
Ålder fyra klasser	***	***	***	***	***	***	***
Ensamboende	**	-	-	-	-	-	-
Ingen aktivitet	*	-	-	-	-	-	-
Utanför arbetsmarknaden		***	***	***	***	***	***
Svårt betala räkningar			***	-	-	-	-
Varit till nytta				***	***	***	***
Nära andra				**	*	*	*
Otrygg				*	-	-	-
Kränt				-	-	-	-
Någon dela känslor				**	*	*	*
Kan få praktisk hjälp				-	-	-	-
Tillit				-	-	-	-
Nedsatt psykisk hälsa					***	***	**
Orolig/nedstämd						***	***
"Nöjd med livet" test							***
Konstant	***	***	***	***	***	***	***
Antal observationer	N=1449	n=1449	n=1446	n=1355	n=1355	n=1328	n=1326
Justerad R²	R²=0,12	R²=0,19	R²=0,20	R²=0,28	R²=0,30	R²=0,33	R²=0,36

